

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2017

XVI. ÉVFOLYAM 5. (146.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12. emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókon és a belső oldalakon VARGHA MIHÁLY munkái láthatók

ISSN 1583-0616

	3	SZŰCS LÁSZLÓ Összkép-rajzolatok			
Irodalom	4	LŐNHÁRT MELINDA Aki válaszol?; A másik gondolat (<i>vers</i>)		Esszé	58 VERESS DANI A végtelen mindkét iránya. Brâncuși Végtelen oszlopától Mircea Cantor A végtelen láthatatlan része című gyűjteményéig
	6	TAMÁS KINCSE Fehér kavicsok. Gyilkos banda (<i>próza</i>)			64 PAPISTVÁN Tarzan, magyar király. Esszé a posztmodern kvízről
	15	DEBRECZENY GYÖRGY [semmi (mellékdalok síkosító nélkül) Ionesco-motívumok felhasználásával] (<i>vers</i>)	Társadalom		70 BOROS BRIGITTA A képzelet „mumusa”, avagy hogyan befolyásolja a félelem a mindennapjainkat
	30	LOKODI IMRE Lehetetlen panzió (<i>próza</i>)			72 MOZOG NAGY IMRE Jár a baka, jár (18.) Részlet a <i>Fújnak a fák, Ides</i> című önéletírásból
	35	CSONTOS MÁRTA Nevet adott a fának; Gyökércsúcs-intelligencia; Takaródó egy angyaltrombitának; És jó Flóra (<i>vers</i>)			76 PÉTER I. ZOLTÁN „A világ legjobb ápolónője” (<i>Ady Endre és Sándor Lászlóné viszonyáról</i>)
	39	DINÓK ZOLTÁN Lovas Zoltán és az öregasszony; Kijavítani a hibát; A magányos ivó (<i>próza</i>)	Kultúra		81 TÓTH HAJNAL HolnapUtán performance – vagy amit akartok
Művészet	44	SZILÁGYI ALADÁR Fába rejtett, fából kibontott poézis. Vargha Mihály művészetéről			85 NAGY ORSOLYA Szerelemről és költészetéről sallangok nélkül. Jim Jarmusch: Paterson
			Törzsasztal		88 Megijedtek, amikor meghallották, hogy én is írni akarok. Kerékgyártó Istvánnal Kőrössi P. József beszélgetett
			A szerkesztőasztala		102 Varadinum 2017; Törzsasztal; Pályázatok

A CÍMLAPON és a BELSŐ BORÍTÓKON VARGHA MIHÁLY szobrai láthatók

A Várad folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja

Támogatónk a Communitas Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Összkép-rajzolatok

A korábbi években megszokottnál majd kétszer annyi ideig tartott, ezzel arányosan több programot is kínált az idei Festum Varadinum. Kínálata a korábbiakhoz hasonlóan már-már zavarba ejtően eklektikus képet mutat. A kérdés az, hogy ez a tematikai sokoldalúság előnyére válik-e a rendezvényfolyamnak. A kérdésre nem tudok határozott igennel válaszolni.

Már csak azért sem könnyű a válasz, mivel egyfelől az érdeklődők száma nem feltétlenül mércéje a minőségnek, másfelől a programok dömpingjében könnyen és bántóan elsikkadhat a legigényesebben előkészített esemény is. Amúgy abban sem vagyok biztos, hogy egy szigorúbb műsor-gyomlálás önmagában hozzájárulna-e a figyelem összpontosításához, az érdeklődés fokozásához. S itt nem feledhető a média felelőssége sem, hiszen nagy szerepe lehetne abban, hogy érdeme és értéke alapján adjon nyilvánosságot a kulturális kínálatnak. Ugyancsak vizsgálatra érdemes, ha van igény e két hét kiértékelésére, hogy miként lehet megszólítani a remélt közönséget az eddig bevett módszerek, csatornák (sajtó, műsorfüzet, Facebook) mellett.

Azon feltétlenül változtatni kellene, hogy a teljes, végleges program ne csupán egy-két héttel a kezdés előtt váljon ismertté. Az is mérlegelés tárgya lehetne, hogy csökkenjen a rendezvényhelyszínek száma, tudatosuljon a befogadóban

néhány állandó Varadinum-helyszín. A programok sokfélesége azt nyilván nem teszi lehetővé, hogy egyetlen váradi helyre lehessen összpontosítani a figyelmet. Ugyanez akadályozza egyelőre azt is, hogy legalább a kulturális kínálatot tematizálni lehessen, koncepciót felvázolni, így hát beke-
rül minden a csomagba, egymással nem kommunikáló, egymáshoz semmilyen formában nem kapcsolódó kezdeményezések. Egy ilyen gondolati ív megrajzolásában lehetne szerepe az előkészítő munkát legalább nyolctíz hónappal korábban megkezdő, döntéshelyzetbe hozott szakmai testületnek. Sőt, azt sem tartom elképzelhetetlen gyakorlatnak, ha évről évre egy felelős kurátor vinné végig az adott Festumot, nyilván a koncepció megvalósulását, hatékony kommunikációját segítő szakemberekre támaszkodva. Így a palettára felkerülő rengeteg színárnyalatból akár arányos és esztétikus összkép is kialakulhat.

LŐNHÁRT MELINDA

Aki válaszol?

*Az idő egy ironikus periszkóp,
hangosan röhög velem született vakságomon.
Néha közel hozza a távolit,
vagy épp ellenkezőleg:
olykor zokogásban tör ki amiatt,
ami közeli, de elhomályosul.
Az idő egy nagyanyámtól
megörökölt recsegő rádiókészülék:
Játék és muzsika,
Aki kérdez,
Aki válaszol.*

LŐNHÁRT MELINDA (1975, Kolozsvár) tanár, költő. Első kötete, A látható hiány a Várad kulturális folyóirat kiadásában jelent meg 2014-ben Nagyváradon. Kolozsváron él.

A másik gondolat

1.

*Korán indultam útnak, túl korán,
s láttam, ahogy a nap –
láttam, amit jobb lett volna nem
látnom – szóval valahogy
éppen fennakadt, akár a
torkunkon a szó, a görcs, a hallgatás
egébe mártott habzó indulat:
csak köd-be-nyálba fojtott
fulladásroham maradt.*

2.

*Megérkeznék mégis magamba,
a jelenembe, bár egy napra,
beköltöznék:
hogyan ne a múlt, a volt, az emlék,
hogyan a velem is történhessék
legyen jelen, legyen velem,
hogyan az fogja meg a kezem,
amit, s ahogyan én szeretnék,
s ha már a tegnapi felett pálcát törtem,
ma már ne tudjam, elfelejtsem,
s ragyogó, tiszavirág-életű
napom egyetlen, egyszerű
vendége lehessen magamnak,
a most felsíró pillanatnak!*

3.

*Új házam épül régi alapokra.
A város alatt ott van a másik város.
A gondolat celofánján áttetsző, hervadt rózsza.
Lehetett volna ő a szirmot bontó,
Lehetett volna másik gondolat.
Tavaly tavasszal sodorta el a Szamos,
Folyóba dobtam ajándékomat.*

TAMÁS KINCSÓ

FEHÉR KAVICSOK

egy boldog szerelem története

Gyilkos banda

Negyedik napja nem írsz. Illetve harmadik, mert utoljára vasárnap reggel adtál életjelt magadról, hogy pakolsz, még egyszer, búcsúképpen megfürdesz a tengerben és indulsz. Jó soká tart az utad, hallod-e. Aggódok érted, ahogyan az anyák szoktak, nem alszom, nem tudok elaludni, helyette éjszakába nyúlóan levelet írok, aztán ötkor ébredek, és kezdődik a következő nap.

Mák ma a megszokottnál is szemtelenebb volt, pillanat nyugtom nem volt a reggelben, a macska is nyávog egyvégtében, kimegy, bejön, azt se tudja, mit akar, veszekszem mindkettővel. Mák nem ült ma a barikádként a teraszajtónak támasztott falemezen, mint tegnap, békésen, fél lábon, hanem amint felugrott, csípte-vágta az eltolt teraszajtó gumiszalagját. Elhajtottam, visszarepült, kergetőztünk az udvaron, hátha megjíed, de nem fél, nem ismer tiltást, parancsot, se azt, hogy *Nem szabad!, Az anyád úristenit!, Hagyd már abba, kurva holló!* Képzelheted, min mentem keresztül tavasszal, amikor egyre nyúltak a nappalok, és tudtam, hogy ez annyit alszik, illetve ül nyugton, egy helyben, amennyi az éjszaka, s ameddig a nap fennjár, csak rombol. De most már július vége és az este érezhetően beljebb kúszott, megnyugtató. Megnyugtató, hogy megyünk a télbe, de csak emiatt. Kevés. Nagyon kevés.

Ma reggel jöttek a villanyórát leolvasni, amikor megállt a fehér autó a kapu előtt, azt mondtam magamban: *nem hiszem el, megint eltelt egy hónap!* Mindjárt vége a nyárnak. *És az eleje elég hideg volt,* mondja a nő, akin ezúttal nincs gumicsizma, de faszt se az időjárás érdekel engem, és az se vigasztal, hogy szeptemberben újabban nyári meleget mérünk, mert szeptember tizenkettedikétől iskola, és nemcsak a gyerekeknek, hanem nekem is. Itt a nyár, ez a rövidke nyár, most kellene szeresselek, semmi más dolgom nem volna, amíg a gyerekeim az apjukkal nyaralnak, mint téged szeretni. És te nem vagy sehol. Nyaraltál, utaztál, most visszamégy dolgozni, és nem írsz, nem válaszolsz a leveleimre, egyetlen üzenetet, egyetlen árva, nyomorék sort sem. Ha legalább tudhatnám, merre indulsz a reggelben, hová vezet az utad, kapkodsz-e, vagy te is időben kelsz, mint én, titkon, fejben építenék közös reggeli programot, mert ebben a korban, enyémben sem, de a tiedben főleg, az ember már nem változtatja a szokásait, úgy kell elfogadni a mási-

TAMÁS KINCSÓ (1982, Csíkszereda) gyógyszerésznek tanult Marosvásárhelyen, később Kolozsváron. Sepsiszentgyörgy közelében, a Baróti-hegység lábánál lakik. Első kisprózait az Irodalmi Jelen közölte, írásai online és nyomtatott folyóiratokban jelennek meg.

kat és szeretni, ahogy van, az éjjeli bagolyból nem lesz pacsirta, és fordítva. De megoldás mindig van, ha két ember szereti egymást, és együttlétre vágyik.

De együttlét nincs, nincs szeretkezés a reggelben, egy kurva nagy fekete holló eszi az idegeimet helyette. Tegnap még nevettem, amikor elvétette az ugrást és beesett a konyhába, a széltől, amit hosszú szárnyával csapott, szanaszét repültek a kisebb mágnesek és gyerekrajzok a hűtőszekrényről, s ettől úgy megijedt, hogy megszántam, és kiengedtem a bejárati ajtón. Utánaszóltam kacagva: *mint Flintstone-éknál a tigris, ajtón ki, ablakon be, soha nem szabadulok tőled.* Kisétált nagy, gülü szemekkel.

Ma egyéb repült be a kitárt teraszajtón, amin keresztül a hollót egyenesen a hűtőből etetem, éspedig idei rigófióka, olyan ügyetlenek, butácskák ilyenkor, ahogy a fészket elhagyják. Fogtam, láttam, semmi baja, csak a GPS-t még nem sikerült beállítani, el akartam engedni, ki, ugyanazon a lyukon, ahol bejött. Hát ez a hülye nem felrepül másfél méter magasra, helyben? Majdnem kikapta a kezemből! Visított szerencsétlen rigó, megijedt a rémségtől, kis, vékonyka csőre mellett szürke kullancs, és amikor elengedtem, ismét berepült a házba, elszaladt a könyvespolcig, mintha onnan remélne segítséget, Mák pedig nyújtotta a nyakát, láttam, fontolgatja, be merjen-e jönni utána, igen nagy a csábítás, a rigócska meg nézte az alsó sor könyv tetején ücsörgő rózsaszín szerencsemalacot, amibe régebben a gyerekeim gyűjtöttek aprópénzt (most már zsákocskába gyűjtik, a malacot gyámbászni kellett, hogy a hasán kiengedje a vagyont), de a vidám, rózsaszín malac nem segített a rigócskának, én viszont szép gyengéden megfogtam, és kiengedtem a bejárati ajtón, ahol Mák nem várta, mert a konyhánál állt lesben. Nemez, a puli a küszöbről értetlenkedve kászálódott fel, és kiderült azonnal, hogy a fióka első napjait tölti a rideg és kemény földszinten, mert a repüléssel szarul áll, viszont ügyesen átsurrant a puli hasa alatt, annak meg annyi a szőre, nem is látta, és lassú egy madárhoz képest, mert az Úr az állatok helyváltoztatási képességeihez igazította agyuk sebességét, és elszaladt ügyesen a ribizlisorig. De érkezett Mák suhogva, és ha a puli nem kapta el, nem is merte volna, mert akkorát kiáltottam rá, hogy ijedten húzódott meg a rongyaiban, Mák elkapta szegényt, és uzgyi ki vele, az erdőbe. Így osztják nálunk a halált, ilyen könnyörtelenül és gyorsan. Amíg futócipőt vettem, látom, a macska is ugrik a ribizli alatt, és csak most értettem meg, azért ül újabban ott, mert ő is rigóra vadászik, akik meg a ribizlit hordják szorgalmasan elfelé, mióta pirosodni kezdett, szemenként, fürtönként, ahogy érik. Nekem nem madárijesztőm van, kérlek szépen, a gyümölcs védelmére, mint minden más, rendes embernek, hanem egyenesen madárfogóim, sőt, egy egész madárgyilkos banda. Minap beléptem a kicsi házba, rakjam az ágyra a lecsöpögtetett mentát a másik mellé, ami már jól szárad (a nem poros), hát a szőnyeg közepe csupa toll, a macska oda hurcolta legfrissebb áldozatát,

idei madárfiat, csak a farka maradt. Ugrik a bokor alatt, aztán nyalja a mancsát kényesen. Rálépett az elhullatott ribizlire, vagy csak elázott a harmattól.

Szomorúan indult hát a reggel, kételen-kedvetlen felszóltam a bokrok közé, ahol Mák eltűnt, hosszú csőrében a segítségért rikoltozó rigócskával: *elástad-e, fiam, a rigót, megyek futni*. Mert a holló olyan, hogy amit ma nem eszik meg, azt elrakja holnapra, sőt, nem ismer olyat, hogy ma, a holló csak a holnapra, holnaputánra gondol, s arra tévedhetetlen önszigorral úgy, mint inséges napokra. De azt, hogy miként töltötte meg télen a kicsi kályhába való, hasogatott fa sorközét kutyszarral, máskor mesélem el, mert most ott tartunk, hogy nem érdemelte volna, hogy velem tartson, de a hívásra elősuhogott azonnal, és repült ki a kapun, repült a fejem felett, és az úton már nem is haragudtam rá, hanem azt figyeltem, milyen lazán vitorlázik, méteres szárnyával ráterül a felszálló, meleg áramlatokra, ahogy ragadozókhöz illik, nem kapkod, nem csapkod, mint a vízbe fülök, csak lebeg, fordul, ívesen kanyarog, és élvezi. Élvezet nézni is. Egy nap majd szépen orra esek a kövön, addig figyelem a hollós eget, az jó lesz, mert ezek a kövek, kavicsok élesek, majd készíték fotót a felhorzsolts tenyeremről, térdemről, hátha megsajnálsz.

A patakban mosdottam, feketében ma is, de lélek se mozdult ilyen korán, hát levetkőztem. Olyas ruhában szaladok, mint a *gí*, ami köpenyszerű, kétoldalt kötővel, könnyű levetni, nem kell kibújni belőle. A patak vize meleg és zavaros. Felsétáltam a hídra, leültem pihenni, odajött Nemez, hogy simogassam, és a komondor, aki tavalyelőtt került a környékre, és ismer, a pofája kajaszagú volt, főttétel-szagú, aminek most annyira nem örültem, de jó volt nézni, ahogy játszik a két nemezszőrű, egyik fehér, másik fekete, akár a *jin* és *jang*. Az jutott eszembe, egyik szukát le kéne cserélnem kanra, megszűnne a verekedés, egy ilyen komondor vagy kuvasz éppen jó volna. De nem tudok megválni tőlük, mindkettőt én neveltem, egyiket jobban szeretem, mint a másikat. Szilvát. Szilvát, a vezérszukát jobban szeretem. Ma nem jött utánunk, mert amikor kiléptem a kapun, a félméteres gerendára, ami eddig is ott volt, hogy a szökést nehezítse, nagy, súlyos követ raktam, amivel a jobb oldali kapuszárnyat támasztom ki szélben, hogy ne üsse le a kocsit, amíg beállok vagy ki. A tegnap felfúrt lécekből mára kettő maradt, más megoldást kell találnom. Mák nem jött fel a hídig, az erdő tölgyesebbik végéből káromgott utánunk, hogy ő ott megvár, hanem a szemem már annyira megszokta a fekete árnyat az égen, földön, ajtóban, ablakban és mindenhol, hogy már egy nagyobbacska házi legyet is hollónak nézek hirtelen.

Semmi húzódkodás, semmi guggolás meg fekvőtámasz. Nincs erőm ma. Futni is csak azért mentem, Mák repülje meg a körét, hogy aztán nyugodt lélekkel bezárhassam egész napra. Nem aludtam, csak négy órát, és ne kérdezd, miért, mert ahogy a költő is mondja:

*Ó, jaj, szegény pilláim álma elveszett,
Add vissza véle együtt elillant eszemet!
Aki a szerelemnek kinyitja a kaput,
Annak bizony az álma a tárt kapun kifut.*

Az ismeretlen arab költő. Az *Ezeregyéjszakában*. Eldöntöttem: ezeregy levelet írok neked, minden nap egyet, ahány mese a könyvben van, az három és fél évnél egy hónappal több, azok lesznek az én ezeregy fehér kavicsom.

Tegnap a bácsi mesélte, nemrég meglátogatta egy nő, aki életében nem volt szerelmes. A masszór a nőre nézett, amint meggyötört, fáradt arccal belépett a lakásába, és azt mondta: *Maga szerelmes*. Kérdi a nő, honnan tudja. *Mert nem tud aludni*.

Te vajon hogy alszol?

Nem bízom az agyamban, nemrég vettem egy szép jegyzetfüzetet, abba írom napközben, amiről este be akarok számolni neked. Olyan szép, mint egy ékszer, ha látnád, s ha látnád egyáltalán, ha valaha is eljőnnél, hogy megnézd, mennyi csodaszép holmim van, akár a mesékben az arab úrnőknek, akiket feleségül vesz a kalifa, és ellát saját palotával, ékszerrel, finom kelméből készült ruhákkal, válogatott ételekkel, rabnókkal, biztosan belém szeretnél. Bár ez se törvényszerű, mert volt, aki járt nálam, látta mindezt a szépséget és gazdagságot, mégse tudott úgy szeretni, ahogy kellett volna. Nem igaz szeretőre találtam, csupán irigyeim száma nőtt eggyel.

Aztán hazajött Mák és azonnal verni kezdte az ajtót, hogy tudtomra adja, megérkezett. Ilyenkor, reggel, nincsenek legyek, kinyitom az ajtót, ő besétál és lesi, melyik cipővel osonhat kifelé, mert a varjűfélék családja arról híres, hogy minden egyes képviselője leküzdhetetlen és gyógyíthatatlan kleptomániában szenved. A gyerekcipőket, amikkel könnyedén elrepül, és soha többé nem látom őket, ha a holló úgy akarja, elraktam, most a bakancsomat hurcolta kifelé, az nehezebb. Egyszer csak bejött Panda, néztem, mi baja, nézett bárgyún, hogy márpedig neki baja van, jogosan kéredekedik be. Szilva a kapunál ugatott, és a nyitott ajtón, a kolléga jogán felbátorodva besétált Nemez is, majd a holló, hogy megnézzé, mi ez a csődület. Csak ámultam, hogyan telik meg pillanatok alatt állattal az előszobám. A macska a fotelban aludt, ahol mindig, mert reggel az előszobában melegíttek, ott a legtöbb hely, és közben beszélgetek az állatokkal. Mert én már csak állatokkal értekezem, mint Assisi Szent Ferenc. Mákot próbálom meggyőzni, hogy amíg rám vár, ne tépje-vágja tovább az ajtót, már mindent lerágott, amit lehetett, még egy kis piros burkolat maradt a fém fülecskén, ami az ajtó csukott szárnyát rögzíti, addig nem nyugszik, amíg az is le nem kerül, aztán még mindig talál némi szilikont, s ha megunja, simán lyukat vág a fenyőbe, hogy a szívem szakad meg, amikor látom, és hiába minden ordibálás meg seprű és futás körbe az udvaron. Olyan lelkesen csépli az

ajtot, hogy mondom neki: *Mák, benned egy fakopáncs veszett el!* Régebben, amikor még nem tudott repülni, beugrott a kinti asztal alá, fedezéket remélve, és ott jól meglapogattam a cirokseprűvel, hátha tanul belőle. De az álnok fajzat magasan tartja a fájdalomküszöbét, szívós, meg se parittyázza. Tavaly futás után gyakoroltam a *dzsóval*, a bottal az udvaron, egy méter harminc hosszú és súlya van, mert tömör keményfa, mindenik kutya kapott belőle, aki nem volt tisztában a bot körkörös pályájával, ahogy tettem-vettem egyik kezemből a másikba, hogy ügyesedjen az agyam, mert az első fegyveres edzésen majdnem elsírtam magam, amikor kiderült, milyen béna vagyok. Én, aki azt hittem, mindenre rááll a kezem, mert ügyesen bánok a seprűvel, s végigkapáltam, -gereblyéztem a nyarakat. A macska három kört futott fájdalomában a ház körül, kutya az első, véletlenül inkasszált ütés után többé meg se közelített. De Mák? Azt ütheted, verheted. Kapott egy nagyot, hangoztat a fejére, azt hittem, betört a koponyája. Kicsit felborzolta magát, kicsit leült a lépcsőre, két perc múlva ismét ki akarta oldani a cipőfűzőm, de valami hallatlan elszántsággal. Úgyhogy idén tavasszal haza se hoztam a botot, ott áll, az edzőterem falán. Pénteken az utolsó edzés, akkor hazahozom, s a *bokkent* is, a *fakardot* és a *tantót*, a *fakést*, mert augusztusban nincsenek rend szerinti edzések, csak a hetes edzőtábor, és oda vinnem kell fegyvereket. Majd, az edzőtábor alatt elmesélem, milyen csoda dolog a fegyverhasználat, hogyan pontosítja a mozdulatokat, mert minden mozdulat szöge megnő és kinyílik, ha az ember karját fegyver hosszabbítja.

Elindultam, hogy megfogom a hollót, mert a zuhany alatt sem lesz nyugtom, ha nem, vittem a zöld pokrócot, amin napozni szoktam, leterítettem a ribizlisor mellé, mint aki valóban napozni készül, ilyenkor első dolga, hogy nekilát a pokróc sarkának, és üti, vágja, mihamarabb tépje szét. Hát ügyesen ráborítottam a pokróc másik sarkát, de az se könnyű, mert a holló gyanakvó és gyors, a szeme pedig nagy körben lát, a szemgolyó forog a fejében, mint a ragadozó madaraké, nem rögzített, mint a libákon, akik ráérnek egész nap a fejüket tekergetni, hogy lássák, amit kell. A ragadozók attól szépek és méltóságteljesek, hogy nincs egyetlen fölösleges mozdulat, az Úr megoldotta, hogy ne kelljen energiát pazarolniuk a fejük forgatására, ami repüléskor a légellenállást, de a röpképet is megváltoztatná. Hát ennek a hollónak is forog a szeme, de én minden áldott nap túljárok az eszén. Nem könnyű elkapni, pusztá kézzel nem is próbálkozom, mert iszonyatos erővel csíp. Ha már a nyaka megvan, és karmait a karomba mélyeszti, az annyira nem fáj, azt vállalom, de a hollócsórt nem, az hasít, ha a szándék olyan. Márpedig Mák nem kímél és nem kegyelmez. Amikor az irgalmat osztották, ő már kibújt a tojásból, és a márciusi napban gyönyörködött, mert ezek költenek minden madarak közül legkorábban. A szárnya végét sikerült elkapnom, de nem sajnáltam és nem féltem, hogy kirántom a vadonatúj tollát (az utolsó pár evezőtolla még mindig fehér tokban növekszik, atyaisten, mi lesz itt, ha az is kinő), mert a hollók, szarkák és varjak tolla erős, mint a páncél,

a sörét, ha távolról éri, leperreg róla. Olyan összevissza csavartam a pokróc-
ba, hogy a ketrechez érve alig tudtam kibújtatni belőle, és lehetőleg a ket-
recbe, különben nem csináltam semmit, de azt sok munkával. Volt már
olyan, hogy kirepült, mielőtt rácsuktam az ajtót. A két reteszen kívül csava-
ros karabinerrel zárom az ajtót, mert ennek a rigli kutyafasza, tiszta una-
lomból két perc alatt kinyitja.

Így végre-valahára beállt a nyugalom, és én gyorsan lejegyeztem a szép,
új füzetembe, ami eddig történt, késsel, amit este megírok, és pirossal, amit
majd más napokon, mert ki tudja, eljön a nap, amikor nem történik semmi
említésre méltó, és akkor legyen mit mesélnem. Tudod, hogy japánok nem
írnak pirossal, csak gyászjelentőt? Náluk a piros a halál színe. Vajon én is
halálra ítélem mindazt, amit nem írok meg ma, ezen morfondíroztam
mosogatás közben, mert messze a kazánház, és amíg ideér a meleg víz,
mosogatok, aztán egyből zuhany. Megmérgetkeztem, mint szokás szerint,
ötvenkettő egész hét, lehetnék kevesebb is, ha ezek a kurva arabok nem sze-
retnének annyira zabálni, hogy újabban elalvás helyett eszembe jut, hogy
kívánok valami édeset, és fel is kelek és eszem, különben nincs nyugodá-
som. De már nem érdekel, mert ha nyolcszor ki tudom magam húzni, nem
érdekelnek a kilók, se ami van, se ami nincs. Jól vagyok, szép vagyok. Ó, ha
látnál! Aztán kinyitottam az aikidós füzetemet, mert minden edzés más-
napján leírom, mit csináltunk előző este, mintegy ismétlés, odaírom, ha
valami különöset, könnyen elfelejthetőt tanultam az adott technikával kap-
csolatban. De aikidóról lesz időm írni az edzőtáborban, ami hamarosan
következik, akkor napi öt óra aikidóval telik, egyéb se lesz a levelekben,
tudom előre. Aztán kinyitottam a harmadik noteszomat is, ami tulajdon-
képpen zsebnaptár, és abba írom, mit dolgoztam aznap, mert mint mond-
tam, az iskola egy dolog, de most szünet van, és nincs tanítás (ami jó, mert
szabad vagyok, szeretlek, jaj, hogy ráérnék most szeretni téged!), de azon
kívül dolgozatokat írok és fordítok, amire igen nagy a kereslet, mert ilyen
végzettségű szakember egyáltalán nincs a városban, aki spanyolról vagy
spanyolra átültet, emellett persze tudok románul és angolul, a munkát az
egyetem dékánja küldi hozzám, már csak tiszteletből is eleget kell tennem.
Olyan határidőket vállalok, amit képes vagyok teljesíteni, és mindig időre
elkészülök. De nézem, a zsebnaptárban egész hét, annak minden dátumán
a napi elvégzett munka helyett annyi van írva, *jaj*, egyetlen napon pontosít-
va: *jaj = Ő = nulla munka*.

Márpedig a nulla munka nem jót jelent, mert megszoktam, hogy jól élek,
és a gazdaság fenntartására az előadói fizetésem nem elég. Idén sokat dol-
goztam, mondhatni, jobban kerestem, mint a volt férjem, aki tehetséges és
roppant ügyes üzletember, eszméletlenül sok pénzt forgat, és mindig másét.
Én másképpen keresem a fizetőeszközt (nem mondom, csak azért se, hogy
a kenyérem), a munkám kevésbé látványos, mert fejben elvégzem. Annyi lát-
szik, hogy gép előtt ülök, és mindenféle oldalak meg dokumentumok között

kattintgatok, néha igen gyorsan. Az emberek, idegenek, gyakran feltételezik, hogy valami különleges képességgel rendelkezem, amivel ők nem, hogy keveset dolgozom, mégis jól keresek és sok a szabad időm, pedig nincs nekem semmiféle különleges képességem, hacsak nem az elszántság meg a kitartás, a többit megtanultam az évek folyamán. Tanulni pedig mindenki tud, tudna, aki érdeklődik a világ dolgai iránt.

Amíg tegnap a bácsi az aurám térképét állította fel testem felé tartott tenyerével (nem, nem ért hozzám, ezért nevezem *humbukolásnak*), mondta, a szívemmel van baj, meg a hátammal, ami nagy terhelést jelent, mondom, hát dolgozom, elég sokat, és nincs munka áldozatok nélkül, valaminek tönkre kell menni, ha az ember dolgozik, ez szabály, erre ő azt mondja, látod, mint Kőműves Kelemenné a balladában, a férje beépítette szegényt, mondom, mily csodás analógia arra, hogy a férfi, ha megszállottan dolgozik, fel kell áldoznia a feleségét, családját, hiszen az asszony eped utána, és ha soká távol marad, más férfiak kezdenek körülötte legyeskedni, ezt megelőzendő, inkább megöli szépen, szép gyöngéden. Hogy bassza meg Kőműves Kelemen, és a volt férjem is, mert erre ment rá a házassága, enyém meg arra, hogy hagytam kiszállni az ágyból úgy, hogy sose kérdezte: *neked jó volt-e, elég volt-e?* Nem kérdezett semmit, ő, kiszolgálva, mint a császár, a zuhany alá, aztán kávét főzött, és rágyújtott az udvaron, közben intézte az ügyeit telefonon, mert ügye volt mindig bőven, ő egy ilyen *ügyes* ember. Igen, jól értetted, az ő házassága és az én házasságom, mert két külön házasságban éltünk, kétféleképpen éltük meg az együtt töltött hét évet, és ez a kétféle látás, kétféle élet a mai napig nem egyeztethető, és meg se próbáljuk, mert, ha megpróbálnánk, azonnal kitörne a harmadik világháború, és kőkövön nem marad. Ő hív, mindig hív, kirándulni, tengerre, ide meg oda, amikor indul, ha gyerekekkel, a közös gyerekeinkkel. Van barátnője, aki szereti és szolgálja, ahogy kell, de mit számít, ő csak azért van, hogy legyen ki szeresse és szolgálja. Tegnap rám írt, hogy mikor is a lovaglóóra, mondom, ma öttől, hogy akkor ők kint alszanak, másnap is lovagoljon a kislány, legyen lovak között, s menjek én is, ha van kedvem. Ilyenkor mindig azt mondom, amit kell, hogy dolgozom minden szabad percben, mert az erdész most ment el a pénzemmél, és a szülinap sem olcsó buli, mert a gyerekek megszokták, hogy minden kérésüket teljesítjük, ami hasznosnak vagy jópofának tűnik, és hát két, laza, cseppet sem konvencionális szülő vagyunk. A volt férjemtől tanultam meg élni, ő annyira tud, az én családomban mindig csak a munka volt, a kétkezi munkából származó vagyon halmozása, és a kötelező pihenés, élni már nem maradt se kedv, se idő, csak hogy mire megtanultam, ő mind azalatt nem tanult tőlem semmit, mert azt hiszem, titkon féltékeny volt a gyors észjárásomra, meg hogy fűnek, fának, mindenféle csúf bogaraknak tudom a latin és magyar nevét, némelyiknek az angol, román és a spanyol nevét is, s hogy nevükön nevezem az élőlényeket, nem mondom, hogy *az az izé ott, ne*, otthonosan mozgok a világban, s ezt a tudá-

somat szívesen igénybe vette a cégnél, de a négy fal között el nem ismerte volna a világeért se, hogy okosabb vagyok nála, ha lehet ezt így összehasonlítani. Ő meg erre azt feleli: *hagyd a pénzt, a pénz jön és megy*, és persze igaza van, ha valaki tudja, hogyan jön-megy a pénz, ő igen, s azt is, hogy csak duma a részemről, hogy ne menjek vele sehová, soha ne aludjunk egy fedél alatt, egy sátorban, egy kocsiiban, mert pénzünk volt mindig, nekem is, és neki is, körülbelül egyforma arányban, csakhogy ő szerette költeni, úgy éltünk, mint a grófok, ő úgy él most is, míg én szívesen felvágom a fát, ha méterben rakják az udvaromra. Inkább leszek favágó, mint rabláncon tartott grófnő, kérem, ez nem is téma.

Amikor megismertem, tíz éve már annak, ha nem több, úgy lett az enyém, hogy akarata ellenére megtartottam a terhességet. Neki már volt gyereke, akit nyolc hónapos korában hagyott el, mondván, ő fiatal még ahhoz, hogy futárnak használják, amikor barátok jönnek babalátni, és éppen nincs cukor a kávéhoz, huszonkettő volt, a pályája csúcán. Amerre eljárt, ahol meghált, mindenkit terhesen hagyott maga után, köztük a cégtársnőjét, mert ketten vezetik a céget, és az a nő különleges vércsoporttal rendelkezik, a megszakított terhesség után többé nem lehet gyereke, így aztán egy életre bebiztosította magának a bármi ürügyén való üvöltés jogát. Üvöltenek telefonon. A nőt szeretem, tisztelem máskülönben, bár voltak apró nézeteltéréseink, amelyeket nem sikerült egyeztetni, a kapcsolatunk erősen diplomatikus, mégis bensőséges. Azt mondta, amikor látta, hogy bizony én rátenyereltem a szép, közkívánt férfira: *bine, bine, că-l ai acum, dar cum faci să rămână?* Ami magyarra fordítva annyit tesz: *jó, hogy most a tied, de hogyan éred el, hogy maradjon?*

Entrópia, kérem. Ez az entrópia. A világ szóródásra, rendetlenségre való eredendő törekvése. Valami társaságba csöppentem jó múltkor, éppen a város kiemelkedő tehetségei fejtegették, mit is takar a fogalom: entrópia. Egyik a távoli és végtelen világúrból példálódzott, másik az ablak előtti diófával, hogyha az nem felfelé, hanem lefelé nőne, az volna az entrópia, én csak néztem, mert ennyi ökörséget rég nem hallottam, mire megjegyeztem: *Entrópia az, amikor rendet raksz a kisiskolás korú gyereked szobájában, kategorizálsz, szétválogatsz, legót a legóhoz, puzzle-t a puzzle-höz, könyveket a könyvespolcra, majd bemész egy hét múlva, és amit a rend helyett találsz, az maga az entrópia.* Éppen csak meg nem tapsoltak, és azért nem, mert nő vagyok, és bár mindenki tudja, hogy erős közöm van mindenféle tudományokhoz, férfiként beismerni, elismerni és fejet hajtani egy okos nő előtt emberfeletti erőfeszítés. Ezért a második koldus meséjében az ifjú mondata megragadott, és nem megy ki a fejemből soha többé: hogy a faszba ilyen egyértelmű már mégis, hogy a nő *észben és vallásban alárendelt lélek.* Ilyen mondatok és ez a fajta viselkedés, ha csak rá gondolok, annyira lelomboz, hogy minden kedvem elmegy az élettől, pedig ma már alig érzem húzódni az izmot a csípőmben; a fájdalom hetekig kínozott, a bácsi érti a dolgát, eddig mindene-

met meggyógyította. Ha ennek itt, veled majd egyszer vége lesz, elmegyek hozzá, hogy gyógyítsa meg a szívemet is, ami körül már most baljósan bizsergett a tenyere. Ilyen a szerelem, mindig szomorú is, mert az ember, nem a naiv és fiatal, hanem aki volt már szerelmes, mert szerelemre született, véges folyamattal kalkulál, ami álnok módon minden percében és pillanatában az üdvösség ígéretével kecsegtet. Bassza meg a ló. S mindez csupán azért, hogy az ember ne veszítse el a gyerekcsináló jókedvét minden keserű tapasztalat ellenére. Mocsok természet mit el nem követ velünk, hogy újra és újra végrehajtsuk a programot jobb gének után kutatva, közben meg hisszük, hogy itt az érzés, ami fontos, pedig dehogy, egyetlen cél a szaporodás, csakhogy az evolúció szarik a szívre, és az se érdekli, ha a gyerekek szívják meg, gyerekből is csak a java maradjon, csak a legjobb, legéletrevalóbb. A többi, aki érzelmileg, fizikailag vagy szellemileg gyenge, felkészületlen vagy annyira öntelt, hogy túlértékeli képességeit, pusztuljon. Mint szegény rigó ma reggel, aki úgy vágott neki a nagyvilágnak, hogy nem tudott repülni. Rosszkor, rossz helyen, mondhatnánk. De mikor vagyunk jó helyen? És hogy megfelelő időben, arról inkább ne is beszéljünk.

Zárom levelem. Mák egész nap ült a zárkában, mint aki bűnhődik, és csak ritkán jutott eszembe, hogy ki kéne engedni, nem adtam a pihenésem, a nyugalmam ma. Hadd bűnhődjön, mint a fekete kutyává változott nővérek, kiket a mesebeli lány minden nap megkorbácsol az ifrit parancsára, aki gonosz nővéreit kutyává változtatta, nehogy sokadjára is megessen a szíve a gonoszokon, akik nem átalották a halálba dobni nem egyszer és nem kétszer, mert ilyenek vagyunk, ha valaki, valami isteni erő nem vigyázza minden lépésünk, mindig mindent megbocsátunk, a kurva életbe. Napra nem mentem, pedig süttöt eleget, feküdtem a kanapén, nem olvastam, nem aludtam, csak feküdtem, és nem tudtam eldönteni, depressziós vagyok-e vagy fáradt.

Most zárom levelem, nincs kedvem többet írni, mert mindig csak én beszélek, én írok, és a tapasztalat azt mutatja, hogy aki többet ír, többet megy, nagyobbba mozdul, az szeret jobban, és mindig én vagyok az, nekem kell annak lenni, aki jobban szeret, és nagyon unom már. Bocsásd meg a durva szavakat, ma nem vigyáztam a számra, ahogy szoktam, nem ment a finom úrinő, mert ma egész nap olyan pasik jutottak eszembe, akikkel semmi kedvem lefeküdni, s akik, már csak attól, hogy eszembe jutnak, legyilkolják bennem az úrinőt, mert érintőlegesen sincs közük az úriemberhez, és nem is lesz. Pedig nagyon kellene, hogy valaki ölbe vegyen és elrinnasson végre, bizony istenemre, nagyon tudnám érte szeretni.

DEBRECZENY GYÖRGY

[semmi

(mellékdalok síkosító nélkül)

Ionesco-motívumok felhasználásával]

31.

*van amikor van időnk
és van amikor nincs időnk
a borotválkozásra
amit mindenki szeret*

*vagy úgy hogy van időnk
és van úgy hogy nincsen
a borotválkozásra
amit mindenki utál*

*van mikor van időnk
és van mikor nincsen
borotválkozáskor
arcunkat megvágni*

*a macskák már
a templomban vannak
de ki van a spájzban
de ki van a spájzban?*

32.

*szeretsz hadakozni?
borotválkozás idején
szeretsz vagdalkozni?
szereted a vagdalthúst?*

DEBRECZENY GYÖRGY
(1958, Budapest) könyvtáros. Legutóbbi kötetei: területtel őrzött kutya (Syllabux, 2014), Csavarjuk le a tetejét! (Bistey András Hollókövy Vajk Csaba igaz története c. prózájával közös kötetben, Nagy Lajos Kiadó, 2015), tértivevényes csillagok (Syllabux, 2015).

*frissen vagy konzervben?
mert a háborúban
frissen borotváltan
illik háborúzni*

*híd az ugyan nincsen
de visszafoglaljuk
mert a háborúval
lefoglaljuk magunkat*

*háborúzni mindenki szeret
háborúzni mindenki utál
előttem két út áll
elindulok mindkettőn*

33.

*istennek legyen hála
felmászott a macska
a fára
de lejönni már nem tudott*

*a falióra legyen út
a falióra annyiszor út
ahányszor tetszik neki
de egyáltalán nem tetszik neki*

*most pedig ajtót nyitok
és bebocsátom a bibliaárust
akarom mondani
a biliárust*

*hirtelen nem is tudom
mit vásárolnék inkább
üdvösséget
vagy éjjeliedényt*

34.

*már megint rohamom volt
fél éjszaka ütlegeltem a faliórát
aztán imádkoztam
bár még habzott a szám*

*kicsit
de csitt
most új élet új szorongás
és új roham következik*

*új vásárlás pedig már van pár
bűnbocsátó cédulám
istennek a marketingnek
és a nyomdaiparnak legyen hála*

*most pedig elfoglalom méltósággal
méltó helyem az éjjeliedényen
megbocsátok a bűnbocsátó cédulának
és kitörlöm vele*

35.

*már nem reszket a lelkem
ivarérett kis strucc
madárka se szállott rá
így aztán*

*már ne is vedd zokon
de nem jutottál eszembe
kicsiny kis leányka
te a nagy világnak*

*kicsiny kis elfeledettje
üres volt a duna
és nem is szaladgált
én sem futottam utánad*

*mikor együtt voltunk
reszketett a kezem
roham után voltam
az isten áldjon meg engem*

36.

*ki más ha nem engem
kicsiny kis leányka
mert én megérdemlem
megérdemlem azt én*

*senki nem tudhatja
hány éjszakát
üldögéltem én
könyvekkel a szememben*

*azt csak én tudhatom
viszont a mosolyom
az milyen gyönyörű
nem is jutsz eszembe*

*a hátamon cipeltem haza
ezt a csodás tükröt
amiben most éppen
nézegetem magam*

37.

*válasszunk magunknak
billogot kedvesem
riogassuk egymást
ha nincsen ellenség*

*új hazát építünk
épül-szépül a bastille
mária valéria
válasszunk magunknak telepet*

*mikor az országúton
átment az országcsirke
már lehetett tudni
hogyan lesz elég farhát*

*lesz elég grillcsirke
aki gondolkozik
így aztán már nekünk nem
nem kell fáradoznunk*

38.

*ütlegeltem a faliórát
kicsiny kis leányka
hátamon cipeltem haza
az éjjeliedényt*

*kicsit habzott a szám
borotválkozáskor
nem is emlékszem már
az emlékezésre*

*évmilliók teltek el
kalapemeléssel
a toalettről jövet
sok errefelé a látnivaló*

*sötétséget kalapoztam
és fényt
kalapom mellé tűztem
a csendet*

39.

*mindenkitől szíves
elnevezést kérek
amiért nem kérek
elnevezést senkitől*

száll az ének
zeng az ének
lehasadnak rólunk
az ének

épp most találkozik
a boncasztalon
az állam és az egyház
az esernyővarrógéppel

épp most találkozik
a boncnok asztalán
az állam
és a fegyház

40.

szíves elnézést kérek
amiért szívtelen vagyok
se pitvarom se kamráim
nincs nekem sөvényem

se félholdam
vagy vitorlám
de hát a szív fiatal marad
örökké

és sosem válik tatárrá
törökké
a szív sosem válik tartárrá
pörköltté

vagy zsemlegombóccá
mert a szív nem olyan
szívem fölé tűzöm
ezt a fekete kokárdát

41.

*a szájukat kinyitották
aztán meg becsukták
egy ideig a szájukon
keresztül vettek levegőt*

*hangok jöttek ki a szájból
hangszálak rezegtek
engem nem érdekel
mit mondanak mások*

*nekem meg nincs semmi
érdemi vagy érdemtelen
mondanivalóm
mások számára*

*a számat becsukom
szememet kinyitom
egy ideig a szememen
veszek levegőt*

42.

*a nagyanyám
rózsái éppoly sárgák
mint a kínai
nagyapám*

*a kínai
nagyapám rózsái
éppoly sárgák
mint a nagyanyám*

*a kínai rózsák
nagyanyja
éppoly sárga
mint a nagyapám*

nagyanyám sárgái
éppoly rózsák
mint
a kínai nagyapám

43.

sosem pörkölődik meg
a tűzoltóparancsnok
nem készül belőle
pörkölt vagy paprikás

így aztán nem is
körítik krumplival
és csak a legritkább esetben
esznek hozzá uborkát

éljen és virágozzék
a krumpli meg az uborka
tévedésből krumplivirágra száll
a paradicsommadár

buddha felmutat
egy krumplivirágot
és elmosolyodik
a kolorádóbogár

44.

gyakran virágok élénkítik
a virágábrázolásokat
a virágok sokszor virágokra
hasonlítanak leginkább

itt most nincs virág
és nincsen gyümölcs sem
de nincsen állat sem
mivel nincs rá szükség

*nem szavak által
végzi szükségét az állat
nem jelenti be
hogy megy kezet mosni*

*nem érzem szükségét
hogy szavak által
végezzem szükségem
jó nekem a csend is*

45.

*bizonyos
kalapigazságokkal
csak akkor
szembesül az ember*

*ha szemlesütve
megemeli kalapját
a kalap s a díszlet
szürke és komor*

*a kutya megugatja
a juhtúrós palacsintát
de a juh nem ugat vissza
jobb ha az ember*

*nem ugat vissza
a kutyaugatás
nem esik messze
a terembura kutyaafájától*

46.

*éppen imádkozom
mivel van rá időm
frissen borotváltan
most pedig ajtót nyitok*

*bár még habzik a szám
de már nem reszket a lelkem
nincs szeptember vége
kicsiny kis leányka*

*elnézést kérek
sok errefelé a látnivaló
engem nem érdekel
a kolorádóbogár*

*itt most nincsen virág
kicsiny kis leányka
sokat jelentesz nekem
sokat jelentesz rólam*

47.

*szegény kicsi törpe
óriás volt valaha
összetöpörödött
de nem volt hupikék*

*helyére igyekszik
mert ott az ő helye
a szanatórium
csodaszép kertjében*

*mit ér neki hat vármegye
száz stadion jöjjön ide
meg száz zsák szotyola
ne köpj a padlóra*

*tébolyda kertjében
ott állott egy törpe
arra ment egy kutya
megszagolta és levizelte*

48.

*ihaj csuhaj
hazament a vendéghaj
meg az árvalányhaj
ez itt az árvaház?*

*tegyük fel
hogy feltesszük a parókát
csillagrendszerekre
meg az árvaságra*

*ez a paróka
semmire se viszi asszonyom
a feledés fekete foltjára
hasonlít*

*amely eltakarja a képet
emlékezés nemlétezés
mit kívánsz tőlem?
már elfelejtetted?*

49.

*szenvedéllyel
szenvedsz nappal
szenvedsz éjjel
szenvedni mindig érdemes*

*délben világos van
fejek sétálnak el
az ablakok előtt
éjjel sötét az éj*

*valamit tennem kell
gondoltam magamban
s elkezdtem szenvedni
aztán meg folytattam*

*elemlámpát vettem
az olcsó vásárban
hogy lássam a fényt
az alagút végén*

50.

*a térdfigyelő kamerák
ma a lágyéket figyelik
mert fontos a légység
no meg a keménység*

*a kutya helyett
a gazdája ugat
a tevék párzanak
a paraván halad*

*ha gatyát veszel fel
legyen benne gumi
vagy legalább madzag
mert hasznos lehet még*

*hogyha hónapokig
sivatagban páرزol
hamar lesoványodsz
de a púpod megmarad*

51.

*az üvegviszaváltóba
léptet fakó lován
viszaváltja
a walesi tartományt*

*úgy szégyellem magam
néha kiszalad a számon
a számom
mindenki a táncot járja*

*mindenki a végét járja
a legjobb dolog
ami az embert érheti
az az áramütés*

*az emberek az ágyuk mellett
tartják az éjjeliszekrényüket
az agyukat pedig
az éjjeliedényben*

52.

*van hogy fázom
van hogy melegem van
van hogy hányingerem
de végül mindig*

*felülkerekedik bennem
a lelki finomság
és olyankor hányok
szalonnás krumplit*

*imádom
a szalonnás krumplit
tepsiben sütöm meg
közepes lángon*

*olvasztom pirítom
zöldség és kolbász-
karikákat is teszek bele
úgy könnyebb kihányni*

53.

*lesz majd elég farhát
meg falióra
hasadnak az ének
de a szív fiatal marad*

hangok jönnek ki a szájból
nagyanyám rózsáit
körítik krumplival
és csenddel

a kutya megugatja
a kicsiny kis leánykát
felvesszük a parókát
tébolyda kertjében

valamit tenni kell
párzanak a tevék
a szalonnás krumpli
léptet fakó lován

54.

fa voltam
de a nehéz helyzetből
sikerült
kivágni magamat

falióra voltam
az időt ütöttem
vertem ütlegeltem
bántalmaztam én

karóra voltam
és a karhatalmat
nem húztam karóba
á dehogy

nem tettem én ilyet
inkább felkaroltam
a sétálóutcán
a közrendbe belekaroltam

55.

*nem én voltam
nem én
nem én loptam biciklit
én nem csináltam semmit*

*ha nem jut eszembe semmi
akkor azt írom hogy semmi
sem ők sem mi
nem csinálunk semmit*

*semmi semmi semmi
semmi semmi semmi
semmi semmi semmi
semmi semmi semmi*

*semmi semmi semmi
semmi semmi semmi
semmi semmi semmi
semmi semmi semmi*

LOKODI IMRE

Lehetetlen panzió

Ez egy ilyen helyiség: elborzaszt, kicsinál, feldob, leülepít. Pedig.

(Fázós)

Végre valakik, akik nem idióták, mondja Jánosunk, a Recsegő panzió fűtője. Látom, jámbor tekintettel dédelgeti az újonnan jötteket, már amennyire jámbor tekintete lehet egy olyan embernek, aki meglehetősen zord, magányos életet él, annak ellenére, hogy minden körülmény adott a laza társadalmi élethez; már csak ilyen egy panzió, gondolom.

Hétvégén jöttek fel a Recsegőbe, lehettek vagy tucatnyian, semmivel sem kevesebben. Kis, gyér társaság, de mindenképpen csapat. Volt köztük kötöttebb mozgású vagy éppen fiatalosan mozgékony, mondjuk úgy: vegyesen. Lepakoltak, aztán, inkább kötelességtudatból, lementek az udvarra, ahol mindjárt gépiesen az égre csavarták a fejüket, és csak néztek felfelé. Kivétel nélkül a felhőket bámulták, mert felnéztem magam is, egyebet nem láthattak.

Mégis mit néznek, érdeklődött Jánosunk, mert ő sem látott semmi szokatlant. Ha az úszó fellegetek, akkor azokat a völgyből is láthatnák, mondott nekik ilyesmiket Jánosunk tolakodóan és kéretlen, nem mellékesen szégyentelenül.

Mi vagyunk a napfénykeresők, mondták a vendégek. Igen? Csakugyan? Ha jól értem, akkor önök napfényt keresnek, okvetetlenkedett tovább Jánosunk, majdnem rászóltam, minek ezt, Jánosunk, hadd, keressék.

Arra gondoltam, egy újabb mozgalom lehet ez, valami zöld kezdemény. Akármilyen legyen is, mégiscsak jobb, ha felfelé néznek, mintsem verébmódra lefelé, esetleg idiótán nyomogatnák a mobil gombjait. Mert van úgy, sokszor elnézem, a vendégek a sós fürdőkről visszatérve ülnek hallgatag a gangon, ülnek a panzió kertjében, s mintha valami okból kifolyólag erősen szégyellnék magukat, folyton lesütött tekintettel ülnek. Maguk elé néznek, vagy éppen gombokat nyomogatnak, miközben tudom, fel sem merül bennük, hogy valamitől is szégyellniük kellene magukat. Lehet, éppen írnak haza, hogy milyen klassz hely ez a Recsegő, de az is lehet, írnak haza, hogy milyen csapnivalóan szürke hely ez a Recsegő. Onnan veszem mindezt,

**LOKODI IMRE (1960, Nyár-
rédremete) az Erdélyi
Magyar Televízió műsor-
vezetője. Marosvásárhe-
lyen és Kolozsváron vég-
zett műszaki iskolát.
Romániai és magyaror-
szági irodalmi lapokban,
Budapesten megjelent
antológiákban publikált.**

hogy hangoztatta egyikük, a sós tavaknak kiváló a hatásuk, de a sóbányáknak annál kiválóbb levegőjük van, ha tehetné, minden idejét a föld alatt töltené... Ezek után, úgy vélem, jól jött a kis csapat, melynek tagjai nem a sóbányák mennyezeti csillogására, hanem természetes napfényre éhesek.

Mondom, a vendégek hosszas és alapos megfigyelése jó szokásaim közé tartozik, bár ez alapján messzemenő következtetéseket levonni nagyon is óvakodnék. A felületes vagy alapos megfigyeléseim tapasztalatait inkább megtartom magamnak. Ezekről a vendégekről annyit mondanék mindössze, hogy erősen vézna, sápadt teremtések, kifejezetten februári gyerekek. Másnap a csapat megint csak szürke reggelre ébredt, valamivel hét óra után fűrtökben lógtak az ablakban, nézték az eget, hátha hajlandó végre megnyílni előttük. És hajlandó volt megnyílni, láttam magam is, hogy a felhők mögül előbújt a nap, valahányan fényben fürödtek, nyomás le az udvarra. Valamelyikük visszaszólt, nyissatok neki is ablakot. Hogy ki az az ő, hát mindjárt megtudtuk. Egy álmos tekintetű, amúgy öszes, zord arcú, tagbaszakadt férfit csókolt pofán a nap. Azért mondom, hogy pofán, mert nagyon is azt érdemli.

Ő a csapatvezetőnk, mondta büszkén egy vézna, madárarcú fiú. Jánosunk ekkor lement a pincébe, erősen megrakta a kazánt, kivételesen száraz, erős tűzű hasábokat válogatott. Legalább kilencven fokra nyomatom, mondta Jánosunk. A szemöldöke ekkor kezdett pörkölődni.

(Hurok)

Hát megint a kutyák. És a macskák, persze. Aranyos háziállatvilág, jóllehet nem mindig felelnek meg ennek a jelzőnek. A tegnap a sós tavakra visszajáró régi ismerős, szebeni szász (még van belőlük) kiáltott le éjfél tájt: te, Johann, vidd a macskáidat a francba, nem lehet pihenni! A felszólítás nyilván Jánosunknak szólt, aki évente egyszeri alkalommal így hallja magát szólítva a szásztól. Tavasz van, nyávogós macskanász, mit lehessen tenni. Hanem a kutyák. A sötét éjszaka ebei jönnek meg valahonnan késő estére. Csatakosak, van, amelyiknek már vöröslik az emlője, a faj nem hal ki. Szégyentelenül felfeküsznek a teraszra, a konyháról várnának valamit. Hajnalra belátják, hogy reménytelen helyzet, estére viszont jönnek megint telehullatni szőrrel a teraszt, otthagyni testük sáros nyomát a kövön. Ezt nem lehet bírni, mondogatja Jánosunk, és veszi a hajítófát. A farka menekül, mert, ugye, nem harapós fajta, messziről acsarognak vissza Jánosunkra mindig.

Ha ez mind nem volna elég, mindjárt jönnek a seregek ugyancsak Szeben felől, jönnek a havasokba terelő pakulárok, sokszor füttyentenek. Medvével egyenként harcba kelő, félelmetes komondorok. Jánosunk megadóan nézi, amint felemelt hátsó lábbal körbecsinálják a panziót, mint az afrikai ragadozók, ha kijelölik a birodalmat. Így megy ez, arról nem beszélve, hogy a bojtárok két nap alatt teljesen leürítik a bár konyakos és minden-

féle polcát. Amit nem isznak meg, számár viszi tovább, átalvető Unicumot. Nem hálátlan népség, hagynak ajándékba bégető húsvéti bárányt, kecskegídat. És meg van üzenve, ha jön a sefu valamikor a nyáj után, meglesz az arany nyaklánc. Zsebből, mellényzsebből jár ajándék.

Hanem Jánosunk megjárja a kertet, kerítés mentén kötöz. Ha lát váját, cöveket ver le, csakhogy másnap reggel kezdheti előlről. Kívülről támad a falka, onnan kapar. Előbb matatnak, szaglásznek, csak megnézik, nem ugatnak a Holdra. Tudják, vagy érzik legalábbis, hogy a senki kutyájának csak óvatosan szabad. A senki kutyái elhasalnak a mart alatt, amikor megjönnek a szebeniek. A senki kutyái megint csak a mart alól leskelődnek, ha megneszelik, hogy megtérnek a Zengőről a vadászok. Előbb a hajtók jönnek nagy hanggal, többnyire gyalog jönnek le a hegyről, estefelé már izomláznak és jól kigyúlt arcuk van. A senki kutyái félelemmel lesik a második hullámban érkező társaságot. Dzsippel fuvaroznak elejtett vadat, és dzsippel utaztatnak minden fényes agarat. Bezzeg, az agarak is ott fekszenek el a teraszon. A kóbor senkié pedig elvárná, hogy Jánosunk a hangját felemelje, de nem. Sőt slaggal sem spriccel ez az ember, ha elmennek az agarak. Nem prüszköl Jánosunk, hogy a hely megint tele van hullatva kutyaszőrrel, hol van az a hajítófa.

A falka egyszer csak abbahagyja, nem tudom, miért. Pedig az ilyenfajta pimasz és szemtelenül kitartó, nem szokta abbahagyni. Csak az egyik kis pincsi bújik át a cövekek közötti réseken, megy megrágni Jánosunk cseméjét. Mert biztosra tudja, hogy a jó lépéssel távolabb elhelyezett hurok a nála gyávább kutyáknak van vetve.

(Nedves)

Állíthatom, egyáltalán nem a Recsegő panzióban mért Unicum fokozta fel a völgy hangulatát. Egyáltalán nem Kálmánnak, a nyugalmazott törzsőrmesternek az előrehaladott cukorbetegségéből és kezdődő demenciájából fakadó hülye beszéde sokkolta a völgy lakosságát. Az más kérdés, hogy éppen Kálmán nyugalmazott törzsőrmester és Jánosunk, a Recsegő panzió fűtője és mindenese lettek a történet gyökerei. Ehhez még hozzátartozik az az ártatlan körülmény, hogy a panzió Gyümölcsoltó Boldogasszony napján megnyitott teraszáról jól rálátni a Vermessy-patakra. Na jó, a patakra akkor lehet minden akadályozó elem kizárásával rálátni, ha az ember kiül a teraszra és hátradől, egy Unicum mellett – ha nincs fontosabb megbeszélnivaló – nézelődik. Nézelődik, és nem képzelődik, hangsúlyozom. Így van ez, minthogy akkor Kálmán is, Jánosunk is a teraszon ültek, – napi fontos megbeszélnivalón túl – már csak nézelődtek, és nem képzelődtek, ami, mondjuk, Jánosunkra nem jellemző. Akkor szólt Kálmán, hogy né. Akkor szólt le Jánosunk mobilon, hogy menjek, mert a flakonok elindultak felfelé a patakon.

Nagy szó, mondtam Jánosunknak. Figyelmeztettem, várjon meg, addig senkinek se nyilatkozzon, Kálmánt pedig tudvalevő demenciájára való tekintettel nem kérdeznék. Nem csalás, nem ámítás, a flakonok csakugyan felfelé tartottak a patakon. Igyekezve úsztak felfelé, a folyás ellentétes irányába, természetellenesen.

Ha egy kisebb öblöcskében, nyugodt, majdhogynem álló víz színén úszna a flakon, akkor azt mondhatnám, olyant még láttunk, légáramlat viszi, ámde olyan nincs, hogy a sűgőkon, a sodrással szembe menjen, és minden kétséget kizáróan a forrásvidék felé igyekezzen három üres flakon. Márpedig arra, és az sem kizárt, mondta Jánosunk, hogy felúsznak egészen a forrásig, rendes nevén a Degesek kútjáig. Kálmán szerint az sem elképzelhetetlen, hogy ott kiszállnak, és gyalog mennek fel a Zengő csúcsáig. Ő tovább nem jön, mondta Kálmánunk, izgalom, magas pulzusszámok, ilyen-mik, elment haza, hogy adja be a napi második inzulint.

Egész csapattal verettük a patak csalánosát, a flakonok után futkostunk, s a Zengőt őrző erdész végül belátva, hogy nem bolondultunk meg, készen állt, ha indokolt, dupla csövű Winchesteréből tüzet nyit a flakonokra, természetesen speciel vaddisznónak gyártott töltényekkel.

Egyszer csak jött szembe még három flakon, a felfelé úszókkal összedörzsölődtek, majd jönni kezdett megszámlálhatatlan flakon. Kétliteres, másfeles, literes, hátul jöttek a felesek, aztán a negyedesek. Tutti-frutti, mondta egy mellettem bámuló kisgyerek. Ekkor az erdész figyelmeztető lövést adott le, ám a flakonsereg rá se hederített. Senki se nyúljon hozzuk, a flakonokat senki ne provokálja, a gyermekeket pedig vigyék jó messzire, folytatta ténykedését erdészünk. Mindenki hátratette a kezét jelezve, hogy ők aztán nem. Jánosunk szaladt a panzióig, hogy pánik ne legyen. A kis szeplős báros lány ott állt, nézte az úszó, szorosan egymáshoz simuló flakonokat.

Né, csesznek a flakonok, mondta a kis szeplős báros lány.

Jánosunk nem tudta, mit szóljon, nyelt egyet. Érezte, megmozdult benne a nedv. Kell, ami a nedvet az emberben megmozdítja.

(Kopog)

Jött egy férfi, megkérdezte, van-e hely egy-két éjszakára a Recsegő panzióban. Van, mondták. Nem is tudni, ki mondta, mert ilyenkor nincs semmi, senki a helyén. Azért nincs, mert nagyhéten vendég általában nem szokott érkezni. Nagyon ritkán, elvétve, így aztán nagyon lazára van eresztve a program. Ilyenkor a vendéget gyanú övezi, a panzió népe fantáziával öltözteti, sőt ami ennél súlyosabb: leskelődnek utána. Egyáltalán nem szép. Hangoztattam, annyi.

Az is lehet, hogy Jánosunk mondta kelletlenül: van hely. Az is lehet, hogy valamelyik illetéktelen konyhás avatkozott be. Ha a kis szeplős báros lány

mondja, akkor minden rendben, a vendég fogadása vagy elutasítása az ő feladata. A férfi a hegyek felől érkezett, azért volt mindeneknél furcsább. Nem az, hogy a hegyek felől nem szoktak érkezni, de ez teljesen más eset. Emberünk nem hozott magával tömény savószagot, mint általában; rendes válltáska lógott a hátán, nem átalvető. Nem volt borostás, hanem frissen beretvált, és a hegyek felől érkezőkkel ellentétben nem is volt mogorva. Nem ivott erős pálinkát, kifejezetten eredeti gyümölcslevet kért, és azt mondta, valami salátát enne vacsorára, ha. Esetleg báránysültet, ajánlták neki a konyháról, mire a férfi megrázta a fejét, azt mondta, nem lehet, bőjt van. Jánosunk a lengőajtó mögül leskelődött, azt mondta, ez igen, íme a tiszteletreméltó ember. Rendben vagyunk vele, mondta a panzió szűkszavú szakácsa, ami végtére is parancs: nem kell foglalkozni az idegennel, ha saláta, akkor saláta legyen.

Valójában nem úgy van az, hogy nem kell foglalkozni vele. Tessenek elképzelni egyetlen szál idegen férfit a kongó panzióban, békét lehet hagyni neki?

Jánosunk begyűjtött, hogy a férfinak legyen meleg fürdővíze, majd a kazánház padján bóbiskolt éjfélig, mert Jánosunk sem ma született gyerek. Egyszer csak kipp-kopp, hallotta, hogy zaj van, elindult felfelé a lépcsőn. Az idegen ajtaja előtt hallgatózott, semmi. Bolond vagyok, gondolta Jánosunk, elment lefeküdni. Másnap reggel jelentkezett az idegen, kért jó adag salátát, leadta a kulcsot, azt mondta, indul. Köszönte szépen a vendéglátást, fizetett. A kis szeplős báros lány elvette a pénzt, a férfi intette, hogy rendben, a visszajáró nem kell. Már csak a lengő válltáskáját látták, amint könnyed lépésekkel haladt.

A panzió népe igazából szembe se nézett jól az idegennel, bánták. Kérdezték Jánosunktól, semmi se különös, semmi se furcsa? Jánosunk a fejét rázta, azt mondta, hogy rendes ember, kár, hogy elment ilyen hamar. Aztán jutott eszébe a zaj, az éjféλι kopogás. Felment az idegen szobájába, benyitott. Akkor látta meg a két lábon álló, táncoló asztalt. Jánosunk érkezésére szépen négy lábra ereszkedett, a félig pohárban lötykölődő víz szépen elsimult. Jánosunk azonnal beleivott, megfogadta, csak nekem mondja el a látottakat. Jánosunk eldöntötte, ezentúl csak salátát fogyaszt, hiába is kérdeznék a konyhások, Jánosunk, egy kis báránysültet?

Aztán mégis evett egy keveset, tojásosan. Hogy én milyen gyenge ember vagyok, panaszkodik azóta Jánosunk. Ki se mentünk még a bőjtből.

CSONTOS MÁRTA

Nevet adott a fának

*A galamb visszatért csőrében
virágzó olajággal, s szárnyát az
égre emelte, hogy a bárkán a
hajlott hátú öreg láthassa, mint
göngyölik ki szirmukat a fényben
az apró, fehér virágkezdemények,
miként oldják bele illatukat Posszeidon
alvilágba merülő tengerébe, ahol
a planktonok között nem látszik,
hol gubbaszt csatakos gúnyában
a vizek ura. Mert hiába próbál
győztesen kikerülni a zűrzavarból,
hiába döfi szigonyát a sziklák
oldalába, nincs ki mellette szóljon,
kővé vált telephelyén a megzabolázott
engedelmesség.*

*Csak Pallasz Athéné áll ott, kezében
lobogó olajfáklyával, ott áll, hogy
elültesse a csemetét, mely vérével
táplálja majdan az Édenből kiűzött éhezőt.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) költő, műfordító, esszéíró, gimnáziumi tanár. A Szegedi Írók Társaságának tagja. Legutóbbi kötetei: Szerzők, műzsák, szenvedélyek (esszé, Accordia – Littera Nova közös kiadása, 2011); Egografia 3 (aforizmák, Littera Nova, 2012), A Sehol szélén (Littera Nova, 2014).

Gyökércsúcs- intelligencia

*Odalent ölelkeznek a mélyrétegek,
a támadást feloldja a védekezés,
senki nem küld kárbejelentést,
postaszolgálatban vannak a gyökerek.
Az ellenség ellensége közbelép,
a mutatványosok szinkronban mozognak
központi agy nélkül jön a parancs,
a szimbiózis altruista együttműködés.*

*Ma csak levendulára szállnak a méhek,
holnap a csillagfürt vegytiszta ízét
kortyolgatják a habzó szirmokon,
nincsenek lélek-ölő becstelenségek.*

*Arisztotelész emelte a kövek tetejére,
nemlétből emelte a legalsó polcra,
oda, ahol a fény-hártya még éjfél-poros,
ahol nem látszik a fototropizmus tervszerűsége.*

*Példás türelemmel állnak őrt,
s ha idegenek gázolnak a megsárgult lombba,
odalent halál utáni ébredés van
riadóztatnak minden nyitva- s zárwatermőt.*

*Jönnek madarak, dongók, zengőlegyek,
végül mindenki megkapja a jussát,
csak regisztrálni kell a növényi hír-levélre,
s feltáruznak a rejtett paraméterek.*

Takarodó egy angyaltrombitának

*A végállomás fenn a tető széle,
majd ott helyreállhat az egyensúly,
bár a piacon szabványméretnek mondtak,
most úgy nézek le a szentjánosbogarakra,
hogy közben a csillagokat állítom pellengérré.*

*Mérgezett nyilaimat rejtem, piros
harangszoknyám kavarog a szélben,
egy láthatatlan kéz már vetkőztetne,
csak úgy kalandból, mámorosan, s
kifektetne a fény-ablak négyzetére.*

*Most mégis legjobb takarodót fújni,
szerződés szerint lejárt a garanciám,
a szépség kora is elévült bennem,
illatom személgödörbe szökött, ürítem
poharam hajdan volt Szókratész emlékére.*

És jó Flóra

*A fúriák ott állnak a fák körül,
lehazudtak már minden ágat,
kéreg alá kergették a megalázott
szelet, ők lettek a hiányban
a kozmikus hajótöröttek.
Nincs védelem, a lombok
kiűzettek a térből, s a kísérteties
csendben ott állnak, ott vetkőznek
a fúriák premier plánban.*

*A lehullott fészekben nem marad
meg az álom, a magányos árnyékok
tető alá bújnak, s egymásra uszítják
a gazdátlan madárseregeket.
Odin ül két holló szárnyán
a farkasordító hideg tetején,
s a Hold ezüstjébe karcolja a Telet.*

*De jó Flóra egy könnyű hajnal
infravörösében, s a mezítelen szerelem
ölelésétől bölcsőjünkben megmozdulnak
az Igéből kiszakított virágfejek.*

DINÓK ZOLTÁN

Lovas Zoltán és az öregasszony

Sok sérelem érte az életben. Reggel felkelt, bevette a gyógyszereit, aztán írni kezdett. Most már hagyta semmitmondó kézíratait, nem kerülgette prózában a forró kását, végre belekezdett a nagy műbe. Az első két-három oldal alig negyed óra alatt elkészült. Ahogy befejezte a gépelést, szünetet tartott. Rágyújtott, majd amikor elnyomta a csikket, átolvasta az első oldalakat, de nem volt elégedett magával. Újraírni azonban nem volt kedve.

Aztán megjött megint a kedve, lázasan püfölte a billentyűzetet. Kiadta magából, ami évek óta felgyülemlett benne. Úgy gondolta, eddig csak a felét írta meg. Ismét szünetet tartott. Lement a ház elé, ahol a szomszéd Misi bácsi az autóját mosta éppen.

– Hogy megy az alkotás, író uram? – kérdezte tréfásan az öreg.

– Jól haladok – válaszolta kurtán.

Nagyokat szippantott a friss levegőből, majd ismét rágyújtott.

– És maga hogy boldogul?

Misi bácsi legyintett. Kicsit gondterheltnek látszott. Az író nyugtázta, nem csak neki vannak gondjai, és örült, hogy nem kellett vele órákat trécelni tyúkokról meg kiscicákról. Elnyomta a cigarettát, aztán felment a lakásba. Írni azonban már nem volt kedve. Este misére készülődött. Már régen volt templomban. Hatig már nem is írt semmit. Szépen felöltözött, aztán beült a templomba. Éppen kezdődött a mise. Néhány középkorú férfi lehajtotta a fejét a pap beszéde közben.

– Mert Jézus a ti bűneitekért halt meg! – mondta a pap.

Zoli is a padlót bámulta, nagyot sóhajtott. Magáénak érezte az Atya beszédét. A mise után odajött hozzá egy vénasszony s megkérdezte:

– Ön Lovas Zoltán, az író, ugye?

– Igen. Honnan tudja? – jött zavarba az író.

– Hiszen van egy könyve, ahol ott a fotója!

– Ja persze, de buta vagyok!

A néni örült, hogy egyik kedvenc írójával beszélgethet: csillogtak a szemei, szavaiból melegség áradt. Azért arcán látszott a szenvedés is, hiszen jól tudta, hogy egy poklot járt íróval van dolga.

– És most ír valamit?

– Hogyne! Az egyik fő művemem dolgozom.

DINÓK ZOLTÁN író, költő (1981, Kecskemét). Volt hírlapárus és könyvkereskedő. Írt regényt, kisregényt, drámát, novellát, verset, esszét. Az álomvilág nagyúr címmel 2010-ben jelent meg novelláskötete.

– Jaj, nagyon örülök!
– De ez csak egy hosszú novella! Hogy könyv formájában mikor jelenik meg, azt nem tudom!
– Majd megveszem a folyóiratot!
– Köszönöm, ez jólesik! – mondta zavartan Zoli.
– És megkérdezhetem, miről szól?
– Ez inkább hadd maradjon titok!
– Jó, igaz is, ne haragudjon...
– Már miért haragudnék? Csak ha folyóiratban megjelenik, akkor szeretem, ha megtudják szívem gondját-fájdalmát.

A néni elhallgatott.

– Valami baj van? – kérdezte az író.
– Tudja, a fiam kórházban van.
– No, mi baja van?
– Sokat ivott, aztán eszméletét veszítette.
– Jaj, de szomorú!
– Az én életem sem volt leányálom.
– Elég sok embernek nem az. Egyáltalán kinek az?
– Szeretem magukat írókat, mert az igazságot írják meg.
– Igen, ahogy József Attila mondta. Töreksem én is, hogy az igazat mondjam, minden köntörfalazás nélkül.
– Egyszer nem írna rólam?
– Magáról? – lepődött meg Zoli
– Igen. Vállalom a nevemet is.
– Hát... – jött zavarba az író, ha ennyire akarja... én szívesen megteszem.
– Nagyon örülnék neki – mosolygott a vénség.
De most mennem kell! Annyi teendőm van otthon.
– Nekem is! Viszlát!

Az író hazafelé menet elgondolkodott az aznap történeteken: elkezdte végre fő művét megírni, aztán a mise után egy öregasszony arra kéri, hogy helyett róla írjon... Mire hazatért, már sötét volt. Vázolt egy karcolatot egy öregasszony mindennapjairól. Olyan jól sikeredett, hogy publikálni is akarta. De nem rágódott ezen, egy szivar elszívása után visszatért inkább a nagy műhöz. Persze sokkal jobban is ment az...

Kijavítani a hibát

Nógrádi Dénes épp hazafelé tartott. Csúszós volt az út, óvatosan lépkedett. Ahogy házához ért, a lakótömb előtt találkozott Sárival, a kutyáját sétáltatta. Aranyos kamasz volt, gimnazista. Olyan árva, csendes. Angyali látvány volt, ahogy a kis tacsokót sétáltatta. Mikor a közelébe ért Dénes, Sári megörült és így üdvözölte:

- Mi újság, Dénes bácsi? Még mindig munkanélküli?
- Igen. Épp bevásároltam. Hogy megy a tanulás?
- Egész jól. Bár anyám néha nógat.

Dénes mosolygott. Mikor ő volt ennyi idős! Már akkor is író akart lenni. Azaz akkor kezdte az írogatást. A levelesládában egy levelet talált. Ez állt benne:

– „Kedves Nógrádi úr! Novelláját közölnénk, ha nem lenne benne ennyi nyelvtani hiba! Talán öreg már, hogy erre nem figyel? Ha a nyelvtani hibákat kijavítja, közöljük írását a lapban. Üdv,...”

- Nahát! Nyelvtani hibák? Kezdem unni...

Azért ebéd után mégis hozzáfogott a hibák kijavításához. Elég sok javítanivaló volt az íráson, de Dénes tudta, miket kell javítani.

Nővére, Nógrádi Helga nyelvész volt, jól emlékszik szavaira:

- Addig sose leszel jó író, míg nincs nyelvtani tökéletesség!

Úgy határozott, kimegy a temetőbe hozzá, s visz egy csokor virágot a sírjára.

Másnap meg is tette. A csokor virágot a sírra tette, közben könnyezett. Hirtelen régi osztálytársa jelenik meg a háta mögött:

- Hát te mit csinálsz itt?
- A nővéremnek hoztam egy csokor virágot.
- Az írás hogy megy?

Dénes nagyot sóhajtott.

- Jól. Csak sok a nyelvtani hiba.
- Ha jól tudom, a nővéred nyelvész volt, igaz?
- Igen. Épp ezért látogattam meg.

– Helga nekem is barátom volt. Már annak idején mesélte, hogy nyelvtani hibákkal küzdesz!

Dénes akaratlanul is elnevette magát:

- Igen, de azért nem szarvashibákat követtem el...

Az osztálytárs nagyot sóhajtott, megigazította a szemüvegét, majd azt mondta:

- Én apámhoz jöttem!
- Jó, akkor én megyek is!

A búcsúzás közben lecsúszott a Nap a látóhatár mögé. Dénes elfáradt, nem vágyott másra, csak egy meleg ágyra és könyvre. Este aztán megjött drótpostán a hír, hogy közlik novelláját, de gondolatai egészen máshol kalandoztak, újabb témákat adott neki vidámnak nem nevezhető élete...

A magányos ivó

Az ivóban úgy öten lehettek. Beszélgettek, de egyikük félrehúzódott s magában iszogatózott. Szánalmas látvány volt. Konyakot, likőrt, bort és sört is ivott. Már láthatólag nem volt magánál, alaposan megártott neki a szesz.

Egy asztalnál ketten kártyáztak is. Erről az emberről beszélgettek. Szánták és szidták. A pincérnek amúgy jó barátja volt ez az alak. Állítólag munkásember, lakatos, s nehezen jött ki a feleségével. Meglehet, el is váltak, de mégis együtt éltek. Valószínű, bánatában iszik, nem örömeiben.

– Szegény ember! – mondta az egyik.

– Még hogy szegény! Undorító!

– Ne bánts! Az élet eleget bántotta!

– Az ilyen alakokat kidobnám!

– Még te is kerülhetsz ilyen helyzetbe!

Ekkor az iszákos felhajtotta a poharat és kért még egy konyakot. A pincér máris adta.

– Én a pincér helyében nem adnék neki!

– Fejezd már be!

Elhallgattak. A részeges eltántorgott a mellékhelyiségbe. Pillanatokon belül megjelent egy kislány. Úgy tizenkét éves lehetett. Állt. Egymagában. A pincér tudta, hogy a részeg férfi lánya.

– Apádat keresed?

– Igen – szólalt meg fásult hangon.

– A vécén van, mindjárt visszajön. Várd meg nyugodtan.

– Jó – felelt megszeppenve.

A részeg pár pillanat múlva visszatért a helyiségbe, de észre se vette a kislányát. A kislány odament hozzá.

– Apu!

Az ember odafordult.

– Szia, kislányom! Mit akarsz?

– Miért vagy itt?

– Majd nemsokára hazamegyek. Az iskolából jössz?

– Igen. De nem tudok a lakásba bemenni, mert nálad van a lakáskulcs.

– Ja, persze, a lakáskulcs.

S már vette is elő, majd a kezébe nyomta. Az italszag csak úgy áradt belőle.

– Te nem jössz velem? – kérdezte a kislány.

– Én nem. Még maradok. De hamarosan én is megyek.

– Jó. De az ivásért anyu nem fog örülni.

A vendégek figyelmesen lesték, mi történik.

– Nem jössz? – kérdezte megint.

– Nemsoká, nyugodj meg!

A kislány eltette a zsebébe a kulcsot, majd hazament. A részeg szégyellte magát. Így, egy kislánnyal a kocsmában leégetni magát...

– Egy csapoltat!

– Máris!

Megitta, aztán elgondolkodott. Tudta, hogy az asszonytól majd kikap, de ő még soká jön haza... persze addigra sem józanodik ki. Feleslegesnek érezte az egész életet. Majd haragos képpel leszállt a székről és csendesen és dülöngélve kisétált a kocsmából...

SZILÁGYI ALADÁR

Fába rejtett, fából kibontott poézis

Vargha Mihály művészetéről

Művészet

A kőműltú, bronzjelenű szobrásznak saját bevallása szerint mégiscsak a fa a legszeretettebb anyaga. A művész preferenciája érthető és sokszorosan indokolt, hiszen a fa minden egyéb matériánál nagyobb lehetőséget, szabadságot kínál az absztrakcióra és a figuratív megnyilvánulásokra, a szellem anyagba örökítésére és az anyag spirituálissá formálására. A természet – ez a primer alkotótárs – előmódolja a művész keze és alkotókedve ügyébe kerülő faanyagot, natúra anyánk az általa térben felkínált plasztikum fokozására vagy redukciójára ihleti az alkotót.

In memoriam Baász Imre,
1994, fém, fa, gyep,
80×200×200 cm

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport.ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

Ráadásul nemcsak a térformák, görbületek adottságainak, hanem a felületeken kínált természeti színeknek a továbbgondolása is gazdagítja a lehetőségeket. S ha az így létrehozott munkákat (főleg a nagy méretű konstrukciókra gondolok) a szobrász a másik, nagy alkotótársára, az időre bízta, az a mű belső feszültségeit felszabadítva, a külsejét patinásítva fejezi be, mintegy biztosítva annak önálló utóéletét. Poézis ez a javából, hiszen Vargha Mihály hol kultikus jellegű, hol drámai, hol vallomásos fogantatású, gyakran a humort, iróniát sem nélkülöző, fába faragott lírát művel.

Victor Vasarely testamentumában azt vallotta: „Hiszem, hogy az ember lelke mélyén ugyanúgy vágyik a plasztikum után, mint ahogy a dallam, a ritmus vagy a költészet után vágyik.”

Ez a „plasztikum utáni vágy” testesül meg Vargha művészetében, lett légyen szó akár nagy méretű bálványokról, netán természeti formáknak a szabad térbe visszahelyezett, antropomorf átköltéséről, akár organikus építményekről, avagy apró objektokról, sosemvolt tárgyokról. Érdekes módon, jó néhány miniatúrszámba vehető munkája szinte sugallja a monumentalitásra váltás kívánalmát. Tudtommal a művésznek voltak, vannak ilyen irányú, lehetőségek híján egyelőre megvalósulatlan elképzelései. Kellő léptékben felnagyítva szinte bármelyik Vargha alkotta „biomorf” kisplasztika elképzelhető lenne „köztéri” szoborként is. Olykor csak jelzésszerű, antropomorf sugallatuk, nem utolsósorban a negatív-pozitív formák játéka miatt, a művész által tovább üregesített, odvasított fadarabok egyszeri és megismételhetetlen térgörbületei valósággal predesztinálják a Vargha-szobrok közteresítését. Arról nem is szólva, hogy mennyire izgalmas lehet(ne) kipróbálni: a kisplasztikák kifinomult formái, a tökéletesen csiszolt külső felületek nyugalma és a durván megmódolt vagy brutálisan megmunkálatlan belső terek agresszivitása, a művész formaelemző és -teremtő kvalitásainak hála, hogyan viselkednék a sokszorosára fölnagyítva. Azt, hogy a szobrok résein, hasadékain keresztül csorgó fény miként öleli körül, változtatja meg az eredeti formákat. Egyébiránt Vargha Mihály nagy tapasztalatú köztéri alkotó, hiszen tevékenységébe bőven belefér, mi több: életművének fontos pázsmája a realiztikus fogantatású, „posztmodernül klasszicizáló” emlékműszobrainak, domborműveinek sora; ezek kőből, illetve főleg bronzból készültek, közkívánatra, közületi megrendelésre. (Gábor Áron, Benedek Elek, Szent István, II. Rákóczi Ferenc, Arany János, Szárazajtai Mártíremlékmű, sepsiszentgyörgyi In memoriam 56 emlékmű stb. stb.)

De hadd térjünk vissza Vargha Mihály fából készült kisplasztikáira, melyekkel folyóiratunk, a *Várad* májusi számát illusztráljuk. 2016-ban, budapesti kiállítása alkalmával nyilatkozta, *Kós Károly* örökségét vállalva, hogy „úgy

Arc, 2007,
fa, 43×15×10 cm

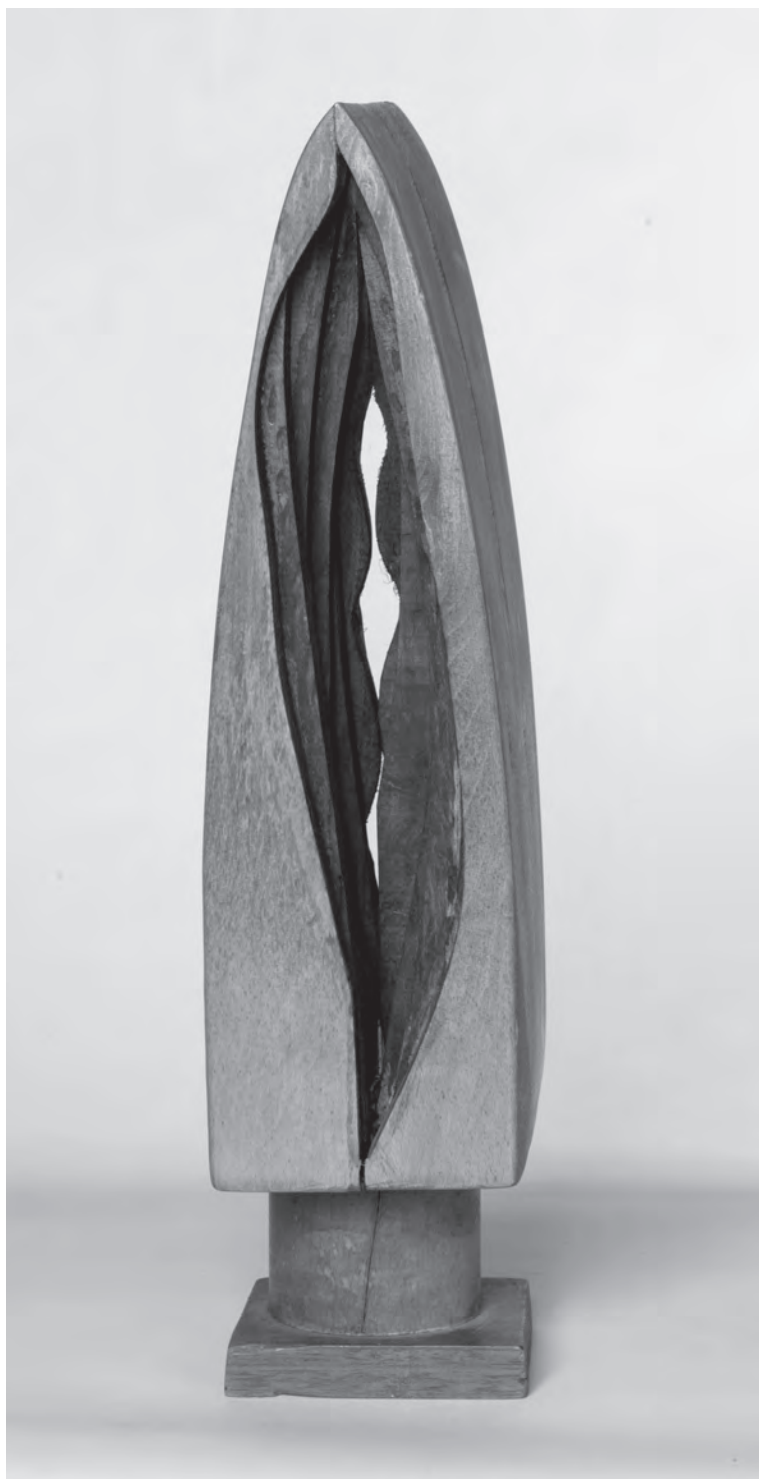

Üreges bálvány, 2015,
fa, 180×90×50 cm

kell modern művésznnek lenni, hogy érződjön az alkotásokban, honnan jön a művész”. Meg hogy „nekem itthon, Erdélyben kell művésznnek lennem, és a székelységet, erdélyiséget a tőlem telhető legkor-szerűbb formában szabad, érdemes plasztikában megfogalmaznom”. A térbeliség ígázatében élő szobrász bevallása szerint „nem én diktálok a fának, a fa diktál a művésznnek, inspirálják az üregek, a görcsők, a hasadások. Szeretem beszélgetni a fát, nem erőltetem rá a témát, továbbfejleszttem, ami benne rejlik”. Gyakran készít finoman csiszolt kisplasztikákat, amelyeknek a teljes felületét gyöngéden megmun-kálja, valósággal megszelídíti (*Fantomok, Menedék, 2016*), máskor meghagyva a fa kérgét, felhasználva annak természetes szépségét, ráfest, rárajzol (*Tragikus maszk*). Egyik, nemzetközileg, Japánban is nagy elismerést nyert, illesztett fából készült sorozata, a *Levélkürt*, finom faragás és aprólékos csiszolás eredménye. Erre a sorozatára, akár több, más munkájára (*Arc, 2007; Ima 1, 2015*) jellemző, hogy a külső felületek letisztultságát a belső terek, az „odvak” durvább megmunkálásával, elnagyolt kivá-jásával társítja; hol finom kivitelezéssel, hol nyers kiviséssel – akár mind a kettővel egyszerre – artikulálja plasztikai üzenetét, olykor az üreges részek élénkebb színezésével társítva. (*Erupció, 2007*) A „véletlen” egyáltalán nem elhanyagolandó eszköze Vargának, de a struktúrák tudatos felépítését gyakorta racionálisan leegyszerűsített gör-

*Tragikus maszk, 1992,
fa, fásli, falevél,
60×48×25 cm*

*Ima 1, 2015,
fa, 43×10×17 cm*

bületek szolgálják. (*Fej II., 1991*)
Öntörvényű, a fa belső tereit –
sebeit(!) – megnyitó, a kinyíló ido-
mok titkait feltáró, a külső héjat
előszeretettel érvényesülni hagyó
kompozíciói sosemvolt formák
segítségével egy új mikrovilágot,
egy új valóságot teremtenek. „A
szobor ne akarjon mindenáron
simulékony lenni, ne akarjon tet-
szeni, épp ezért egy alkotásban sok-
szor szándékosan benne hagyom az
idő vagy a körülmények ejtette
sebeket” – vallja számunk képző-
művésze. De Vargha Mihály „leg-
absztraktabb pillanataiban” sem
rugaszkodik el teljesen a való vilá-
tól, a kortól, melyben él. Ennek
sokatmondó bizonyítéka a már
említett, *Vukovár* alcímmel ellátott,
fából, fásliból és falevelekből alko-
tott, 60×48×25 cm méretű *Tragikus
maszk*, avagy az illesztett fából és
fásliból 2005-ben megmódolt *Emig-
ráns*.

Befejezésül hadd idézzük Vargha
Mihály, a szobrászköltő ars
plasticáját: „Egy háromszéki falu-
ban, Lemhényben eszméltem, csepe-
redtem fel; a falu világa, a természet
közelsége egy életre »beoltott«. Ma
is erdőn-mezőn keresem a feltöltő-
dést, a hétköznapi pörgésből ott
oldódom fel igazán. Nem véletlen
tehát, hogy elsősorban a természe-
tes anyagok, a fa, a kő és ezek
különböző fajtái vonzanak az alko-
tásban. Üveget, ipari hulladékot,
fémeket csak néha használok kont-
rasztként. Szeretem a fának a sely-
mes tapintását, az engedelmességét,
az illatát, a kőnek az érdességét,

*Emigráns, 2005,
fa, fásli, 75×30×12 cm*

*Vidám indián, 2014,
fa, 110×25×25 cm*

hívős érintését, karakterességét. Megtanultam faragni, szeretek is, de az igazi élvezetet számomra a lazán »összerakott« építmények, szakszóval élve az installációk (összeszerelt térplasztikák) és az environmentek (tájba illesztett plasztikai kompozíciók) készítése jelenti. A természeti térben szabadon terjeszkedő munkáimban érzem és élvezem az alkotói szabadságot leginkább, és ott látom kifejeződni a munkásságomat meghatározó alapállást: a szülőföldre való ragaszkodást, a természetszeretetet, valamint a mai ember zaklatott, hajsolt, nemegyszer hitehagyott lelki világának kifejezését. Azt szeretném, ha munkáim erre a mai, egyensúlyát veszített léthelyzetre adnának gyógyító választ.”

Zsófia, 2011,
fa, 120×40×40 cm

Zsófia, részlet

VARGHA MIHÁLY (1961, Kézdivásárhely) tanulmánya-
it 1984–1988 között a Jász-
vásári Képzőművészeti
Intézetben végzi. 1990 óta
a sepsiszentgyörgyi Székely
Nemzeti Múzeum alkalmazottja,
majd igazgatója. Itthon és
külföldön számtalan egyéni kiállítással,
közös tárlatokon való részvétellel
és köztéri alkotással büszkélkedhet.

Seb, 2011,
fa, 72×24×19 cm

*Fej 2, 2000,
fa, 70×40×35 cm*

*Ölkezés, 2005,
fa, 175×50×35 cm*

*Mártír, 2015,
fa, 35×15×15 cm*

*Menedék, 2016,
fa, 35×25×20 cm*

*Mancs, 2014,
fa, 120×16×10 cm*

*Lidérc, 2015,
fa, 163×36×25 cm*

*Iszony II., 2015,
fű, 71×50×27 cm*

VERESS DANI

A végtelen mindkét iránya

Brâncuși Végtelen oszlopától Mircea Cantor A végtelen láthatatlan része című gyűjteményéig

Esszé

Minél több időt töltök a szobraival és róla szóló könyvekkel, annál közelebb kellene férkőznöm hús-vér valójához, Brâncuși mégis mesei figurává alakul át a fejemben. Népmesei édesapává, akinek sok gyereket adott az Isten, és az egész életét odaszánta, hogy minél jobb embereket faragjon belőlük. A szobrai voltak a gyermekei. Illetve pontosabb, ha azt írom, hogy a szoborideái, amiket több, néha tucatnyi, egymástól finoman különböző változatban elkészített. Egy szoboridea egy gyermek. Újra és újra elővette ezeket a fejében apránként gyalult elképzéseket, és kifaragta vagy kiöntötte más anyagból, más méretben, sokszor csak leheletnyi eltéréssel, a tökéleteshez valamivel közelebb eső változatban. Úgy valósította meg ismét és ismét *A kakas*, *A madár a térben*, *A csók* változatait vagy a fektetett fejszobrokat, mint ha Mirceát, Barbut, Elenát vagy Mariát vette volna maga mellé, hogy az erdőt kerülve tanítsa az életre, netán közösen kipróbáljanak valamit, és hogy közben a gyermek egy leckényivel jobb emberré válhasson.

Ilyen gyermek, vagyis sokszor újragondolt szoboridea volt a *Végtelen oszlop* is. Magasba törő, sudár formamántra: azonos, kissé kerekded csonka gúlán, amelyek felváltva nagyobb és kisebb alapsíkjaikkal érintkezve sorakoznak egymás felett. A csonka gúla élei először befelé futnak, de mielőtt egy csúcsban találkoznának, hogy piramist alkossanak, jön a következő gúlatorzó, amely fejjel lefelé fordított, tehát alul van a kisebb alapsíkja, és az élek immár kifelé tartanak. De megint csak akkora utat tehetnek meg, mint a legelső gúla élei, mert következik a harmadik ikerem, egy talpára állított test, hogy aztán a fordított párjában folytatódjon... Talpukra és fejtetőikre állított csonka gúlának követik egymást minduntalan, közben az élek először egymás felé futnak, majd szét: egymás felé és szét, egy-

VERESS DANI (1988, Debrecen) az ELTE Atelier doktorandusza. A 19–20. század fordulójának művészetét, különösen annak nemzeti vonatkozásait kutatja. Az Apokrif és a Sic Itur ad Astra folyóiratok szerkesztője.

más felé és szét, és így tovább – a végtelenségig.

Persze ez csak művészettörténeteskedés, kötelességizű dekonstrukció. Valójában valamelyik *Végtelen oszlop* tövéből felnézve nem redukált geometriai elemek sorát, hanem magát az oszlopot látom. Igaz, az oszlop egészének látványával együtt érkelem az elemeit. Ezek az egyszerű pillantással kivehető elemek pedig nem önmagukban a csonka gúlán, hanem a kettesével egymáshoz illeszkedő gúlán. Kétféle párrá tudnak összeállni: Ha némi szemtornával a talpára állított piramiscsonkot képzelem az oszlopelem alsó részének, akkor olyan, mintha homokórák tornyosulnának egymáson. Ehhez azonban tényleg tornáztatnom kell a szemem, mert egyébként

önkéntelenül úgy látom, hogy az ismétlődő forma alja a fejtetőre állított, és a teteje a talpára állított piramiscsonk. Így pedig az oszlop nem homokórasor, hanem szaloncukorlánc vagy – még inkább – végenincs zúzafüzér. (Egy mesebeli kakas kifogyhatatlan zúzaja, amiből bármennyiszer jóllakhat az erdő mellett lakó édesapa a gyermekeivel, és így minden ebédjük vasárnapi ebéd, az életük pedig egy végtelen vasárnap.)

Az oszlopok azért is dudorodó, és nem homorodó elemek, vagyis zúzák, és nem homokórák sorozatának tűnnek, mert így egy félbevágott elemmel kezdődnek és végződnek. Más szóval: a teljes oszlopok egy fél elemmel kezdődnek, illetve – hirtelen – egy elem felénél érnek véget. Ha ismét tornáztatom a szemem, és most azt képzelem el, hogy az oszlopok legalsó és legfelső síkja is a kisebb négyzet (nem pedig a nagyobb, mint valójában), akkor jóval kevésbé tűnik úgy, mintha a földben és az égben is folytatódna az oszlop. Szócséplésnek tűnhet mindez, de a határtalanság érzetét majdnem annyira táplálja a kezdő- és záróelemek félbevágottsága, mint maga a formaismétlődés és az oszlopok magassága.

<><><><><><><><><><><>

Akárhogy is, ezek a lapos, kvázi szinuszgörbékkel a zenit felé kigyózó oszlopok valóban végtelennek mutatják magukat.

Vajon határtalannak tünnének a hasonlóan magas, egyszerű körmetszetű oszlopok is? Valószínűleg. Brâncuși szobrai azonban nem pusztán végtelen oszlopok, hanem végtelen kigyózások is. A minduntalan összefelé, majd szétfutó gúlaélek ciklikusan növekedő, illetve fogyó testeket fognak közre. Az egyébként is *csonka* gúla mindig csak egy rövid szakaszon terebélyesedhet, mert megszakad a növekedése. De soha nem is fogy el. Nő, majd fogy, és ismét nő, de megint fogy... És emiatt számomra ezek az oszlopok életmetaforák. Az életről szólnak, amely ciklikus, végtelenül ciklikus, de mindenekelőtt végtelen.

Biztos nem így történt, én azért mégis azt képzelem, hogy a *Végtelen oszlop* számára kiválasztott fahasábokat

Brâncuși a combjai közé szorítva, rájuk dőlve munkálta meg. A hasáb a műterem padlóján, a hasábon pedig a szobrász feküdt. Előbb kisbaltával, vésővel és széles mozdulatokkal faragott, majd két kézre markolta a gyalut, és előre-hátra dőlve simította a fát. Gépiesen, az egyszerű mozdulatokba belefeledkezve dolgoztak a karjai, érezte a mellizmait, gyöngyözött a homloka, és a hosszú, sűrű, szürkülő szakállába egyre több forgács repült. Közben a combjaival a már megmunkált, kigyózó oszlopot szorította, hogy ne fickándozzon alatta. Ahogy – akár egy lassú hernyó – összehúzódókinyújtózó testével haladt, araszolt előre, úgy éppen szélesedett vagy szűkült a csonka gúla a lábai között, a terpesze hol nyílt, hol záródott. Amit már kifaragott, a combjaival érezte: a végtelen maga mögött hagyott részét, a minduntalan kigyózást, a véget nem érő hullámzást. A ki soha nem teljesedő, de soha el nem fogyó életet. Ahogy a gyarapodás a fogyás, vagy a szűkülődés a bővelkedés felé fut.

<><><><><><><><><><><>

A *Végtelen oszlop* legismertebb változatát Brâncuși nem faragta, hanem vasból öntette ki, hogy Zsilvásárhely világháborús emlékműveként szolgáljon. Az akkor már neves párizsi szobrász 1935-ben vállalta el a Gorj megyei áldozatok emlékművének tervezését, melyet egy kapu, egy asztal és az oszlop: a *Csók kapuja*, a *Csend asztala* és a *Végtelen oszlop* hármasaként képzelte el.

Az emlékmű emelésével mind a Gorj megyei faluban, Hobițában született szobrász, mind választott motívumai nagy utat követően látogattak haza. A formák közben az absztrakció hosszú útját is megjárták, a *Végtelen oszloppal* mégis rokonítható sok olténiai fejfa és tornácpillér (a Brâncuși nagyapja által épített apró hobițai fatemplom oszlopfői is feltűnően hasonlóak); a malomkőszerű a *Csend asztalának* modelljei pedig román templomkertekben álltak, temetési szertartások idején állták körül őket. Emellett mindhárom emlékmű azt az érdes érzékiséget élteti tovább, melyet a szobrász gyermekkorában lesett el a sommás, rögszerű faragványokon dolgozó mesteremberektől. A Párizsba szakadt szobrász rusztikus tervei láttán sokan meg is rökönödtek (modernebb formákra számítottak), de az első világháborús emlékmű valamivel az újabb világégés kezdete előtt, 1938-ban elkészült. Kevés emlékmű van a világon, amelyik a zsilvásárhelyinél avantgárdabb és különlegesebb: a front felé a Zsil mentéről induló katonákra nem egy obeliszket vagy egy kőoroszlánt koszorúzva, hanem az égig nyújtott fejfa tövében és a *Csend asztalához* telepedve emlékeznek. Ugyanakkor a szoboregyüttes úgy is bejárható, mint egy életallegória: átléphetünk a 44 egymást egy testté ölelő párból szerkesztett kapun, leülhetünk a családi közöset jelképező asztalhoz, és eljuthatunk az egészen a túlvilág felé kigyózó oszlopig, a világ tengelyéig.¹

Mint sok klasszikus avantgárd alkotásban, úgy Brâncuși szobraiban is primitivizmussal szövetkezik a haladó absztrakció. Azzal pedig már egészen a neoavantgárdot előlegezik meg ezek – a kissé hihetetlen módon – a harmincas évekbeli román vidékre készült szobrok, hogy egy útvonalra felfűzve bejárhatóak, séta formájában interpretálhatóak, akár egy *environment*. (Sőt, a malomkőasztalt használatba is vehetjük, leülhetünk hozzá, megteríthetünk rajta.) Fanyar szórakozás lenne megtudni, hogy a sztálinista (kultur)politikusok pontosan mit fogtak fel ezekből az avantgárd értékekből. Mindenesetre azt biztosan felismerték, hogy Brâncuși szobrászata összeegyeztethetetlen a szocialista realizmussal. Bukaresti pártfogói a szobrászt a 75. születésnapja apropóján, 1951-ben akadémiakussá igyekeztek avatni, de a szocreál szárny megakadályozta a tervüket. Ekkor már csak két év volt hátra a bukaresti Világifjúsági és Diákतालálkozóig, amelynek a rendezéséhez minden megyének hozzá kellett járulnia.

Gorj megye vezetői szürreális módon úgy látták a legjobbnak, ha pénzzé teszik azt a sok vasat, amiből a *Végtelen oszlopot* öntötték, és a kapott összeget forgatják bele a VIT költségvetésébe. Többször próbálkoztak, az anekdota szerint traktorral is, de nem sikerült kidönteniük Brâncuși „formalista” oszlopát.

Így a zsilvásárhelyi emlékmű megérhette Ceaușescu 1965-ös hatalomra jutását, s ez utóbbi a szobrok történetében még annál is nagyobb fordulatot jelentett, mint Romániában. Az új főtitkár ikonná kiáltotta ki az 1957-ben elhunyt Brâncuși-t, a (nyugati) világot meghódító román parasztot, a román zsenialitás letéteményesét. A Ceaușescu által alapított állami Brâncuși-kultuszban a szobrász modernista törekvései helyett Brâncuși román és paraszti származására, illetve népművészeti inspirációira helyezték a hangsúlyt, és innentől fogva az államszocialista vezetés gondoskodott a szobrász teljes életművének népszerűsítéséről. Vég nélkül reprodukált főművének a zsilvásárhelyi szoboregyüttest és mindenekelőtt a *Végtelen oszlopot* nevezték ki. Az emlékoszlop már 1966-ban bélyegre került, 1977-ben, a mester halálának huszadik évfordulóján pedig az ötlejesekre is ráverték a körvonalát. A román vizuális kultúra mind nagyobb részében jelentek meg Brâncuși arcképei és művei, az államszocializmus korabeli emlékezetpolitika által rárótt szerephez csak Enescuét lehet hasonlítani.²

<><><><><><><><><><>

Brâncuși és a zsilvásárhelyi szoborhármas lebilincselően tragikomikus utóéletét Mircea Cantor párizsi tárlata kapcsán ismertem meg. A nagyváradi származású Cantor alighanem a legvagányabb váradi ma Párizsban. A francia kortárs művészet netovábbját jelentő Duchamp-díjat 2011-ben vágta zsebre, ennek köszönhetően már kiállíthatott a Pompidou Központban, és nemrég ugyanitt – egészen pontosan Brâncuși Pompidou-hoz tartozó, újjáépített műtermében – *La partie invisible de l'infini* címen mutatott be a szobrász romániai kultuszát megörökítő gyűjteményéből 97 fotót, 18 tárgyat és egy propagandafestményt.

Cantor 1999 óta gyarapodó fotó- és tárgyarchívuma alapján egyértelmű, hogy a zsilvásárhelyi szobrok a román vizuális kultúra obligát elemeivé váltak. Gyereksír a váradi temetőből, amelyet a *Csók kapujának* kicsinyített mása keretez. Tortaszépségverseny Váradon és homokszobor-építő verseny Konstancában, amelyekre Brâncuși-másolatokkal lehetett nevezni... De ezek csak a kusturicai végletek, amelyek elképzelhetetlenek lennének, ha az állami reprezentáció, majd a marketing nem használta volna (ki) sűrűn az avantgárd szobrász műveit. A *Végtelen oszlop* logóvá butított formában ott díszlett vagy díszlik a pénzerméken, bankókon és számtalan bélyegen kívül a TAROM Brâncuși után elkeresztelt repülőgépén, az Oltena kocsikon, a Coloana cigaretákon, az Enciklopédiai Kiadó könyvein, az Etno Tv adásának jobb alsó sarkában, de még Gheorghe Zamfir pánsípján is. A zsilvásárhelyi szobrok nemzeti szimbólummá, voltképpen a román Eiffel-tornyokká váltak.

Sőt, párhuzamosan nemzeti ornamensekké is. A *Csend asztala* mellett sorakozó félgömbökből szerkesztett székekből, a *Csók kapujának* kvázi pillérfejezeteiből (a kettős határvonalú körré összeolvadó, absztrakt csókolózó fejpárból) és mindegyik előtt a *Végtelen oszlop* csonkagúla-párjaiból közkeletű épületdíszek lettek. A Ceaușescu-korban például a blokkházak szellőzőnyílásai és erkélymellvédjei rajzolták ki ezeket a mintákat, vagy a blokkok homlokzatára vakolták fel őket. A rendszerváltás után pedig megjelentek az újabban épített templomok falképein a keleti szentek társaságában, és számtalan vidéki kertes házhoz terveztek olyan lépcsőfeljárót vagy tornácot, amelyek felett kicsinyített „végtelen oszlopok” tartják a tetőt. (Az oszlop motívumának az olténiai

falvakból Párizson és Zsilvásárhelyen keresztül a nemzeti ornamenssé válásig tartó útját – szigorúan megváltoztatva a megváltoztatandókat – a „magyaros” tulipándísz szerencsésebb történetéhez lehetne hasonlítani: szintén a népi motívumkincsből kölcsönözte a századforduló művészete, mindenekelőtt Lechner Ödön és követői emelték nemzeti ornamenssé, az államszocialista időkben panelházakat próbáltak díszíteni vele, ma pedig sok kertesház-lakó választja a tulipánt a kerítése vagy a homlokzata díszéül egyszerűen a szépérezékére hagyatkozva.)

A kiállítás és a katalógusa Brâncuși romániai megítéléséről és emlékeztéről a legfontosabb (fent összefoglalt) tudnivalókat árulja el, miközben Cantor és a katalógusban rövid esszét közlő Doina Lemny kevés részletre tér ki, és ezek több esetben pusztán anekdoták vagy feltételezések. Így jobbára a fotókból és meglehetősen részletes felirataikból bontakozik ki annak a története, ahogy a Ceaușescu által szabadjára engedett kultusz elharapódzott. Feltűnő, hogy Cantor egyetlen új, referenciaértékű vagy ideáltipikus felvételt sem mutat magukról a zsilvásárhelyi szobrokról, azok csak más tárgyak, grafikai munkák felületén jelennek meg – rengetegszer. Ez a gesztus elgondolkodtató, de nem zavaró, sokkal inkább hiányzik annak a tisztázása, hogy a szobrász hamis emlékezetét meddig gondozta csak az állam, és mikor jelentek meg az első olyan Brâncuși-kópiák, amelyeket nem a propaganda keretében gyártottak le.

A pont, amelytől fogva a jelképesített reprodukciók az állam segítségével is tovább tenyésztek a vizuális kultúrában, ez a tragikomikus történet egyik legizgalmasabb fordulata, ezt azonban nem preparálta ki a művész a gyűjteményében.³

Cantor nemcsak a történeti feldolgozásról mond le, egyébként is alig interpretálja ezt a képtenyészetet. Az archiváló mellett a konceptuális művész Cantor alig nyúl hozzá az anyagához. A gyűjteményt – hasonlóan a párizsi Jean-Luc Moulène vagy a budapesti Gruppo Tökmag hasonló sorozataihoz – egyfajta „kommentár nélkül”-hozzáállással, sok tucat egyszerű sorba rendezett fotó (és tárgy) formájában adja közre. Mint művész csak két eszközt használ: egyrészt halmoz, és a dokumentumok mennyiségével hat a nézőjére (mint Brâncuși a formaismétlésekkel), másrészt a másolatok/újranelhasználások hitelességét helyezi előtérbe. Tehát nem tesz megjegyzéseket, nem helyez el hangsúlyokat, nem használ olyan beállításokat, amelyek még groteszkebbnek tüntetnék fel a dokumentumait, pusztán hagyja, hogy a fotók megmutassák az utcabútorok, épületdíszek, apróbb-nagyobb tárgyak gamatságát és készítőik büszkeséggel keveredő felszínességét. (Megeshet, hogy azért, mert így is alig hihetően groteszk, amit a világtengely-szoborral műveltek.)

„A kiállításomnak csak azért van értelme, mert Brâncuși műtermében rendezhettem meg. Ez a lényeg benne” – mondta Cantor, és a helyszín valóban fontos. Mindenekelőtt az Atelier Brancusi kivételes és különös hely. A Pompidou egyetlen emlékház-filiáléja, közvetlenül a főépület mellett áll, odatartozik, mégis elkülönül attól, illetve egyszerre a szobrász egykori műhelye és annak másolata: a művész halálának negyvenedik évfordulóján építették fel az eredeti *atelier* alapján – Brâncuși intelmeinek megfelelően –, nagyon ügyelve arra, hogy minden szobor, szerszám és tárgy ugyanarra a helyre kerüljön a műtermen belül. Brâncuși rögeszmésen kísérletezett a művei installálásával, vagyis hogy a szobrai milyen csoportokba rendezze, illetve azok milyen szögben és távolságra álljanak egymáshoz képest. Élete vége felé egyre ritkábban adott el tárgyat a műterméből, amit voltaképpen a saját múzeumává és otthonává alakított.

Ebben az aprólékosan komponált, hatványozottan autentikus (ugyanakkor másolt) térben bármilyen Brâncuși művészetével összefüggésben lévő tárlat jelentése árnyalódna. *A végtelen láthatatlan része* esetében azonban ennél is nagyobb szerepe van a helynek, mert a kiállítási anyag valójában egy archívum és nem műalkotások együttese. Valószínűleg bárhol máshol rendezték volna meg, Cantor tárlata a maga fizikai valójában nem nyújtott volna többet, mint a katalógus. Viszont itt, a műteremben, ahol Brâncuși folyamatosan újragondolta vagy a szoborideáit, vagy a szobraiból építgetett teret, közvetlen kapcsolatba kerültek egymással az eredeti művek (többek között a *Csók kapujának* részlete, a *Végtelen oszlop* párizsi változatai) és a felszínes kultusz keretében szakmányba gyártott, fércelt gamatságok. Tragikomikus és feszült ez a találkozás: átideologizált, aránytalan, torz, sok esetben betonból öntött vagy műanyagból fröccsöntött tömegkópiáikkal szembesülnek Brâncuși szobrai – éppen abban a térben, ahol a művész mindent az anyagoknak, az arányoknak és az elmélyülésnek rendelt alá. Cantor az úton-útfélen elkattintott fotók, bolhapiacokon talált kacatok „kommentár nélküli” bemutatásával néma rendezőként viszi színre az avantgárd és a giccs közös történetének egyik fejezetét.

Mi pedig megpróbálhatjuk felfogni, hogy a végtelennek nemcsak a zenit, de a nadír felé sincsen határa.

Jegyzetek

1. BALAS, EDITH: *Brâncuși és a román népművészet*, in BALAS, EDITH – PASSUTH KRISZTINA: *Brâncuși és Brancusi. Brâncuși és a román népművészet. Brancusi és a modernizmus*. Noran, Budapest, 2005. 49–52.
2. Ha nagyon keressük a párhuzamokat, akkor az államszocializmus korabeli magyarországi kultúrtörténetből Amerigo Tot, Nicolas Schöffer és talán a leginkább Victor Vasarely felfedezését, illetve a „repatriálásukra” tett kísérleteket lehet a romániai Brâncuși-kultuszhoz hasonlítani. Fontos összefüggés, hogy mindegyik említett művészt a hatvanas évek második felében karolta fel a magyarországi kultúrpolitika, mindazonáltal a párhuzamok több okból is távoliak: a Magyarországról nyugatra elszármazott és ott nevet szerző képzőművészek még mind éltek ekkor, a budapesti döntéshozók az életművek modernista, jövőközpontú aspektusait emelték ki, és egyikük esetében sem építettek fel még megközelítőleg sem olyan kultuszt, mint amit Brâncuși posztumusz kapott. A magyarországi párhuzamokról Bódi Lóránt *Alkuk és pozíciók. A nyugati művészemigráció kultúrpolitikai szerepe a Kádár-korszakban* című, megjelenés előtt álló tanulmánykéziratában olvastam.
3. Talán megtette helyette Alexandra Croitoru a nemrég megjelent *Brancusi. An Afterlife* című könyvében (Bucharest–Berlin, Salonul de proiecte – Archive Books, 2015), amelyre egyébként Cantor katalógusa még csak nem is hivatkozik.

PAPISTVÁN

Tarzan, magyar király

Esszé a posztmodern kvízáról

A tudás önmagában véve nem elégséges szórakozás. Régebbi felismerés ez, és nem is az enyém, nekem csak úgy eszembe jutott, amikor láttam, nem a tévéközvetítést magát, hanem az interneten futótűzként terjedő részletet a *Maradj talpon!* kvízműsorból, amelyben a fiatal játékosnak egy háromszáz évvel ezelőtt született magyar uralkodó nevét kellett kitalálnia, és néhány betű – egy T, egy R és egy Z – is meg volt adva a megoldáshoz. Az általános műveltséggel bírók számára kézenfekvő a Mária Terézia név, csak hogy a fiatalember a rendelkezésére álló húsz másodperc alatt nem tudta kitalálni a helyes választ, sőt, azt találta kirakni a meglévő betűk alapján, hogy Tarzan... Mintha már egyáltalán nem is lenne kínos egy ekkora mellélövés, pusztán csak szórakozom rajta, mert a műveltséghez való viszonyulásunk változásának, lényegében egy paradigmaváltásnak apró, vicces, de nagyon is árulkodó jelét ismerem fel benne.

A változás először is abban mutatkozik meg, hogy régebben a televízióban be sem játszottak volna egy ilyen jelenetet, hiszen a magyar (de gondolom, bármelyik nép) panteon nagy alakjait a majomemberrel összetéveszteni felért egy szentségtöréssel, és aki ilyen durva tévedésre képes volt, az még csak a közelébe sem juthatott volna egy televíziós kvízjátéknak, nemhogy még adásba is kerüljön. Csak hogy időközben a tudás alapú modern kor helyét átvette a posztmodern, amelyben már nem a tudás, hanem a tájékozottság, a naprakészség és az információfelhasználás képessége lett mérvadó. A mai kulturális közegben, amely valamivel korábban a tévének, a jelenben pedig legfőképpen az internetnek köszönhetően rendkívüli módon kitágult, sokkal inkább jelen van Tarzan, mint Mária Terézia. Hogy ez a két alak ugyanabban a történetben bukkan fel, az nem pusztán e parttalanná vált kulturális közegnek tulajdonítható, de

PAPISTVÁN (1977, Nagyvárad) újságíró. A Nagyvárad Állami Egyetemen szerzett politológusi diplomát, mesteri képzésen a PKE Filozófia és művészet a nyilvános térben szakán vett részt. Egy évig tanárként dolgozott. Román nyelvre fordította Déry Tibor Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról című regényét. Több mint egy évtizede a Bihari Napló újságírója, 2007 óta blogger is.

modern és posztmodern, azaz történetiség és jelenvalóság, illetve tudás és tájékozottság dichotómiájának a megnyilvánulása is egyben.

Filozófiai meg kultúrtörténeti közhely immár az, hogy a posztmodern korban elszállt a bizalom a nagy narratívák iránt, márpedig a történelem par excellence ilyen narratíva. A rendszerbe szedett múlt tanulmányozása helyett a párhuzamos beszédmódok, a kis történetek, a talált vagy módosított szövegek, a fragmentumok, az idézetek foglalják el megér-

demelt vagy kevésbé megérdemelt domináns helyüket a köztudatban. A történelemtudomány helyét átveszi a kulturális antropológia, a kulturális tanulmányok, és ezeknek a keretében egy kis szegmensként kap helyet a múlt vizsgálata, ráadásul nem is a korábbi korok, események megismerése céljából, hanem azért, hogy a segítségével feltárják, miképpen hat a múlt egy adott közösség jelenbeli közgondolkodására, szokásaira, beszédmódjára, divatjára stb. Tehát a történelem, amely a modernitásban a korábbi tapasztalatok felhalmozásának és rendszerezésének köszönhetően egységesen elmesélhető történetként, ezáltal az általános műveltségbe is könnyen beépíthető ismeretanyagként jelent meg, az a posztmodern kor embere számára csupán csak a jelenre való hatása miatt érdekes. E hatás vonatkozásában viszont nem indul senki és semmi előnnyel vagy hendikeppel, az a jelentősebb, aki, ami jelenvalóbb a mai kor közvetítő közegeiben. Így ma már Mária Terézia cseppet sem fontosabb, mint Tarzan, sőt, utóbbiról, annak ellenére, hogy csak fikatív alak, sokkal többen tudnak, így hatása is nagyobb. Ebben mutatkozik meg a tudás és a tájékozottság konfliktusa, s a posztmodern korban azáltal bonyolódik, hogy megjelent a virtualitás mint a realitás egyenrangú pandanja. De erről kicsit később.

Előtte még arról, hogy én is járok kvízversenyekre Nagyváradon, méghozzá kettőre is. Az egyik egy klasszikus, az általános műveltségre alapozó játék, a másik viszont egy nemzetközi kvíz, amelyik az előbbitől teljesen eltérően nem a korábban, mondjuk az iskolában, az egyetemen, a különböző szakkörökben megszerzett tudást, hanem a naprakészséget és mindenféle egyéb képességeket teszteli. Így alapvető része ennek a versenynek az anagramma, a rébusz, az asszociációs játék, a kérdések közül szinte egy sem vonatkozik történelemre vagy komolyzenére, és csak ritkán van közülük a klasszikus irodalomhoz, tehát gyakorlatilag mellőzik a humán műveltségnek azokat a részeit, amelyek a tanultság, az általános műveltség alappillérei voltak egykoron. Ehelyett a filmek, a videoklipek, a popkultúra hősei, a celebek vagy épp a képregények világa jelenik meg, és nagyon sok az aktualitásra vonatkozó, tehát a játékosok napi tájékozottságát firtató kérdés. A modernizmusban az elsajátítandó ismereteknek meghatározott körük volt, ez bomlott fel a posztmodernizmusban, amikor a popkultúra

betört az elitkultúra egyre magasabbra emelkedő falai mögé, elemeire robbantva ezáltal az általános műveltség metanarratíváját. Ennek a fejleménynek egyszerre kiváltó oka és következménye is az, hogy tudásunk a posztmodernben már nem a múlt-jelen-jövő tengelyére fűződik fel, hanem a folyamatos jelenben keletkezik, alakul, gomolyog. Nincs az időben megragadott, rögzített információhalmaz, amelynek részei egymásba épülve koherens, rendszerezett tudásanyaggá állnának össze, mint amilyen korábban az általános műveltség volt, hanem részinformációk vannak, aktuális fejlemények vannak, listák vannak, felsorolások vannak. Mivel a posztmodern a folyamatos jelen kora, ezért ma már nem elvárás azt tudni, hogy melyik uralkodó mikor uralkodott és mit vitt véghez, sokkal inkább azok szerepelnek jól egy mai kvízen, akik olvassák a híreket, ismerik a legújabb videoklipeket, hollywoodi filmeket. Nem a klasszikus műveltség letisztult, mondhatni hagyománytisztelő tudásanyaga az értékes és érdekes, sőt, kissé sarkítva azt is írhatnám, hogy épp ellenkezőleg, ez érdektelenné lett, mert a jártasság, a képben levés, az aktualitások ismerte a döntő. Ez viszont ellentmond az általános műveltség fogalmának, hiszen a műveltség egy hosszú folyamat eredményeként leülepedett, általánosan értékesnek elfogadott tudásanyagot jelöl, míg az aktualitások értékét időbeli közelségük adja, illetve az, hogy egy adott kontextusban érdekessé és időszerűvé váltak, de akár már egy nap elteltével ismét

érdektelenek lehetnek, és kikophatnak a köztudatból, hogy aztán egy újabb kedvező körülmény esetén újra felbukkanjanak a közfigyelem homlokterében. Az ilyen aktuális, ephemer információk már csak e miatt az állandóan változó kontextusfüggőség miatt sem épülhetnek be az általános műveltségbe, és azért sem, mert a magas kultúra megkérdőjelezésével megindult bomlási folyamat az általános műveltséget is megkérdőjelezte, de még az alapismereteket is elérte.

A modern korban nagy vívmány volt az írástudás elterjesztése a szélesebb néprétegek között; ha más nem is, de a helyesírás az általános műveltség alapját képező elemi tudás része volt. A mai kvízeken azt veszem észre, hogy a helyesírás már nem alapkövetelmény, már nem rendelkezünk ezzel az elemi és biztos tudással sem, hanem csak amolyan óhajként fogalmazódik meg a helyesírás igénye. Erre lehet különféle magyarázatokat találni, mondjuk azt, hogy a mait megelőző korokban sem tudott mindenki helyesen írni, vagy hogy mostanában elég sűrűn változnak a helyesírási szabályok, gyorsabban, mint ahogy az írásbeliség berögzültségei változni tudnak, vagy az időhiány és az internet által előálló gyors szövegezés lehetősége, illetve kényszere miatt vagyunk elnézőbbek az elütésekkel, a félreírásokkal, félreolvasásokkal szemben. Bár lehet, hogy ez utóbbi esetben nem is elnézésről van szó, hiszen a félreolvasás, illetve a félreértés egyfajta posztmodern sajátossággá nőtte ki magát, merthogy a leírt szöveg sem szent és sérthetetlen gondolatrögzítés, hanem játékszer az olvasó, a szövegező, az interpretáló kezében vagy elméjében. A mai technikai, kommunikációs körülmények folytán az emberi közösségeknek már az egyik legfontosabb kötőeleme, az írás is kezdi elveszíteni egységességét, sőt, már-már le is kell mondani a helyesírás elvárásáról. Ilyenformán nehéz általános műveltségről, közös tudáshalmazról beszélni, ezzel szemben az írni tudásnak szövegezéssé való átalakulása, mondhatni fellazulása is revelációszerűen fedi fel azt a folyamatot, ahogyan érvényét veszti az általános műveltség csakúgy, mint minden, ami a modernizmusban monolitikus rendszerbe ágyazódott.

Lényegében az általános műveltség is egy rendszerezett tudás, olyan struktúra, amit szintenként bővülő körök egységeként lehet leírni: az első szint körét képezik az elemi

iskolában elsajátított ismeretek, az írás az olvasás, a számolás, ezekre ráépülnek a természet- és társadalomtudományok alapismeretei; a következő, szélesebb körben pedig azok a részletek, amelyek szervesen támaszkodnak az alaptudásra. Az így leírt koherens egység képezte a kiművelt emberfők tudásanyagát. Az általános műveltség intézményes módon, az oktatás, a felsőbb rétegek hagyományai révén formálódott hosszú idők során, és noha szélesebb kör számára hozzáférhető tudásanyagot értünk rajta, de kialakulásának módja elitista volt, mint ahogy a fenntartása is az uralkodó társadalmi réteg érdekét szolgálja. A posztmodernben azonban az akadémiai diskurzust felváltották a szélesebb körű, nem egységes rendszerbe szerveződő (szub)kulturális, társadalmi hálózatok, melyek igyekeznek felszakítani, legalábbis lazítani a hatalom gyakorlására alkalmasnak tekintett intézmények kötöttségeit. Az általános műveltség is egy ilyen kötött konstrukció, amelynek érvényességét a posztmodern igyekszik elvetni, mert azt az emberekre nehezedő nyomás egy fajtájának tekinti. Egyebek mellett ezzel is magyarázható, hogy a kultúrát hierarchikusan elképzelő, a társadalmi egyenlőtlenségeket fenntartó, lényegében elitista vétetésű műveltséget megkérdőjelezve a popkultúra betör a magas kultúrába. Ezt a fejleményt a posztmodern a demokratizálódási folyamat részeként ünnepli, hiszen így már a tudást, pontosabban a fontosnak vélt tudást nem a tanárok, a pedagógusok, a politikai, az akadémiai, a kul-

turális elit határozza meg – már csak azért sem, mert a posztmodernben a hagyományos osztálykülönbségek is elmosódnak –, hanem maguk az egyes emberek vagy bármely tetszőleges szubkultúra tagjai, akiknek ha nem is precízen meghatározott, de világos kritériumuk van: azt tekintik tudásnak, ami érdekli őket, nem azt, amiről mások, tőlük független intézmények, emberek, érdekcsoportok azt állítják, hogy az a tudás. A popkultúra térnyerésének eredményeként az éppen aktuális tömegfilm, könnyűzene, lektúr, sportesemény, szórakozás, számítástechnikai újdonság benyomul a tudás tartományába és kiszorítja a múlt patináját hordozó, de a posztmodernben pusztán porosnak, tehát érdektelennek tekintett mitológiát, klasszikus nyelveket, klasszikus irodalmat vagy történelmet. Ha úgy tetszik, Tarzan győzedelmeskedik Mária Terézia felett.

Az egymást kiszorító ismerethalmazok fentebbi felsorolásából már kirajzolódik tudás és tájékozottság konfliktusa, mely alapvetően abból adódik, hogy a tudás a múltban megszerzett és rendszerezett ismeretekre támaszkodik, a tájékozottság viszont a jelenre vonatkozik, ugyanakkor előbbi az igaz-hamis, utóbbi pedig az aktuális-nem aktuális értékelési skálán mérendő. Azt immár tudjuk, mert tapasztaljuk, hogy a posztmodern egyik leglényegesebb sajátossága a diskurzusok pluralitása, ami azt feltételezi, hogy nincs kiemelt tudás, nincs kiemelten fontos vagy a többenél fontosabb történet, ehelyett a különböző diskurzusoknak az értékét az egymáshoz viszonyított pozíciójuk határozza meg. A jól ismert sakkmetafora érzékelteti ezt a legjobban: a bábok értékét a szabályok értelmében megszabott mozgási lehetőségeik adják, mégis egy konkrét játszmaiban a bábok ereje az állásban elfoglalt pozíciójuk függvénye, azaz könnyen elképzelhető olyan sakkállás, amelyben a leggyengébb bábnak, a gyalognak sokkal nagyobb értéke van, mint a legerősebbnek tekintett vezérnek. A posztmodernt is ilyen rögzítettségektől mentes, aktuális helyzetek, pozíciók által befolyásolt korként kell elképzelni, amelyben nemcsak a tudás nagyobb halmazai, hanem annak legkisebb közvetítő egységei, az információk is relativizálódnak, ugyanis a „fogyasztok, tehát vagyok!” felkiáltással jellemzett posztmodern korban az információ is fogyasztható árucikké vált. Csakhogy nem feltétlenül igaz információt fogyasztunk, mert a globális világban az információ értékét nem annak igaz vagy hamis volta adja, hanem

az, hogy minél hamarabb minél több fogyasztóhoz eljusson. Az anyagi javakkal ellentétben, amelyek annál értékesebbek, minél kevesebb van belőlük, az információ annál becsebb, minél több emberhez eljut, és minél több ember szerzi meg ugyanazt az információt, lehetőleg minél rövidebb időintervallumon belül, az az információ annál aktuálisabbá válik. Az információnak ez az öngeráló képessége vezet el a hamis hírek (fake news), az alternatív valóság, és a posztigazság (post-truth) világába, ahol már annak a felismerésnek vagyunk a tanúi, hogy az információnak más árucikkektől eltérően nem jár le a szavatossága, hiszen csak a beállítástól, a megvilágítástól, a hangsúlyozástól és a megfogalmazástól függ, hogy hamis-e vagy sem, aktualitása pedig egy cseppet sem függ az igazságértékétől. Sőt, ha az információnak pusztán a hasznosíthatóságát nézzük, és nem foglalkozunk az igazságértékével, akkor nyilvánvalóvá válik – az emberiség történetének kezdete óta tapasztalható ez –, hogy egy hazugság nagyon gyakran sokkal jobban, könnyebben, hatékonyabban hasznosítható, mint egy igazság, mely utóbbi a legegyszerűbb meghatározás szerint a tényeknek való megfelelést jelent. Manapság viszont, amikor a társadalmi mozgások zöme – és nemcsak az információcsere, de például a banki tranzakciók és a tőkeáramlás is – az interneten zajlik, egészen mást jelent a tényeknek való megfelelés, ha jelent még egyáltalán valamit. Így ma már sokkal nehezebb tájékozódni, nehéz egy sor eseményt, történetet, folyama-

tot a tényeknek megfeleltetni, hiszen a virtualitásnak ugyanolyan létjogosultsága lett, mint a realitásnak. Az igazság relativizálódott a posztmodern gondolkodásmód és az internet találkozása folytán.

A posztmodern a filozófia szintjén a nagy narratívák hitelességét kérdőjelezte meg, az internetnek azonban olyannyira erős ez a relativizáló ereje, hogy immár nemcsak a nagy igazságok, hanem a kis igazságok, sőt, az elemi információk is megkérdőjeleződnek. Ez a jelenség a mindennapokban pompásan tetten érhető egy kvízzjáték során, ahol minden bizonytalan, nemcsak az, hogy milyen témákban lehet kérdésekre számítani, de az is, hogy a tényeknek megfelel-e egyik-másik válasz. A mai kvízben már nem a megalapozott, a mélyebb összefüggéseket is értő tudást lehet kamatoztatni, hanem az adott helyzetben hasznosítható információt, illetve az adatok felhasználásának készségét, ami a gyakorlatban úgy csapódik le, hogy nem az objektíve helyes válasz számít, hanem az, hogy az adott helyszínen, ott és akkor mit fogadnak el helyes válasznak. Ez az engedékenység is jórészt az internetnek tudható be, hiszen ez az a virtuális hely, ahol minden információt és minden információnak az ellenkezőjét is megtalálni. A kvízben is számításba kell venni azt, hogy megszámlálhatatlan helyről lehet adatokat gyűjteni, és a kvízkészítők döntenek el, mit használnak

forrásként, s annak persze egyáltalán nem kell megegyeznie a versenyzők információforrásaival. Ennek tudatában pedig nem is annyira mehökkentő, hogy sokszor az értelmezés függvényében lehet ilyen vagy olyan helyes választ is adni ugyanarra a kérdésre. A posztmodern kvíz tehát nem játék a tudással, hanem játék az aktualitással, a különböző kontextusokban értelmezendő információkkal.

Mivel minden bizonytalan, és minden megkérdőjelezhető, ez feloldja az összes társadalmi rögzítettséget egy kvízzjáték során, nincsenek elítéltek, nincs társadalmi osztályok szerinti elkülönülés, és a kvízmester is lehet lényegében bárki, vagyis a posztmodern által ideálisnak tekintett közösség jön létre. Nagyon érdekes, de ebben a mikroközösségben korhatár sincs: a kisgyerekektől a nyugdíjasokig bárki részt vehet benne, holott azt

lehetne feltételezni, hogy egy idős ember azért mégiscsak mérhetetlenül többet tud egy gyereknél. Csakhogy a posztmodern kvízben a kérdések vonatkozhatnak bármire, ráadásul az általános műveltség helyét átvették az aktualitások, így a naphosszat a számítógép előtt ülő fiatal lehet sokkal tájékozottabb, mint egy egész életén át tanuló aggastyán.

És ez még mindig nem minden. A posztmodern alapállása az, hogy nagyon nehéz, sőt, akár lehetetlen, ezért fölösleges is megállapítani az információk igazságértékét, ami nemcsak az igazság megragadhatatlanságát, de magának az információnak a devalválódását is jelenti. A posztmodern kvízben ez úgy mutatkozik meg, hogy a vetélkedőt a helyes válaszadástól teljesen független feladatok teljesítése meghatározó mértékben befolyásolja. A versenyszabályzat is úgy van kialakítva, hogy különböző jelvények megszerzésével akár olyan csapatok is nyerhessenek, amelyek nem feltétlenül adják a legtöbb helyes választ. Merthogy ennek a jelvénygyűjtésnek köze sincs a tudáshoz, vagy akár a tájékozottsághoz, hanem különböző készségeket, például a játékoságra való hajlamot, a humorosságot méri, és persze a fogyasztást ösztönzi.

Nekünk, itt, Kelet-Európában még szoknunk kell a posztmodernre. Ezért feltűnő még az a fiatalember, akinek egy kvízműsorban a T az R és a Z betűk láttán Tarzan jut eszébe Mária Terézia helyett. Azért kell szokni még ezt a kort,

mert bármily furcsa, de annak a játékosnak bizonyos mértékben igaza is van, hiszen olyasvalakit keresett a saját elméjében, aki a jelenben aktuálisabb alak. Tarzan ráadásul nemcsak aktuálisabb, de időtlen figura is, aki mindig híres lesz, amíg filmek, rajzfilmek, képregények, klipek, reklámok lesznek, és amikor kiesik ezekből a műfajokból, akkor a figyelem középpontjából, nem pedig egy történelem alatt és alapján kialakított panteonból esik ki, amiben nem is volt benne soha. Ezenközben Mária Teréziának hiába van kitüntetett helye a panteonban, mert az időközben köddé vált. A posztmodern ugyanis a történelmi amnézia egy formája, ami a folyamatos jelen perspektívájában fejeződik ki és reked meg. A kvíz pedig a mindennapi élet posztmodernizmusa és a radikális demokrácia egyik megvalósulása.

Üdvözljük Mária Terézia királynő helyett Tarzan magyar királyt.

BOROS BRIGITTA

A képzelet „mumusa”,

avagy hogyan befolyásolja a félelem a mindennapjainkat

Csupán kétféle félelem születik együtt az emberrel: a leeséstől és a zajoktól való félelem. A többi, legyen az a sötétségtől, a szűk helyektől vagy az ágyad alatt lapuló szörnytől való félelem, mind az elméd szüleménye. Nemhiába találja ki ezeket az ember: szeret félni. Ez a lételeme: a folytonos aggodalom, hogy elfogadják-e egy új közösségben, követik-e hazafelé a sötét utcán, s hogy mit tartogat számára a jövő.

A félelem a képzeleted „mumusa”, amely ott lappang valahol az elméd legmélyebb bugyraiban, és amikor már épp megfedkezni róla, a semmiből előugrik és magával ránt a sötétségbe. Ez az egyetlen közös az emberekben: legyenek jók vagy rosszak, a félelem érzete mindenkiben él. Ahogy Székely János is vallja: „Mindenki fél valakitől, mert mindenkitől fél valaki, mert egyetlen nagy félelem, egyetlen rettenetes fogja és markolja össze ezt a szomorú földet.”

Úgy gondolom, hogy a félelem a fantázia mellékterméke. Aki fél, az könnyen el tudja képzelni a legrosszabb helyzeteket, amik vele történhetnek, így automatikusan elkerüli azokat. Vagy legalábbis megpróbálja. Egy sötét utcába sem fordulsz be egyedül, mert félsz, hogy megtámadnak, kifosztanak, elrabolnak vagy esetleg... Ugyan miért is sorolom fel őket?! Mindenkinek megvan a maga titkos félelme a sötét utcákkal kapcsolatban!

A félelem érzetével az ember képes különbséget tenni a jó és rossz között. Értelemszerűen a rossztól és az újtól mindig tart az ember, de az új dolgok nem feltétlenül rosszak. Hányan élték már át életük során a környezetváltozástól való félelmet, legyen az egy új munkahely, új iskola, új lakhely? Először tartanak attól, mi fog rájuk várni egy új környezetben, de aztán rájönnek, hogy valójában a félelem

BOROS BRIGITTA (1999, Bihar) a nagyváradi Mihai Eminescu Főgimnázium tanulója. Hobbija az olvasás és az írás (a gyermekkönyvek világnapjára kiírt váradai meseíró pályázat első helyezése 2016-ban; egyéb pályázatok).

felesleges volt, a helyzet jobban alakul, mint várnák.

A gyermeki képzelőerőnél nincs erősebb, ezáltal a gyermekek félelmei is nagyobbak. Gyakran félnek attól, hogy valahol otthagyják, bezárják őket, rettegnek a sötétől, az éjszaka nyitva maradt szekrényajtótól, félnek az ágy alatt lakozó szörnytől, ezért nem merik kidugni a lábukat vagy a kezüket a takaró alól, és talán megrémíti őket a szél mozgatta ágak árnyéka, de ez mind erős fantáziára utal.

A félelmek mögött gyakran rossz emlékek állnak. Ha tudom, hogy megtámadott a szomszéd kutyája, legközelebb megpróbálom elkerülni. Ha viszont ezek a félelmek nem „ele-

gendőek”, az ember elég kreatív ahhoz, hogy új félelmet találjon ki magának. Mára már annyi kitalált félelem van, hogy mindenkire jutna kettő is. Aki például fél a tömegtől, annak elég kellemetlen élmény lehet minden tömegközlekedési eszközön való utazás, de nem ritka a baktériumoktól, a pókoktól és a bohócoktól való félelem sem. Vannak, akik a hosszú szavaktól rettegnek, nem mernek átmenni a hidakon, irtóznak a nyolcas számtól, valamint a léggömböktől – csak hogy néhány furcsa fóbiát említsek...

A félelem ellen alkalmazott leggyakoribb „védekező mechanizmus” a „nem tudom” és a „nem”. Sokan félnek elmondani a saját véleményüket, ezért, hogy a csalódást és a megbántást elkerüljék, egyszerűen csak annyit mondanak: nem tudom.

A szorongás, aggodalom és félelem jelenléte gyakran egészségesebb, mint gondolnánk! Sőt, annak hiánya az életünket veszélyeztetné. Gondoljunk csak bele: ha az ember nem tartana a vadállatoktól, gondolkodás nélkül mászná át az állatkerti kerítést, hogy megölelje az oroszlánt, tériszony nélkül pedig minden második ember bátran ugrana ki a hatodik emeleti ablakból...

A hit lehetne a félelem egyik alapanyaga: ha az ember fél, gyakran „megtér” és jó keresztényhez híven buzgón imádkozik, bepótolva ezzel a többéves kihagyást. A félelem leküz-

dése a hatalmas akaraterőnek köszönhető. Ha rettegsz a magasban, magadtól kell felmásznod a létra fókain. Minél magasabbra jutsz, annál könnyebben szabadulsz meg a tériszonytól. A félelem emellett hatalom is lehet. Ha félelmet tudsz kelteni másokban, nagy hatalom áll a rendelkezésedre. Irányíthatod a körülötted lévőket a pusztá akaratoddal, ha ismered legnagyobb félelmeiket. Juszanak eszünkbe a történelem legnagyobb diktátorai: Hitler, Sztálin, Mussolini, akik terrort alkalmazva irányítottak és tartottak sakkban több millió embert.

Úgy hiszem, szükségünk van a félelem érzetére, mert nélküle az élet talán sokkal unalmasabb lenne. Nem lenne meg a napi „aggódás-adagunk”, ami felborítaná az egyensúlyt és a változatosságot. Végezetül pedig ne feledjük, nem a szekrényben lakozó szörny miatt kell aggódnunk, hanem az elménkben lakozó „mumus” miatt.

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (18.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejsébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Ágnessel, a világból szinte kiesve, legfeljebb a közellátás gondjaival küszködve örvendeztünk egymásnak. Kölcsonösen győzködtük egymást, hogy mindkettőnknek állnunk kell adott szavunkat: őneki férje, nekem menyasszonyom mellett a helyünk. Mindeközben együtt sétálgattunk, vártuk egymást, hivatalból haza vagy oda befelé menet. Sőt, Ágnes egyszer be is invitált főbérőjéhez, egy nyugalmazott, nyolcvan év körüli tábornokhoz, a régi és éppen most haldokló, történelmi úri Magyarország megrögzött hívéhez, elfogultan nacionalista egykori hatalmasságához, akivel barátságos, de heves vitákba bonyolódunk minden alkalommal. Ő mindig politizált, szidta, gyűlölte Károlyit, a köztársaságot, Wilsont beugrató csalónak nevezte, a szociáldemokratákat zsidó aktivistáknak, azokat pedig, akik nem katolikusok, istentelen eretnekeknek. Mai kifejezéssel élve, sötét, reakciós ellenforradalmár, középkori felfogást valló, feudalista királyhívó volt

ez a nyugalmazott, sovénmód katolikus tábornok. Nem volt szenilis, tisztán és felháborítóan bornírt módon érvelt a maga történelmileg teljesen elavult nézetei mellett, sipítós hangján, parancsoláshoz szokott, katonás modorban, némi lenézéssel párosuló toleranciával irányunkban, hogy mi már nem értjük őt, de nem is tudjuk, hogy mi a történelmi és az isteni örök igazság.

Ágnes nem is merte megmondani neki, hogy az ő apja is szocialista pártmber volt Váradon, csak azt valotta meg, hogy jelenleg műbútorasztalos Kolozsvárott. „Az nagyon helyes! – bölintott az öregúr. – Kiváló szakemberek százezreire van szükség! De az alkalmazottaira, segédeire, inasaira jól vigyázzon a papája! Mert azok, mindegyre többen, a rohadt szocialisták befolyása alá kerülnek, munka helyett csak követelőznek, sztrájkolnak, de egy biedermeier asztalkát sohase fognak úgy megcsinálni, mint a maga tiszteletre méltó édesatyja! Még hogy nemzetiségi egyenlőség! – háborgott tovább az öreg. – Hogy jövök én ahhoz, hogy egy bocskoros oláhval, egy üveges tóttal, egy trónörökös-gyilkos ráccal, istentelen bosnyákkal vagy más effé-

le népséggel egyenlő legyek?! Ezt a sok lógós, csaló, lúdtalpas zsidó ayalja ki, hogy aztán ő uralkodjék fölöttünk!”

Nem kellemetlenkedett különben se Ágnesnek, se nekem, jóllehet tudta jól, hogy Ágnes férjes asszony, s én még nőtlen volnék. De elfogadta, hogy „rég, jó barátok vagyunk”, csupán elvárta, hogy kegyelmes, de legalább méltóságos úrnak szólítsuk, függetlenül attól, miféle megszólítás dukált neki a régi időkben. Azt is elfogadta, ha „tábornok úr, alázatosan jelentem”-mel vezetem be a mondandómat. Bejárónője, mosónője – egy szomszédságában lakó özvegyasszony – mesélte Ágnesnek, hogy ha kettesben maradt az öregúrral, sose úszta meg anélkül, hogy az a fenekét vagy a mellét meg ne csipdesse, vidáman heherészve hozzá, föl se vetődvén benne az az „erkölcsi” probléma, illik-e ezt tennie vagy sem.

Sétáinkon inkább Ágnes vitte a szót. Ennek két oka is volt. Egyik, hogy ki volt éhezve beszélgetőtársra, s ha ez szóba került, nem titkolta, hogy mióta én 1912-ben Váradról hazautaztam, Ides hívó szavára, sose akadt olyan barátira – akár nőre, akár férfira –, akivel olyan jól el tudott volna társalogni. Gondoltam, akkor miért vágta el a fonalat? De nem kérdeztem. Másik, hogy – eltekintve öreg tanítómmal folytatott beszélgetéseimtől –, se a falumbeliek, se családtagjaim, különösképp volt katonabajtársaim körében nemigen akadt Ágneshez hasonlóan színesen és széles témakörben eszmét cserélő társam. És ez nekem is nagyon hiányzott. Rábíztam hát, irányítsa ő a csevegéseinket, a maga kedve szerint. És volt bennem valamiféle bizonytalanságérzet, visszatartottság is. Ha egy alkalommal nem találkoztunk össze jövemenet, rettentően hiányzott. Ha megvártuk egymást, maradosott a lelkiismeret: vajon tisztességes dolog-e az, amibe beletársalogjuk egymást nap nap után, hiszen a kapcsolatunk szorossá tételének most már, a hatéves megszakítás, az ő férjhezmenetele és az én eljegyzésem után, nincs komolyan vehető távlata. Még ha az ő házasságuk zátonyra fut is, én nem tudtam volna magamat rávenni, hogy Piroskából bolondot csináljak, érzelmi önzésből sem.

Etelka néném ugyan „könnyítette” volna a lelkiismeretemre nehezedő nyomást, mert nem múlt el olyan alkalom, ha beszélgettünk egymással, hogy rá ne mutatott volna választásom hibás voltára. Már nem is az ő pártfogoltjával,

Csókási Zsuzsival érvelt, hanem azzal, hogy Piroska nem való hozzám szellemileg. Sose fogja majd megérteni, hogy engem jobban érdekel egy jó novella, egy szép vers, egy gyönyörű dallam, egy varázslatos táj, mint őt, akit mindeme dolgok hidegen hagyják. Fizikailag se való hozzám – állította Etelka –, mert túlságosan törekeny. A házimunkát még csak ellátja, de ha szülésre kerül a sor, bele fog halni első gyermekének a világrahozatalába. Nem tűri, nehezen viseli el a fájdalmakat, a nehezebb testi munkától mindig óvták, sokat betegeskedett, milyen gyermekeket szülhet, nevelhet ő nekem? Arca ugyan kedves, szépnek is mondható, de modora érdes, humora nincs, hallása sincs, idegrendszere is gyenge. Ez utóbbival nem sokra ment nálam Etelka nővérem, mert ami az idegrendszert illeti, nem sok dicsekednivalója maradt Mozog Nagy Sándor idesapám egész családjának sem! Anyám idegállapota, meg az enyém, gondolom, az eddig leírtak alapján elbírálható; mindennek volt mondható, csak erősnek nem. Nálam ráadásul az agyi sérülés hatásával is számolni kellett. Etelka és Zsófi néném meg úgy pislogtak, valamiféle idegzeti rendellenesség következtében, egész életükön át – egyébiránt velem együtt! –, mintha enélkül lélegezni se tudtak volna. Zoltán és Imre fiaim, mikor már olyan nagyocskák voltak, hogy megfigyelni és a rendellenességeket csúfolni is tudták, erőszakolt gyors pislogásukkal utánozták a hozzánk látogató, tikkés nagynénjeiket, és titokban kacarásztak rajtuk. (...)

Kiderült, hogy mialatt Piroskáék nálam jártak Pesten, „férj-fogóban”, Ágnes fölkereste odahaza a faluban Idest, s ő elmesélte neki a dolgok állását. Ágnes megkérte Idest, tartsa titokban az ő látogatását, búcsúzásakor megkapta anyámtól egy orosz fronton írt, neki szánt versemet. Most, hogy elmesélte a történeteket, elbőgte magát... Ezek után Ágnessel már ritkábban kerestük a találkozás alkalmait, de azok – az egymás iránt érzett vonzalmat kollegiális barátsággá erőltetve – hetenként egyszer-kétszer mégiscsak létrejöttek: összefutottunk, főleg hazafelé menet, tisztára „véletlenül”. Jóleső beszélgetések voltak, de az előző alkalmak egyértelmű érzelmi megnyilvánulásai nélkül. Nem sétálgattunk kézen fogva, csókváltásról többé szó sem lehetett: nem kísérettük egymást oda-vissza a Széles utcai ágybérletem és az Ūri utcai reakciós, öreg tábournok főbérlete között. (...) Azt hiszem, mindketten csodáltuk magunkat, glóriát vontunk a fejünk fölé, hogy mi most milyen tiszta erkölcsű, jellemes emberek vagyunk!... Ha kettőnk későbbi életén végigtekintek, inkább gyávák voltunk a sors által elénk dobott kesztyűt fölvenni. Én marhának tartottam magam utóbb, Piroskával vívott, sok-sok órás lelki-érzelmi viaskodásain közepett, nem pedig gentlemannek.

Az összeomlás után – akkori ismereteim szerint – a Károlyi-féle magyar politika két lépését tartottam a magam részéről figyelemre méltónak. Egyik a Habsburg-házzal való következetes szakítás volt. Mikor a király a föderalizmust javasolta, a Károlyi-kormány a perszonálunióra voksolt, majd pedig a teljes függetlenségre. Élt a reménység bennünk: ez a lépés elősegítheti, hogy elkerüljük Ausztria sorsát, és megőrizhetjük hazánk területi integritását. Ez részint a valós helyzet hiányos ismeretével függött össze, részint az előzetes megállapodások leértékeléséből táplálkozó, hiú reménység volt. A másik olyan határozott lépés, amelytől az ország gondolkozó része sokat remélt: a független és köztársasági Magyarország külpolitikai irányzatának változása, az antanttal való barátkozás révén, ugyancsak a területi integritás megőrzésének ábrándja volt. Nem mérte fel egyetlen felelős vezető se, hogy valamit valamiért adnak csupán, a külső segítség sohase jön önzetlen alapon, megértésből, pláne meghatódottságból, úgy, hogy megsajnálják bennünket, még ha igazunk lenne is. Amire az antant elkötelezte magát, már 1915–16-tól, az olasz és a román háborúba lépés ösztönzésére, attól nem tágitott,

ha apró részletekben – az egymás érdekeit sértő helyzetek miatt – el is tért. Amellett az új magyar köztársaságot, belső rendjének hiányában, senki sem érezte Nyugaton alkalmasnak arra, hogy akár a volt Monarchia egyensúlyozó szerepét egymaga átvegye, akár a keletről jövő bolsevizmus gátja lehessen. Ez utóbbi szempontból inkább hétről hétre „gyanúsabbá” vált, abban a mértékben, ahogy a baloldali szocialisták vagy a kommunisták kezdtek mindinkább hangadó szerepet betölteni a Károlyi-érában. Az antantnak meg se fordult a fejében, hogy az északról, keletről, tudatosan Budapest felé nyomakodó, idegen zászlóaljokat leállítsa, vagy ha igen, csakis átmenetileg, és csakis azért, hogy valamit kicsikarjon a Károlyi-rezsimtől (később Kun Béláéktól) cserébe. Aztán oda se hederített, hogy a tilalmát megtartja-e valaki vagy sem. Érdekes, kevésbé ismert epizód, hogy Gömbös Gyula vezérkari tiszt följánlotta Károlyi grófnak, hogy különítményt szervez, hogy megóvja hatalmát az anarchistáktól, a szocialista-kommunista munkásoktól. Károlyi azonban a „munkásságot” választotta támaszul, mire Gömbös és társai szembefordultak vele.

Károlyi a nemzetiségi kérdésben a magyar hegemoniát védte, Jászi Oszkár pedig a „magyar Svájc”-ért szállt síkra. Én, őszintén megvallom, a mind szélesebb körű szocialista-kommunista agitáció és a mindinkább előrenyomuló idegen fegyveres erők hatására, úgy véltem: arra kell menni, mozdulni, amerre a nemzeti érdekek, célok megvalósíthatónak

tűnnek föl, mivel Erdélyben nemzetiségi igazságot tenni se demarkációs vonalakkal, se határok ide-oda tologatásával, se egymás felnyársalásával, erőszakos asszimilálásával nem lehet. Egy ennyire összekevert lakosságú területen olyan őszintén demokratikus rendet kell létrehozni, amelyikben nem számít senkinek a nemzetisége, a származása, csakis az, hogy mit cselekszik egy tisztességes és egyenlőségre alapozott, új társadalmi berendezkedésért, igazságos teherviselésért és általános demokratikus képviselőségért. Ha valaki szabad a maga szülőhelyén, ha nem szenved bántalmat amiatt, hogy kinek-minek született, akkor otthon érzi magát, hazájának tekinti a szülőföldjét, és nem törődik vele, ki, milyen nyelven vallja ugyanezt. A megoldás tehát a mindenkire kiterjedő, százszázalékos egyenjogúság, a képviselőségi szervekben a számarány figyelembevételével. Ilyen elvekhez hasonlókat vallottak ugyan a politikai pártok közül egyesek, de teljesen azonosat nem. Egyik a másik réteggel került szembe vagy nemzetiségi, vagy osztályalapon, fölheccelve magát is, ellenfelét is, öngyilkos módon.

Erdélyből menekülni kezdtek a székelyek, a parasztok is, Bihar román falvaiban megtámadták a helybeliek az Erdély belsejéből menekülőket, néhol megölték, kifosztották őket, véres összetűzésekbe keveredve velük. Nagyváradon megalkult a *Nemzeti Tanács*. Tagjai a következők voltak: Dr. Grósz Menyhért, dr. Perczel Adolf, dr. Nagy Mihály, Dutka Ákos, Kerekes Manó, dr. Fried János, Stern Béla, dr. Sarkadi Lajos, Marton Manó, Antal Sándor, Bíró Márk, Balogh Károly, Tabéry Ármin, Katona Mihály, Jánossy Gyula rendőrfőkapitány, Berkes Ferenc, Ágoston Péterné és Bretter Dánielné polgári radikális pártiak; Pelle János, dr. Katz Lipót, Rubin Adolf, Kálnai Pál, Schlinger Márton, Patócs János, Herdi Ferenc, Melkun István szocialisták vagy kommunisták. A katonák közül Cserey Vilmos alezredes, Czenk Alajos százados, dr. Berkovics René ezredorvos, Politzer Géza százados, Tamás Gábor főhadnagy, Friedländer Sándor hadnagy, dr. Frankó József főhadnagy, dr. Ágoston Péter

zászlós, Deutsch Ignác őrmester, Székely János szakaszvezető. (...)

Akik a Nemzeti Tanácsot jelölték, tudniuk kellett, hogy Erdélyben és a kelet-magyarországi peremvidéken románok is élnek, nagy számban. Tehát a Nemzeti Tanácsban ennek is tükröződnie kellett volna. És azt is tudniuk kellett, mennyire elharapódzott az antiszemitizmus – különböző okok miatt – a háború vége felé. Nem vallott bölcs magatartásra a váradai zsidóság részéről, amely akkor a város lakosságának 25 százalékát alkothatta, hogy egymás előretolásával, még a katonák többségét is maguk közül választották be. Ez a hataloméhség az Ágnes főbérleijéhez hasonló felfogású, sült reakciók malmára hajtotta a vizet, a forradalomnak nem használt. A románság – még ha eltekintünk túlzó nacionalizmusuk, elszakadási szándékuk indítékaitól – sem őket várta a magyar dzsentri, a félféudális úri magyar vezetők helyébe.

A felsorolást egy évtizedekig rejtegetett, ma már elsárgult, gyűrött-foszladó *Nagyvárad* lappéldány közleménye alapján másoltam ide.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

PÉTER I. ZOLTÁN

„A világ legjobb ápolónője”

Adyt 1913 tavaszától a Graz melletti Maria Grün szanatóriumban kezelték. A nők valósággal körülrajongták a költőt. Közülük a lírájában is nyomot hagytak: a pesti Machlup Henrikné Zwack Mici, aki a Mylitta nevet kapta a költőtől, a temesvári Weisz Ferencné Kossak Aranka, akit csak Kicsinek neveztek, míg Ady versében „kis, kék dereglye”-ként szerepel. Közöttük volt Sándor Lászlóné is – Nyanyuci, ahogy Ady emlegette –, aki úgyszintén 1913 tavasza óta volt a Maria Grün-i szanatórium lakója. Azt, hogy ő a világ legjobb ápolónője, Ady Fehér Dezsőnének mondta később Nagyváradon. Sándor Lászlóné emlékezése szerint: „1913. május közepén súlyos idegbajjal Maria Grünbe utaztam. Itt ismerkedtem meg Adyval, aki az alkoholról akart leszokni. Ady, aki nagy nőbarát volt, ez időben szerelmével, dr. W[eisz] F[erenc]né temesvári bankigazgató feleségével volt egész intim barátságban, akit leveleiben Kicsinek nevez.”

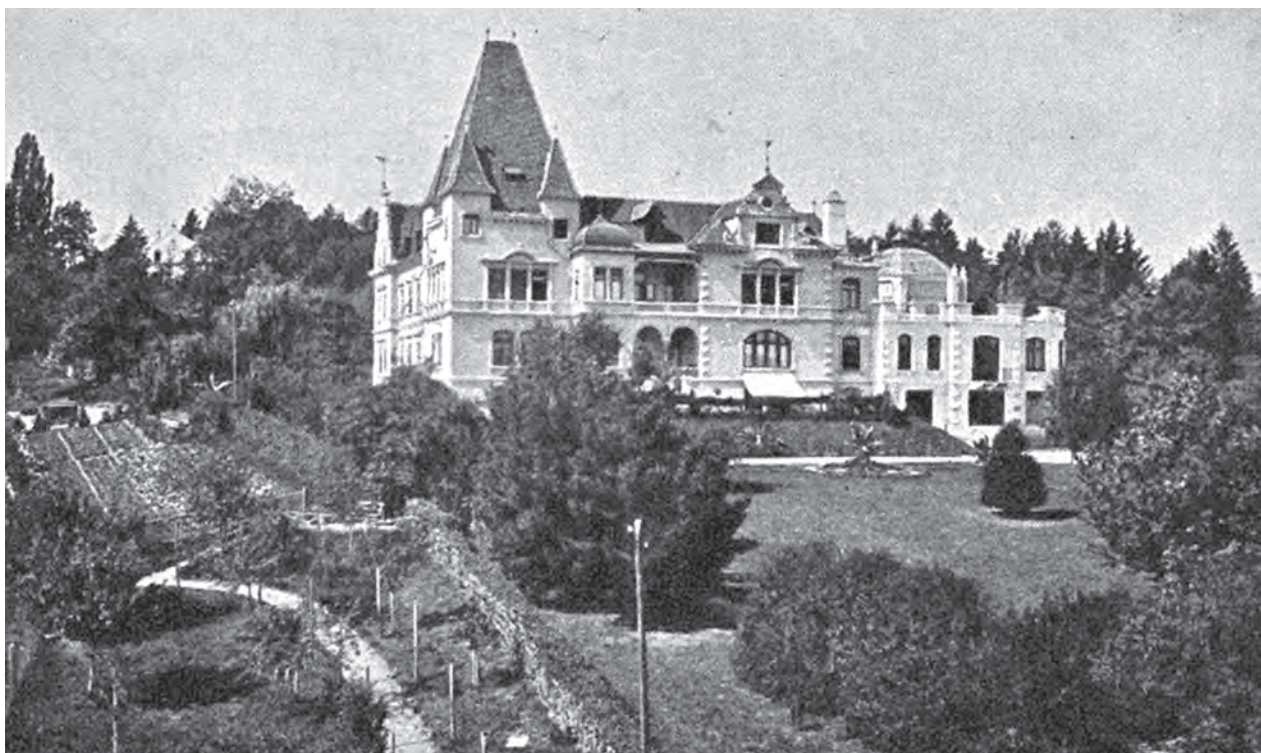
Sándorné, Bella is összebarátkozott a Kicsivel, de ettől még titkon vetélkedtek a költő kegyeiért, ami szemet szúrhatott az úgyszintén itt kezelt Fehér Dezsőnének is, aki feljegyezte: „Aggódva látom, hogy »Nyanyuci« túlságosan jó néven veszi Ady lankadatlan udvarlását.”

Sándorné első benyomása a költőről: „Adyt nagyon jókedvű, könnyűvérű fiúnak ismertem meg, akin akkor még nyoma sem volt a későbbi időben tapasztalt tépelődésnek, kesergésnek és világfájdalomnak. Ez időben [még] minden szerelem kizárásával, tisztán baráti alapon, igen mély és igaz barátság fejlődött ki közöttünk.”

Sándorné később néhány Maria Grün-i epizódot is elmesélt: „A szanatóriumban szigorúan fogták Adyt, csak minimális kevés bort vagy egy-egy pohár sört kapott étkezéskor. Ter-

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

mészetesen ez neki nem volt elég, tehát úgy oldotta meg, hogy megitta a miénket. Nekünk hízókúránk volt, ihattunk sört, amennyit bírtunk; mindennap megdicsért a professzor, hogy milyen okos asszonykák vagyunk, hogy iparkodunk hízni, s csak mikor a heti lemérés nem akart eredményt felmutatni, kezdett gyanús lenni a dolog, s bizony szétültetek hármunkat az asztalnál, mert kisült a huncutság. [...] Adynak sok türelme nem volt Grünhöz, legalább kétszer egy héten le kellett menjünk vele Grácba, ahol bizony nem egészen betegekhez méltóan viselkedtünk... Soha sem sikerült Adyt józanon hazavinni. [...] A Kicsi és én június hó 25. körül együtt utaztunk el

Grünből. Adynak nagyon fáj a távozásunk, sírt mint egy gyermek, és hogy kissé megvigasztaljuk, valamelyik vasúti állomásról küldtünk neki egy vigasztaló táviratot. Erre válaszolta Ady az itt következő [június 27-i] levelet:

»Kedves, jóságos Nyanyuci, nagyobb az én elárvultságom, mint ti csak sejthettétek is, amikor vigasztalni akaró, kedves, de még jobban elbúsító táviratokat föladtátok. Nem tudtam, dühöngjek-e már majdnem komikus kétségbeesésem, vagy egyszerűen sirassalak benneteket és magamat, s végül is ez utóbbit cselekedtem. Nem jó az embernek, ha szerencsés, és összetalálkozik szeretni való, ritka emberekkel, mert keservesen lakol, mikor elszakad tőlük. Én mint egy bűnbánó gyerek, azon jajgattam s jajgatok, mióta elmentetek, miért nem voltam hozzátok szívesebb, mulatságosabb, jobb és kevésbé szeszélyes. A Kicsinek csak pár sort merek most írni Temesvárra, mert nem tudom, hazamegy-e, s ha nem, a levelem nem kerül-e más kezekbe...«

Grünből a második levél [valamikor július 5. előttről]: *»Kedves jó Nyanyuci, lásd még mindig Grünben vagyok, holott nem*

is szó már az utálat arra, amit érzek [...] Itt egyre snasszabb a vendégsereg arca és szaga. Ne sajnáld tehát Grünt, édes Nyanyuci. Légy egészséges és vidám, és Váradon nemsokára igazi grazi kedvvel fogunk mulatni...«»

Sándornénak, azaz Nyanyucinak az Adyval való kapcsolata tartósnak bizonyult. 1913 július közepén Nyanyuci leutazott Nagyváradra, Ady is követte, és az asszony bevallása szerint a találkozás egy reggelig tartó lumpolással végződött. Velük voltak a költő helyi barátai is.

Augusztusban mindketten Pestre utaztak, az asszony szerint naponta találkoztak, valójában ettől kezdve közel egy évig együtt éltek. Barátság-

guk, legalábbis az asszony szerint, ettől kezdve vált szerelemmé. Az életük olyan volt ezután – az asszony szerint –, mintha férj és feleség lennének, nem tagadta azt, hogy Ady barátnője lett. Sőt, azt is elmesélte, hogy Ady azt mondta neki: nem törődik azzal, hogy két gyermeke van, hagyja ott morfinista urát, aki úgyse gyógyul ki szenvedélybetegségéből. Sándorné viszont azt állította: az ő viszonyai kizárták, hogy Adynak felesége legyen a világ előtt. Viszont nem tagadta meg, hogy a barátnője legyen.

Ady szempontjából ez egy laza kapcsolat volt, hiszen bár később is leveleztek, verseket is írt hozzá, ez nem azt jelentette, hogy egyedüli nő lett volna az életében.

„Sok kedvessége és jósága mellett is az élet nem volt könnyű vele – emlékezett Sándorné. – Szeszélyes, kiszá-

míthatatlan, sokszor gúnyolódó volt, amiért ismét mint egy bűnbánó gyerek kért bocsánatot. Komikusan kedves olyankor, ha érzi, hogy ok nélkül bánt meg, de a gúnyolódás ördöge nem hagyja békén. [...] Dacára, hogy nem akar nekem fájdalmat okozni, [ez] nem akadályozza meg abban, hogy kis csitri diáklányok hódolatát fogadja, s ezt kiszínezve adja elő. Szinte tetszik neki, hogyha sírni lát, akkor ő megvigasztaljon, s akkor ismét elmondhassa: »Csak te, Nyanyucikám, és senki más«. Pedig voltak mindig mások, apró, kisebb, rövidebb ideig tartó flörtök. S annyira nem csinált titkot belőlük, hogy egyik-másik kis csitrit felhozta nekem is bemutatni, így többek között egy kis medikát.”

Rövid ideig tartó flörtök? Ezek is lehettek, de voltak komolyabb kapcsolatai is Adynak, hiszen ez idő alatt ment a költő Mylitta után Pestre, 1913 novemberében jegyezte el Dénes Zsófiát, majd a következő év áprilisában Csucsán megismerte Boncza Bertát, s aztán júniusban feleségül is kérte.

1914. március 6–18. között Ady Nyanyucival az Adrián utazgatott. Hazatérve Budapesten tisztázták egymással, hogy

kapcsolatuk nem válhat házassággá, hiába kérte Ady korábban is, hogy legyen a felesége. A búcsúestélyt a Centrál kávéházban tartották, ahol bizony – Nyanyuci emlékei szerint – nem valami vígan voltak, többet sítottak, mint nevettek, de mégis reggel lett vége a búcsúzásnak. Ady kikísérte a Váradra utazó asszonyt az állomásra, pár nap múlva ő is hazautazott Érminszentre.

Sándor Lászlóné több Ady-versről is azt tartotta, hogy őhozzá kapcsolódik. Ezek közül talán csak a *Nagyon közelbe kerültünk-ről* mondható el ez egyértelműen: *Kezdetben tán nem is hevültünk / S mégis: / Szép, ócska, vágykódó, jó szivek, / Be nagyon közelbe kerültünk. / Szánón simulunk, hogyha fázunk / S mégis, / Ha nem is adott*

Ady és Sándorné 1914
tavaszán Velencében is járt

*még sok derüt, / Áldott a mi találkozásunk. / Első titkunk fű rég
benőtte / S mégis / Minden titkognál bátrabbakat / Küld
nekünk a titkok mezője. / Soká lesz a célságból cél már / S
mégis / Néha úgy hajtom le a fejem, / Mint boldog, győztes baj-
nok a célnál.*

A fővárosi Centrál kávéházbeli búcsúestélyt követően is folyt közöttük a levélváltás, néha találkoztak is, de időköz-

ben Nyanyuci kibékült az urával, haza is hozta őt a szanatóriumból, s emiatt Ady látogatásai is ritkultak, bár még jó ideig leveleztek. Közvetlen kapcsolatuk a csucsai eljegyzésig tartott, de továbbra is érintkezésben maradtak, Nyanyuci anyás szeretete Csinszkat is megnyerte.

TÓTH HAJNAL

HolnapUtán performance – vagy amit akartok

Kultúra

Ötletes, könnyed, mégis elgondolkodtató zenés színházi performance jött létre azon alkotóműhely során, amelyet színész és rendező szakos hallgatók hoztak létre néhány nap alatt az V. HolnapUtán Fesztiválon. A szélrózsa minden irányából érkeztek diákok a nagyváradai Szigligeti Színház fesztiváljára, ám már az első napon, vagyis a lehető leghamarabb összeszokott, összebarátkozott a társaság. A HolnapUtán Projekt két rendezőjével, Deli Szófiával és Tarnóczi Jakabbal beszélgettünk.

A *HolnapUtán Projekt* tizenkét Kárpát-medencei színész és két rendező szakos diáknak adott lehetőséget a szakmai találkozásra, megmutatkozásra. A fesztivál ideje alatt, az alkotóműhely során a meghívott öt színművészeti egyetem (a marosvásárhelyi, a kolozsvári, a budapesti, a kaposvári, valamint az újvidéki felsőfokú művészeti tanintézet) növen-

*Deli Szófia és Tarnóczi
Jakab felkonferálása*
Fotók: Fülöp Crișan Olivér

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a Bihari Napló riportere, szerkesztője, majd a nagyvárad Reggeli Újság napilap munkatársa. 2014 májusától a Várad folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

dékei nagyváradai illetőségű fiatal szerzőknek, a *Várad* folyóirat *Élő Várad* projektje alkotóinak művei alapján készítettek performance-t, s ezt a fesztivál zárónapján láthatta a közönség a Szigligeti Stúdióban.

Deli Szófiával és Tarnóczi Jakabbal még a performance bemutatása előtt beszélgettünk (két esemény között) a fesztivál egyik estéjén, a stúdiónak is otthont adó Sonnenfeld-palota udvarán. Szófia a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem másodéves hallgatója rendező szakon. Hogy miért épp a rendezést választotta? „Kiskorom óta

járok színházba. Hamar elvarázsolt a színházi világ. És szeretek szervezkedni, irányítani is, ha nem is ez a legjobb válasz most, vagy furcsán hangzik, igen, talán ezért választottam a rendezést” – magyarázta Szófia mosolyogva. Az is érdekes vele kapcsolatban, hogy szentendrei, mégsem magyarországi egyetemet választott, hanem Marosvásárhelyre jelentkezett. Az egyik barátjával egy osztályba akart járni, innen jött az ötlet. És hozzáfűzte: „Tetszett a hely. Közvetlenebbek és nyitottabbak itt az emberek.”

Tarnóczi Jakab a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem színházrendezői szakán harmadéves, zenés szakiránnyal. Ascher Tamás az osztályfőnöke, Selmeczi György zeneszerző, karmester, zongoraművész, operarendező és Novák Eszter rendező, a váradi Szigligeti Társulat művészeti vezetője is tanítja. A rendezői szak harmadéven ötven vannak. Hamar elkezdtek rendezni az egyetemen. Sok közös óra,

közös játék van a zenés színész képzésben részesülő diákokkal. „Nagyon hasznos ez az együtt-fejlődés, együtt-ügyetlenkedés. Kis társulatként működünk. Izgalmas ez az együtt-gondolkodás” – hangsúlyozta Jakab. Egyébként Tarnóczi Jakab salgótarjáni születésű. Szülővárosában is tevékenykedik az épülgető, fejlődő teátrumban, Nógrád megye első kőszínházában. Már az egyetemi évek előtt játszott és rendezett a salgótarjáni Zenthe Ferenc Színházban. Jakab elmondta: jó együtt dolgozni az ottani társulattal, kellemes érzés részt venni ennek az alakuló, fejlődő színháznak a munkájában. Nála nem

gyermeki vágy volt a színház bűvkörébe kerülni, később alakult ez ki, így hozta a sors. Ám mire leérettségizett, magától értetődő volt, hogy színházrendezői szakra felvételizik, hogy majd rendezőként láthasson rá a dolgokra.

Fölpezsdült az élet a Fehér teremben

Szófia, Jakab és az egyik szereplő

Ami a váradi workshopot illeti, először úgy volt, hogy két csoport lesz. Aztán egy csapat maradt, nem akartak kettéválni. Hogy jobban megismerjék egymást, mindenki végigcsinált egy személyiségtesztet is. A különféle karaktereket aztán az előadásban humoros formában meg is jelenítették.

Tarnóczi Jakab már részt vett olyasféle alkotásban, amit pár nap alatt hoztak össze táborokban, de ott gyermekek, illetve amatőr színjátósok voltak a résztvevők. Amúgy az a fontos, hogy mennyire inspiráló a közeg és a szöveg. Elég sok szöveget kaptak, s mindegyikkel érdemes foglalkozni, mondták. Több olyan szöveg is került hozzájuk, ami friss, izgalmas, ami felvet problémákat – elvontabb módon, s ez megadta úgymond a kezdő löketet. A cél: inspirálódni az

irodalmi alkotásokból és a sajátjukként kezelni ezeket az „alapanyagokat”.

Szófia is, Jakab is örült annak, hogy már az első napon összeszokott a kompánia. Nem számítottak erre. A két ifjú rendező szabad kezet kapott, és tüstént birtokukba is vehették a Sonnenfeld-palotát. Megbeszéléseket, próbákat a Moszkva Kávézó egyik termében is tartottak. Végül a bemutató előadást a Szigligeti Stúdió Fehér termében ejtették meg.

Szófia mostanáig csak átutazóban járt Nagyváradon. Jakab volt már a Körös-parti városban, a Szigligeti Társulat *Buborékok* című előadásának premierjén, ugyanis a produkciót Novák Eszter rendezte, és eljöttek a bemutatóra budapesti tanítványai.

A projekt résztvevői óhatatlanul beszélgettek arról is, mi vár a fiatal művészekre holnap vagy holnapután, ha már úgyis a HolnapUtán Fesztiválon múltatták az időt. Lehet „tologatni a megmaradt semmit”, és lehet „kincseket dugni a földbe” (ahogyan ezek ilyen-olyan módon elhangzottak a fiatalok előadásában). Deli Szófia szerint ha tervezgetésről

van szó, kérdés az is, mennyire tekintünk előre: egyik napról a másikra, vagy hosszabb távra. Szófiának hosszabb távú cél is van a tarisznyájában, ami, úgy érzi, jó, hogy ott található. Másfelől a kisebb feladatokra is kell összpontosítania, meg persze a közeledő vizsgaidőszakra.

Tarnóczi Jakab úgy gondolja, tanulmányainak előrehaladtával kezd kinyílni a világ. Több előadásra készül – egyetemi kollégákkal is, másokkal is. Jövőre mind az öt rendező szakos hallgató rendezni fog a budapesti Operaházban. „Nagyon várom már. Selmeczi tanár úr föllekesített bennünket. Frissen születő kamaraoperákat is rendezünk jövőre. Ez az irány nagyon vonzó. Salgótarján is a szívügyem. Rendezőként esetleges, épp hová hívják az embert. Sok minden érdekel.”

*Dalok, megzenésített versek
gazdagították a játékokat*

NAGY ORSOLYA

Szerelemről és költészetről sallangok nélkül

Jim Jarmusch: Paterson

Cselekmény kevés van benne, költészet annál több. Első látásra lepukkant díszletek között zajló lepukkant életek, ám belülről beragyogja őket a művészet, az alkotás és a legjobb fajta boldogságkeresés. Annak ellenére azonban, ahogyan ez első olvasásra tűnik, a *Patersonban* nyoma sincs pátosznak vagy erőltetett elemelkedettségnek – miért is lenne, hiszen ez egy Jim Jarmusch-film.

Reggel negyed hét. Paterson (Adam Driver) felébred titkos, néma ébresztőórájának nem hallható csörgésére – valójában magától ébred a megszokott időben, de az nem volna olyan érdekes –, felveszi karóráját, futó csókot lehel alvó felesége, Laura (Golshifteh Farahani) vállára, aki ezt félálomban finom hümmögéssel nyugtázza. Kimegy az apró lakás konyhájába, megessi a gabonapelyhét, majd gyalog elsétál a munkahelyére, a buszállomásra, és elhelyezkedik a huszonhármas busz volánja mögött. Míg az indulás percére vár, titkos jegyzetfüzetébe verseket körmöl. Mert Paterson nem egyszerű buszsofőr, de nem ám. Költő ő, de titkos költő

*A volánnál jön az
inspiráció – Adam Driver*

NAGY ORSOLYA (1983, Nagyvárad) 2008-tól a Reggeli Újság riportere, majd szerkesztője. 2009-től négy éven át a Krónika nagyváradai tudósítója, majd a Digi 24 román nyelvű hírtelevízió riportere. Kétévnyi gyermeknevelési szabadság után jelenleg a nagyvárad-i Szigligeti Színház irodalmi titkárságának román és angol fordítósként felelős munkatársa.

– titkos minden szempontból, hiszen nemcsak verseit tartja – feleségét leszámítva – mindenki elől rejtve, hanem maga a költészete, az inspirációja is titkos helyekről ered, rejtett szépségekből, láthatatlan, a piszkos, elszegényedett munkásnegyed ütötköpött épületei között megbúvó, csakis egy költő számára látható kincsekből. A kihallgatott párbeszéd a buszon utazó minden rendű, rangú, korú és etnikumú embertől éppúgy ennek a rejtőzködő patakként zúgó alkotói vénának az üzemanyagai lesznek, mint a cselekmény helyszíne, a főszereplővel azonos nevet vise-

ló New Jersey állambeli Paterson városa, vagy annak egyetlen turistalátványossága, a vízesés a fölötte átfutó vasúti híddal, amelyen soha egyetlen vonatot sem látunk áthaladni, és az egész látványt egyébként is félig eltakarja egy hálókerítés.

Ám éppúgy, ahogyan ezek az apró szépségek a város zugai-ban megbújnak, a film sem látszik első pillantásra költőinek. Nincsenek lassítások, emelkedett zenék vagy nagyívű jelenetek. Hosszan kitartott képek, könnyed kameramozgások, hétköznapi, gyakran hihetetlenül vicces párbeszédék vannak, természetes fényvel, emberre fókuszáló beállítá-sokkal, de a független filmekben sokszor túlspilázott szuperközeliktől mentesen. Paterson versei a képernyőn is megjelennek feliratként, miközben íródnak, ironikus módon felidézve a közösségi hálókön terjedő giccses motivá-ciók posztereket, azzal az alapvető különbséggel, hogy ezek-nak a szabadverseknek a lehető legkevesebb közülük van az internet önjelölt Coelhóihoz. Paterson verseiben – amelye-ket a valóságban egy elismert amerikai költő, az '50-es és '60-as évek New York-i iskolájának jeles képviselője, Ron Padgett bocsátott a film készítőinek rendelkezésére – a min-dennapok összetevői, úgy is mondhatnánk, apró csodái jelennek meg, bár ez az utóbbi meghatározás egyrészt túlsá-gosan elcsépelet ahhoz, hogy visszaadja ezeknek a költemé-nyeknek a milyenségét, másfelől szubjektív meglátás kérdé-se, hogy csoda-e például egy kék gyufásdoboz.

Ami viszont egyértelműen csoda Paterson monoton életében, az szintén művészi ambíciókat dédelgető felesége és a kettejük szívet-lelket melengetően szép kapcsolata – az a szerelem, amely a férfi minden ver-sét áthatja. Pedig mind emberileg, mind alkotóként szöges ellentétei egymásnak. Míg Paterson eldugott pinceirodájában rója sorait a füzetké-jébe, Laura a szó szoros és átvitt értelmében is átfesti a világot maga körül. Hol híres énekesnő akar lenni, hol sütikirálynő, miközben fekete-fehér köröket, pöttyöket és csikokat fest minden szoba jöhető felületre a lakásban, beleértve a tusoló függö-nyét, az ajtófélfát, az asztalterítőt, illetve saját magát is. Párjáról ponto-san tudja, hogy nagy költő, de egy dolgot nem ért: ő nem a nagyvilág-nak szánja műveit, esze ágában sincs világhírnévre szert tenni, tökélete-sen elég neki az, hogy a sorok meg-születnek benne, és odakerülnek a papírra. A boldogság számára nem több, mint monoton, nap mint nap

ismétlődő rutinja, a másnak akár zsákutcának tűnő munka, amelynek során mindig van idő elkapni egy-egy megmosolyogtató párbeszédfoszlányt, meghallgatni a kolléga legújabb sirámain, megállni a vízesés tövéénél és elfogyasztani egy fekete-fehérre pöttyözött héjú narancsot, esténként pedig meginni egy korsó sört a kedvenc helyen, miközben a kocsmá előtt a házaspár meglehetősen ellenszenves kutyája várakozik türelmesen.

Adam Drivert – meglepetésemre – sok kritikus bírálta a *Star Wars* – *Az ébredő erőben* nyújtott alakításáért vagy inkább konvencionálisnak egy pillanatra sem mondható megjelenéséért, amely valóban jobban illik egy független film főszerepéhez, mint egy sci-fi eposz aktuális főgonoszához. Csúnyaságában annyira kifejező az arca, hogy eszköztelen alakításában fel-felcsillanó félmosolyával, néha több ellentétes érzelmet egyszerre tükröző arckifejezésével mintegy narrálja a történetet, ugyanakkor önmagában is gondolkodásra késztet.

Akit érdekel, arra is figyelhet, hogy Jim Jarmusch ezt a filmjét is telezsúfolta kulturális utalásokkal, elsősorban a Paterson városát elsőként megéneklő epikus költőt, William Carlos Williamset megidézendő. Minden bizonnyal Williams

ihlette a *Paterson* átszövő lokálpatriotizmust is. Nem hinném, hogy túlzás azt állítani, Jarmusch egyfajta ars poeticát fogalmazott meg tizenkettedik egész estés rendezésével. Hol van a költészet? Mindenütt – akár egy kisvárosi mosodában, egy kapucnis rapper-aspiráns képében. És ki a művész? Az asztalfióknak író, szótlán szóvarázsló vagy a világot pöttyösre festő, szélvihar-természetű álmodozó? A kérdést, ahogy az magától értetődik, a szerelem fogja eldönteni.

Paterson
(2016)

Írta és rendezte:
Jim Jarmusch

Fényképezte:
Frederick Elmes

Szereplők: Adam Driver,
Golshifteh Farahani,
Barry Shabaka Henley,
Cliff Smith

Paterson a város és a főszereplő neve is. Az ikermotívum többször is visszaköszön a filmben

Kerékgyártó István

Törzsasztal
író,
jogász

Kaposváron született 1953-ban. Jogot (Pécsi Tudományegyetem JTK), majd filozófiát (ELTE BTK) végzett. 1977–1987 között a PTJTK tanársegédje, adjunktusa. 1990–1998 között privatizációs tanácsadó cégek ügyvezetője, közép- és nagyvállalatok társtulajdonosa. 1998–1999-ben az Országos Rádió és Televízió Testület főigazgatója. 1999 óta szabadúszó író.

Könyvei:

Vagyonregény (*regény*, 2001), Makk ász az Olajfák hegyén (*regény*, 2003), Trüffel Milán, avagy egy kalandor élete (*regény*, 2009), Rükverc (*regény*, 2012), Hurok (*regény*, 2014)

Színházi bemutatók:

Rükverc (Katona József Színház, 2013; Kassai Thália Színház, 2015), Geldreigen (a Hurok német fordítása, Stuttgarter Tri-Bühne Színház, 2014)

Megijedtek, amikor meghallották, hogy én is írni akarok

Kerékgyártó Istvánnal Kőrössi P. József beszélgetett

KÖRÖSSI P. JÓZSEF (■): *Ezt a találkozót másfél éve szervezzük, különböző okokból eddig nem jött létre, de most szerencsére itt vagyunk. Egy nagyon különleges író-t fogunk megismerni, aki 47 éves korában kezdett írni – van erre példa a magyar irodalomban, a világirodalomban is –, és 47 éves koráig nagyon különleges, az irodalomtól, írástól, írásművészettől nagyon távoli élete volt. Ezt azért tartom fontosnak hangsúlyozni, mert mint hamarosan kiderül, ez a korábbi időszaka jelentős hatással volt későbbi írói munkásságának egy szegmensére. Negyvenhét éves korodban kezdtél írni. Mi történt addig?*

KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN (▼): Nem az, hogy készültem, hogy írni fogok. Nem egy előkészület volt. Egy kedves vidéki városban, Kaposváron nőttem föl. Nyaralónk volt a közeli Balatonon, ott töltöttem gyerekkorom óta minden szabadidőt. Egy kellemes, bukolikus dunántúli világ volt. Mészöly Miklósnál látható ez a dunántúli kedves próza. Ott érettségiztem, majd jogot végeztem, utána mindjárt a bölcsészkart is. Jogi egyetemen tanítottam jogbölcseletet, de főleg filozófiát. A pécsi jogi egyetemen. A rendszerváltás előtt nem sokkal kaptam egy ajánlatot, hogy egy önkormányzatiság-modellt építsük ki Somogyban, ott volt egy ilyen megyei közigazgatási kísérlet, amit csináltam egy évig. Majd a rendszerváltás hajnalán, vagy éppen megtörtént már, egy régi jogász barátom azt mondta, tegyem félre a filozófus diplomámat, Magyarországon olyan világ jön, ahol az 1948-as államosítással ellentétben, amikor halászlét főztek a halakból, a halászléből kellene

egész halakat csinálni. Ez érdekes folyamat lesz, privatizáció. Elég okosan látta előre, nagyon jó pénzügyi jogász volt amúgy, érdekes élete volt; aki még emlékszik, az én korosztályom, Komlós Jánosra, az ő fia volt. Zseniális pénzügyi jogász volt János. Azt mondta, neked van egy vidéki keresztény kapcsolatrendszered, nekem van egy pesti zsidó kapcsolatrendszerem, tegyük össze. Így is volt, sokat tanítottam a pécsi jogon, mindenféle ügyészek, bírók, ügyvédek, vállalati jogtanácsosok voltak, széles körű kapcsolati tőkém volt, neki meg egy pesti belvárosi, másfajta kapcsolati tőkéje. Megcsináltuk Magyarország első privatizációs tanácsadó cégét, nagy ügyeket, nagy cégeket mindenféle hibáival meg előnyeivel, mindegy, tehát ez lezajlott, majd saját nevünkre is privatizáltunk, és különböző közepes és nagy cégek tulajdonosa lettem. Hirtelen bekerültem egy úrgazdag világba, annak minden szörnyűségével, ugyanakkor izgalmával együtt. Kevesen látták belülről, hogyan jön ez létre, és mi történt. Ezt csináltam vagy tíz évig, amikor egy volt tanítványom szólt, hogy az Országos Rádió és Televízió Testület, az ORTT, a médiahatóság keres olyan főigazgatót, akinek van jogász végzettsége, a pénzhez, a gazdasághoz is ért valamit, és a kultúrához is van valami köze. Én ezt megpályáztam, megnyertem.

■ *Ez államtitkári rangot jelentett.*

▼ *Igen. Ez egy különös világ volt, hirtelen bekerülni ebbe. Fel kellett hagyni a vállalkozással. A*

feleségem, aki gyermekpszichológus, átvette a céget, és nagyon ügyesen csinálta. Én pedig bekerültem egy másfajta világba. Az történt, hogy volt egy életem, ahol a tudomány volt az érték tíz évig, amikor Wittgensteint kutattam, filozófiatörténettel foglalkoztam, aztán lett egy időszak, amikor a pénz lett az érték, a tudás volt ott az érték, itt a pénz lett az érték, de nagyon keményen. Iszonyatos dolgok történtek, megfenyegettek, hogy hogyan török el a karomat, igazi maffiavilággal találkoztam, utána pedig jött a harmadik: a politika, ahol meg a hatalom volt az érték. Akkor voltam negyvenvalahány éves. Érdekes volt belelátni ebbe a világba. Ezt csináltam egy évig a Horn alatt, egy évig Orbán alatt, és akkor egy morális döntést kellett volna hozni. Anyagilag nem függtem ettől a világtól, ezért lemondtam. Azt hiszem, én voltam az egyetlen, aki ebből a sok jóból kiszállt. Utána kezdtem írni.

■ *Azért nem úgy van az, hogy az ember leteszi az állami-tkári pozíciót, felhagy a vállalkozói élettel, majd leül az íróasztalhoz, és regényeket kezd írni. Valaminek történnie kellett.*

▼ *Az történt, hogy nekem Závada Pali... Azt, hiszem, volt itt Pali, ugye?*

■ *Igen, kétszer is.*

▼ *Mindenki tudja, kiről beszélek. Závada Pali-val az egyetemen egy tanszéken dolgoztunk, ő szociológiát tanított ugyanazon a tanszéken. Már diákkorunkból ismertük egymást. Ő Pécsen végezte a közgazdaságit, ő közgazdász eredetileg, utána a szociológiát. És őhöz jártam fel sokat, ott találkoztam Parti Nagy Lajossal, Darvasi Lacival, gyakorlatilag a magyar irodalom föl járt Palihoz. Ő akkor egyedül élt, nagy szalont vezetett, túlzás, hogy szalon, mert igazából ivászatokba fulladt a dolog, de nagyon kellemes együttlétek voltak ezek Pali lakásában. És én ott az íróknak meséltem a történeteimet az üzleti világból,*

*mondták, milyen érdekes. És nagyon örültek, hogy van egy ember, aki nem ír, hanem olvas. Ők mindannyian írtak, és az úgy rendben volt, én pedig ott voltam, aki amúgy is mindig sokat olvastam, a művelt olvasó, akinek volt véleménye. És nagyon megijedtek, amikor meghallották, hogy én is írni akarok. Lajosnak mindenféle ötletei voltak. Tudniillik nagyon kínos, amikor ott vannak az írók, és akkor a jóbarát, akitől nem kell félni, ilyen szörnyűségeket ír, és azt kell neki mondani, hogy figyelj, ez nagyon rossz, te Jóisten, ne kezdjél el írni. És ez segített, hogy én lemondjak az állásomról; azt kértem a családomtól, hogy vigyék tovább a családi céget, nekem ne kelljen. Pontosabban ez bonyolultabb volt, mert a feleségem nagyon megijedt, ő egy kórházban volt pszichológus, és végre kikerült, élvezte ezeket a napi sikereket az üzleti világban, és azt mondta: most visszaveszed tőlem a céget? Mondom, nem veszem vissza. Kérek egy évet, írni akarok. Egy évig valóban éjjel-nappal írtam a *Vagyonregény* című könyvet, amibe aztán Pali meg Lajos is a végén belenyúlt, de egyre jobban támogattak már. Závada és Parti bevitte a Magvetőhöz, megjelent. Később több kiadásban is, elég nagy sikere volt. Azért *Vagyonregény*, mert a rendszerváltás idején betekintést ad a kulisszák mögé, egyrészt tényregény, a valóságot másolja, másrészt kulcsregény, néhány nevet megváltoztattam. Érdekelte az embereket, hogy mi történt itt, hogy lett az, hogy egyik szomszédom munkanélküli, a másik pedig elköltözött a palotájába, mert tőkés lett. Kevesen látták, hogy mi volt ennek az igazi mechanizmusa. Én ezt belülről láttam.*

■ *Nem voltak ebből problémáid? Későbbi könyveidben is hasonló dolgokat feszegetsz, ezért is kértem, hogy mutasd be egy kicsit a múltadat, mert sokat merítettél onnan. Nem voltak konfliktusaid amiatt, hogy te, azt is mondhatnánk, elárultad azokat a disznóságokat, amiket kívülről láttál, amik a rendszerváltás hozadékai voltak?*

▼ Nem kívülről, mert én is benne voltam néhány disznóságban. Nem lehetett glaszékesztyűvel csinálni, ami ott folyt. Sokan most visszakulcsolták, hogy ki ki a könyvben, nemcsak irodalomszeretők vették, hanem pénzügyi emberek is. És keresték, ki ki a könyvben. Csak két embert nevezek néven, az egyik Kunos Péter, őt még Hornék zárták be az Agrobank-ügyben, a másik pedig Suchman Tamás, aki privatizációs miniszter volt akkoriban. Péter nagyon örült neki, mert jót írok. Suchman megharagudott rám, aztán végül kibékültünk, ő korábban diákom volt Pécsen. A többi nem saját nevén szerepelt. Volt egyszer egy fogadás, ahol – most nem mondom a nevét – egy jelentős közéleti személyiségnek volt házassági évfordulója, ott tolongott a magyar üzleti és politikai élet, két-három száz ember. Nézem a névsort, mondom, itt lesz ma este az összes szereplő. Kéri Laci politológussal mentünk, mondom: figyelj, ha valami gond lesz valakivel – nagydarab gyerek –, legalább állj oda közénk. És a következő történt: ültünk ott Lacival, és sorra jönnek hozzám. Figyelj, olvastam, hát ez marha jó, ez nagyon jó. Nem értetem, hogy miért örülnek ezek ennek. Azt mondja Kéri: szerintem azért, mert mindannyiójukat feszíti ez a kimondatlan dolog, és most helyettük kimondtad, nem név szerint, tehát nem vádolod őket bűncselekménnyel. Ez egy ilyen reveláció volt az ő számukra is, nagy megkönnyebbülés, ez így volt, mondhatta a fiának, ha már itt vagyunk, így történtek a dolgok. Engem is meglepett. Most sem értem pontosan ezt. Nemhogy megharagudtak, hanem kimondottan örültek.

■ *A másik hasonló könyved, de egészen másképpen, a Hurok című, a felcíme Pénzmagyar, még inkább mai korban játszódó regény; egy minisztériumi beszélgetéssel indul, és egy dílernek az életével zárul. Kiderül, hogy minden mindennel összefügg, kiderül, hogy különböző áttételeken keresztül hogyan „szolgálja ki” a díler világa a miniszter világát. Ez is egy leplező könyv. Egy mechanizmust,*

egy rendszert leplezel le ebben a könyvben. Beszéljünk erről kicsit!

▼ Ez a *Hurok* egy különös dolog. Előtte a *Rükverc* című regényemből lett színdarab, negyedik éve játsszák a Katona József Színházban Máté Gábor rendezésében; születtek más előadások is. Annyira örültem, hogy egy jól működő színdarab lett, ami tele van párbeszéddel. Mikor nekiálltam, két-három hét alatt megírtam, és utána – van sok színházi ismerősöm – olvasták Alfölditől kezdve sokan, Bálint András, és mind húzogatták-tologatták, hát igen, igen, nem tudom, meg jaj, nem jó, jó ez, de... Megmutattam Koltai Tamásnak. Azóta meghalt, kiváló színikritikus, a legjobb magyar színikritikus volt. Azt mondta Koltai, ez nagyon jó, lehozzuk a *Színház* című folyóiratban, csak várjunk három számot, mert most kapunk állami támogatást, és lehet, ha ezt lehozzuk, akkor nem kapunk többet. Úgy is volt. Vártunk pár hónapot. Megjelent. Különösebb visszhangja nem volt. Akkor azt mondtam, oké, nem kell a színházaknak, teszek a színházakra, nem vagyok én színházi szerző, csinállok ebből egy regényt. Megcsináltam, megjelent. Tulajdonképpen nem rossz kritikákat kapott. Nyár közepén kapok egy levelet – rég kaptam ilyet: kézzel írt, borítékban, nem e-mail, gyönyörű levél – Stuttgartból, a stuttgarti művész színház fődramaturgia küldte, aki magyar, gyerekként vitték ki Magyarországról, tehát olvas magyarul. Ő megvette ezt a könyvet a Könyvhéten, elolvasta, és szeretne darabot csinálni belőle. Mindjárt írtam neki, hogy nem kell semmit sem csinálni, hiszen megvan a darab, adjon egy e-mail-címet. Elküldtem neki a darabot, és meghívták Bagossy Lászlót, aki akkor még szabadúszó volt, hogy rendezze meg az előadást. Lefordították németre. Akkor voltak az én műtétjeim, úgyhogy csak a bemutatóra tudtam elmenni Stuttgartba; nagyon jó előadás volt. A lényeg, hogy ez darab volt, darabból lett a regény.

Ez már az a Magyarország, a mai Magyarország, ahol 40 százalék szegénységben él, ahol lebontották a demokratikus jogintézményeket, ahol az emberek elkezdnek félni, ahol a hatalommal visszaélnék és egymást tapossák. Ennek az egész szerkezete olyan, hogy van egy megalázó és egy megalázott, a következő részben a megalázott lesz a megalázó. És így megyünk lefelé, lefelé, lefelé. Nagyon szomorú, rosszkedvű szöveg, én ezt tudom, de amikor megindult a rendszerváltás, sokkal bizakodóbb voltam, és ami lett ebből, ez szörnyű. Úgy érzem, szörnyű. És ezt rosszkedvemben írtam.

■ *A Rükvercre visszatérve annyit még elmondok, úgy indul, hogy egy – valószínűleg hajléktalan – meztelen embert egy hideg hajnalon fagyva találnak, pontosabban kihűlve egy parkban egy padon. Innentől ismerjük meg a történetet visszafelé – egészen addig, míg ez az ember megszületik. Tehát nem a születésétől kezdődik. Néztem is, te 1953 augusztusában születettél, ő pedig decemberben.*

▼ Karácsonyra tettem a halálát, meg a születését is.

■ *Valamennyi könyvedben, amit én ismerek, mindenütt bűnözés van, rongy emberek élete, reménytelen emberek élete. Ezek közül a Trüffel Milán nagyon vidám életű ugyan, de ő mégiscsak egy család, egy szélhámós. Mi az, ami vonz téged ezekben?*

▼ Ez most meglep. Biztosan én is az vagyok. De hogy rongy emberek, ezt nem mondanám.

■ *Hát azért a Hurokban vannak.*

▼ *A Hurokban igen. A Rükvercben azért...*

■ *Az nem rongy ember, aki elfogadja azt a megbízást, hogy egy számára ismeretlen embernek először a kisujját törje el, esetleg ha nem engedelmeskedik, akkor utána a karját? Az nem rongy ember? Vagy ki*

a rongy ember? Aki a megbízást adja, vagy aki végrehajtja?

▼ Nagyon fontosnak tartom, hogy ha látunk hajléktalanokat, márpedig Budapest belvárosában sokat látok, az ember azt hiszi, csak ez történhetett vele, biztosan ő tehet erről. Volt egy időszak, amikor a *Vagyonregényhez* interjúztam velük, és most megint mélyinterjúztam velük. A *Fedél nélkül* című lap szerkesztőségébe hoztak nekem több hajléktalant, sokórányi interjút csináltam velük. És kiderült, hogy ezek az emberek nem rongy emberek, sőt.

■ *Én rájuk nem is mondanám.*

▼ Ezek között a figurák között sok érettségizett, szakmát tanult, főiskolát végzett ember volt, akik valamilyen módon kipottyantak abból a világból, amelyben éltek. És ha kipottyantak, elkezdtek inni, ha elkezdtek inni, onnan nagyon nehéz visszajönni. Tehát értékes, izgalmas emberekkel találkoztam ezek között. És én azt akartam ebben bemutatni, hogy meghal valaki, utána a kórbonctanon elmondják, milyen sérülései vannak, és kiderül a könyvből, hogy mikor, hogyan szerezte ezeket, megyünk vissza, és azt látjuk, hogy egy csomó hajléktalannak volt boldog élete, volt vasárnapi ebéde rántott hússal, uborkasalátával, voltak vállalati üdülések. Az én hősöm eljut Rügen szigetére vállalati üdülésen. Normális életük volt, de valahol ez a mai világ kipörgette őket abból a biztonságból. Abszolút akárki figura, nem tartom rongy embernek. Kiderül, hogy az apja börtönviselt, állandóan beviszik, az anyja azért szerencsétlen próbálja nevelni, de...

■ *Nagyon megalázó rész, amikor gyerekként meglátogatják az apját a börtönben.*

▼ Úgy gondolom, egy szerencsétlen áldozat ez a fickó, amilyen Magyarországnak lassan a fele az

lesz; ugye, negyvenezer gyerek éhezik. Kemény dolgok vannak.

■ *Nem akarom az igazamat bizonygatni, de ő nem egyedül megy ennek a szerencsétlen embernek az ujját levágni vagy eltörni, hanem valaki elkíséri, és ez nem a megbízó. Itt csak akarom mondani, hogy van rongy ember.*

▼ *Hogyne, persze, hogy vannak. Csak a főhős egy szerencsétlen áldozat. És hát, ugye, meg is lakol, mert a hajléktalantársai levetkőztetik, kirakják egy padra, hogy fagyjon meg.*

■ *Tulajdonképpen vele az történik, amit szeretne. A legtöbbször kiderül, hogy ő igazából nagyon szeretne meghalni már.*

▼ *Igen, amikor már ilyen körülmények között él. Itt a bűn a szegénységnek vagy elesettségnek a bűne. A Hurokban a bűn inkább ebből a mai magyar világból fakad, a politikusok bűnözéséből, hiszen nyilvánvaló, hogy a legnagyobb pénzeket azért mégiscsak a politika környékén nyúlják le, milliárdokat. Szörnyű, ami történik.*

■ *Akkor most térjünk rá a Trüffel Milánra, aki egy nagyon kedves, mondhatnám krúdys figura, és ez nem csak azért jut eszébe az embernek, mert a Tabán az ő gyerekkori világa, ahonnan majd elindul. Ez egy kedves szélhámos, ha azt mondom, hogy gazember, akkor biztosan kiigazítasz, de azért gazemberség is van benne. És egy világutazó, aki bejárja egész Európát, sőt Észak-Amerikát, Dél-Amerikát, és mindenütt csalásból és azokból az ötletekből él, amelyek aztán csaláshoz vezetnek. Folyamatosan izgalmas dolgokat hajt végre, ám végül is mindig abból él, hogy másokat becsap, rávesz. De van egy másik számomra fontos eleme a könyvnek, szeretném, ha erről is beszélnél, hogy tulajdonképpen mindent csinál, újságíró is többek között egy időben, és ott is eljut egészen a szélhámosság határáig. Ott jön rá egy igazi nagy trükkre, amit később meg is*

csinál. A lényeg az, hogy úgy van ő beállítva, nem tudom, jól látom-e, mintha az első igazi bulvárújságíró lenne. A múlt század elején vagyunk, a századelő időszakában, amikor szenzációt csinál valamiből.

▼ *Nem az első, hanem az első bulvárújságíró-generáció tagja.*

■ *Biztosan kellett lennie egy alaknak, akiből te kiindultál, akit te megtaláltál.*

▼ *Itt két szál van. Az egyik a történelmi, a másik az, hogy miért nyúlok én ehhez, vagy mit kezdek én. Ugye, megírtam a *Vagyonregényt*, utána a *Makk ász*t, ahol egy kamaszfiú először találkozik a felnőtt világgal. '61-ben vagyunk Magyarországon. Nyomják a Kádár-kort, nyomják az úttörőséget, a nagypapa, aki harmadrendű ferences szerzetes, nyomja a katolicizmust, az apa a technokrata. Nagyon hrabali, esendő kis figurák, hülyék, de szerethetők. Sok ostobaságot csinálnak, de szeretjük, ahogy ezt csinálják. Ez a hrabali világ lényege. Ettől különbözik a *Hurok*, ott is kisemberek vannak, de ezeket nem lehet szeretni. Ma már demokrácia van, lehetne választani, lehetne másképpen, lehetne szembenemenni dolgokkal.*

■ *A Trüffel Milánnak drukkolsz, mint ahogy a viszkisnek drukkoltak az emberek.*

▼ *A *Vagyonregényben* megírtam azt, amit én láttam és tapasztaltam. Azt mondtam, keresek egy világot a *Makk ászban*, amit ismerek: ez Kaposvár, hatvanas évek. Utána azt mondtam, és itt jön a *Trüffel*, hogy na, most menjünk el egy olyan világba, ahol nem éltem, amit nem ismerek, építünk föl valamit. Ez egy tudatos választás volt, hogy a saját életem eseményei után egy olyan helyszínt választottam a második könyvben, ahol már semmit nem ismerek, viszont engem a hedonizmus mindig izgatott. Tudjuk, mi a kifeje-*

zés, élvezetek hajhászása, mondjuk, nem durván. És azt mondtam, legyen egy hedonista főhősöm. Romain Rolland-nak van egy isteni könyve, sajnos kevesen ismerik, a *Colas Breugnon*. Gyönyörű. Egy 16. századi műbútorasztalos élete. Szereti az életet, a természetet, az italokat, az ételeket, a munkáját, az antik figurákat, ahogy az intarziába beleteszi. Én imádtam Colas Breugnon-t, így hívják a főhőst, és akartam egy Colas Breugnon-i figurát csinálni. Gondolkodtam, melyik az a kor, amikor Magyarországon valaki hedonista módon élhet. És addig keresgéltem, amíg azt mondtam, ez a századforduló Budapestje, ahol a legtöbb mulató, vendéglő, bár, érzéki élvezet, fantasztikus éttermek voltak. Végignézttem egy csomó étlapot, sokat kutattam. Hihetetlen, sehol nincs a gasztronómia ahhoz képest, ami akkor volt, a kilencszázas évek elején. Tehát egy gyönyörű világot találtam, és megtaláltam a Tabánt. Azoknak mondom, akik nem tudják, pontosan hol van a Tabán: a vár mögött, Budán, ahol van egy domb, egy ilyen kutyafuttatószerű. Gyönyörű helyen van, mert a vár az egyik szomszéd, ott leszalad a Dunáig a drága Tabán, kis zegzugos utcák, ott voltak a présházak, olyan volt, mint a Grinzing Bécsben, bort mértek, rácürmöst mértek, mert rácok és svábok lakták, s mint Heiligenben, Ausztriában, lehet kapni helyi kolbászt, szalonnát. Imádtak ide átjönni a pesti urak, a Tabánban egyet mulatni. Szólt a sramli, vagy szerb zene, vagy német zene. Jó kaják voltak. Nagyon kedves hely. Kitaláltam, hogy legyen egy figura, aki a Tabánban születik, s ha tabáni, legyen az apja sváb, ezért lett Trüffel, ami németül szarvasgombát jelent. A szarvasgomba pedig nem más, mint az ínnyel élvezhető élvezeteknek az egyik csúcsa. Én magam is kóstolgattam. Volt egy ember, aki szedte nekem a Börzsönyben kutyával. Tehát szarvasgomba, trüffel. És Milán a keresztnéve, mert az anyja szerb családból származik. És szép lassan alakultak ezek. De ahhoz, hogy erről a korról hitelesen írhassek, hat évig olvastam,

írtam, olvastam, írtam. Ehhez a Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjteményét használtam, illetve van egy Saly Noémi nevű tündéresszony, aki Szegeden a bölcsészkaron tanított franciát, most a vendéglátóipari múzeum egyik főmunkatársa, gyönyörű könyvei vannak a régi budapesti kávéházakról. Mindent tud Budapestről, illetve van egy könyvtára, a dédapja volt Saly tábornok, Budapest rendőrfőkapitánya a millennium évében. A másik dédapja a Széchenyi fürdőt építette. Híres műépítész volt. Mondom, Noémi, 1911-ben vagyunk, titkos játékbarlang. És akkor levesz két könyvet a könyvespolcáról. Nagyon jó könyvek voltak ezek. Feleségem jött haza. Azt mondja: „Na, mi haszontalant olvastál ma?” És akkor mondtam, hogy ma, mit tudom én, az ügető '920-as évekbeli helyzetéről valamit. Nagyon jó időszak volt ez, hat évig írni. Egyébként Budapest akkor nagyon jó volt szélhámósokban. Strassnoff Ignác, Jellinek Morton, Horváth Menyhért.

■ *Azért ma sem állunk rosszul.*

▼ Nem, a maiak nem. A maiak gengszterek. Tök más. Ezek a fickók mind jómódú polgárcsaládban nőttek föl. Horváth Menyhért szüleié volt az egész Horváth-kert. Tanult emberek voltak, beszéltek három-négy nyelvet, de valami miatt, egy kártyaadósság, egy kis mondén élet, kicsúsztak, a család kitagadta őket, és ezek a művelt, nyelveket beszélő figurák svihákok voltak, akik mindig nagyon gazdagokat szedtek le. Itthon felültek a Budapest–Bécs vagy a Budapest–Berlin gyorsvonatra, vagy még inkább a Berlin–Párizs expresszre, és ott meghívtak kártyázni néhány német ezredest. Először hagyták, hogy nyerjenek, aztán később lekopasztották őket rendesen, ahogy kell. Volt humoruk, volt egyfajta betyárbecsület. Én ezekről elég sokat olvastam, tényleg világhírű volt ez a magyar szélhámostársaság, de ezek nem tettek tönkre úgy embereket, hogy földönfutók lettek. Ne hasonlítsuk a mai magyar

világhoz, ahol ha kell, akkor ölnek. Ezek szeretnivaló svihákok, én főleg Strassnoff Ignácról mintáztam a figurát, igaz, a többiekből is vettem be motívumokat.

■ *Népszerű lehetett, amilyen a viszkis rabló volt az egyszerű emberek körében, drukoltak, hogy minél tovább szökjön.*

▼ És ezen belül bemutatni a korabeli budapesti éttermeket, öltözködést, bordélyokat, a büfédákat.

■ *Ha már a bordélyoknál és a szerelmi életnél tartunk, szintén óriási különbség van. Mindegyik könyvedben vannak erős erotikus szálak. Egyedül a Trüffel Milánban ezek mindig nagyon-nagyon szépek. Az ő kapcsolatai a nőkkel mindig nagyon szépek és finomak, elegánsak. Trüffel, a szélhámos a szerelmeiben is nagyon elegánsan tud viselkedni. Pedig az elsőben nagyot csalódik, és tulajdonképpen ez el is indítja a bűn útján, hogy úgy mondjam.*

▼ Igen. Egy nő miatt történik minden. Egy nő, egy fiatal lány, akivel az első lopást elköveti. Aztán, ugye, újságíró is lesz, amint már említettem, és történik egy banki tolvajlás, egy bankban dolgozó ember nagyon sok pénzt lop el a saját bankjától, és megszökik az országból, és akkor, ugye, a sajtó nem nagyon sokat foglalkozik ezzel, de Trüffel főnöke megbízza őt, hogy nyomozzon ebben az ügyben már mint újságíró. És elindul ennek a banki tolvajnak a nyomában, és az ösztöneire hagyatkozva követi Fiumén keresztül. Hova is? Korzikára, igen. És mindig az ösztöneire hallgat, és arra kíváncsi, hogy én az ő helyében hogyan cselekednék. És akkor úgy cselekszik. Így mindenféle információs nyom nélkül utoléri ezt a tolvajt, és el is kapja a hajón, ugye.

■ *A hatévnyi munkában a regény nyelve is benne van, abban, amiket hozzáolvastál.*

▼ Krúdyt például nem mertem olvasni, féltém, nehogy nagyon belemenjen a fülembe Krúdy nyelve. Rengeteg újságot olvastam, ugye, Kosztolányi, Ady és még sorolhatnánk, ki mindenki írt újságot... nagyon magas zsurnaliszta nyelv volt. Nyilván nem irodalom, de a napilapok nyelve is egy ilyen emelt nyelv, tele argóval, mindenféle furcsa kiszólásokkal, és nagyon sok ilyent olvasva a fülembe ment. Tehát ez a könyv egy kicsit ezen a korabeli zsurnaliszta nyelven szól. Ott járok a történetben, ahol az első ostoba kis bűncselekmény miatt, a barátnője miatt kerül Milán börtönbe. Fél évre bezárják, és menne vissza a keresztapjához, aki nevelte őt, a jómódú tabáni vendéglős. Egyébként csak úgy zárójelben, volt egy Burgzsandár nevű vendéglő a Tabánban, a burgzsandár a várórség tagja, és ez a fickó a várórség tagja volt. Megnyitja a vendéglőjét. Látja, hogy a várban, ha itt van Ferenc József, akkor hatalmas kaja van, egyébként is a várban a hivatalnokok nagy ebédet csináltak, és azt mondta, ő a maradékot megveszi, lehozza neki két ember, és a Burgzsandárban egy ezüst koronáért svédasztal, ki mit akar, abból eszik, a császár mai ebédjét. És ez működött sokáig. Olvastam erről a figuráról. És annyira tetszett, hogy megtettem Trüffel gyámjának és keresztapjának. Kabon Józsefnek hívták a valóságban. Bíztam benne, hogy nincsenek utódjai Kabonnak, nehogy bepepreljenek, hogy mit csinálók az ősből.

■ *Mindhárom könyvedet olvastam, a Trüffelt, a Rükvercet és a Hurokot, és mind a három letehetetlen. A Rükvercet egy nap alatt olvastam ki, reggeltől estig. 170 oldal, egyszerűen képtelen voltam mást csinálni, mondjuk, a tűzre raktam, hogy ne fagyjak meg. A Trüffelnek pedig egyszerűen a figurája ragadott meg, tündéri ember ez a Trüffel, és közben egy szélhámos. Egy svihák, ahogy te mondtad, talán az pontosabb.*

▼ Hochstapler, mondja a német, nagyon jó szó a szélhámosra. Thomas Mann az Egy szélhámos

vallomásaiban Hochstaplernek nevezi Felix Krullt. Mann-nak ez egy gyönyörű szép könyve. Ott is egy ilyen szeretnivaló, helyes szélhámos van. Kevés kedves könyve van Thomas Mann-nak, de ez az.

■ *Szeretném, ha még valamiről beszélne a Trüffel kapcsán. Van benne egy pillanat, amikor mintha egy korszakváltás következne. Ugyanabba az étterembe jár, mint korábban Kosztolányi, és később, ha jól emlékszem a sorrendre, Szabó Dezső. A Philadelphia kávéházba. És amíg Kosztolányi jár oda, addig az egy úri, elegáns, hangulatos hely. Amint Szabó Dezső megjelenik, gőgös, arrogáns, zsémbes magatartásával, ez az egész olyan, mintha egy másik országba kerülnénk. Volt ezzel valamilyen szándékod, vagy ez csak úgy jött?*

▼ Igen, volt. Én úgy gondolom, ez az egész kedves hochstaplerség, amit csinált, ez a Monarchia széteséséig tart. Az első világháború egy olyan sokk Európa számára, hogy attól fogva nem működnek ezek a kedves huncutságok, nem működnek ezek a kávéházak úgy, egyre inkább a Szabó Dezső-féle kiszorító, arrogáns figurák világa jön. Ugye, megtörténik a Horthy-féle fehérterror, más világ jön Magyarországon. Csehszlovákiában nem. Csehszlovákiában egy vidám polgári demokráciát építenek ahhoz képest, ami Magyarországon történik. Szerintem ott van egy nagy leszakadás Európától, az első világháború utáni időszakban, és egyre romlik az a világ. És mondja az én hősöm, mikor Ferenc Ferdinándot lelövik, és hallja a kávéházban, hogy mi van, azt mondja, csókolom, itt háború lesz, és elmegy, Dél-Amerikába emigrál, majd '33-ban hallja, hogy bontják a Tabánt. Valóban lebontották, okkal, mert Buda egyik legértékesebb része, a Rózsadomb, a Svábhegy, a vár és a Duna között, és ugye, ott van gyógyvíz, ott van a Rác fürdő most is. Abból a vízből akartak szállókat csinálni, illetve kaszinókat, kaszinó- és fürdővárost. Alkalmas rá a

hely, de aztán jött a második világháború, utána jött a kommunizmus, tehát soha nem valósult meg, de nem volt az rossz ötlet, hogy a kis düledező házakat lebontva csinálunk itt egy fantasztikus kaszinó- és mulatóvárost. Nem valósult meg. És Milán hazajön '33-ban a bontásra, és azt látja, hogy ez teljesen más világ. Az a régi, archaikus kedvesség, ami még a Monarchia idején megvolt Pesten és Budán, már nincs meg. Itt már nem lehet úgy szélhámoskodni, itt már nem babra megy a játék, mások, kegyetlenebbek, keményebbek a viszonyok. Igen. Szabó Dezső oda járt, ez tény, nem én találtam ki, és elkezd üvöltözni a híres kávémeisterrel, hogy micsoda szart ad nekem, zaccot ad, vigye a fenébe! És akkor jön a kávémeister, elnézést kér tőle, és azt mondja, adja inkább ide, mester, a lakáskulcsot, és Dezső, a pincér, fölmegy, és rendet rak a házban.

■ *Nem tudom, kiderült-e, de egy emlékiratot olvastunk, a Trüffel emlékirat, amit aztán letétbe helyez. De egy dolgot ő nem tud, amit olvasni fogunk, és az is izgalmas: őt megfigyelik. Követik, megfigyelik, jelentések készülnek róla.*

▼ Ezzel narrációs szándékom is volt. Megérkezik egy spanyolnak, dél-amerikainak maszkírozott figura a Philadelphia kávéházba, írogat, kiadja magát dél-amerikainak, mintha nem tudna magyarul, elkezd a visszaemlékezéseit írni, egyik szöveg a visszaemlékezések, a másik, amit ő lát '33 Budapestjén. Tele van besúgókkal az a világ is, és ráállítanak egy pincért. A pincér jelentéseket ad róla, majd a kéziratát megszerezve ez a rendőrségi akták közé kerül, az ő iratai. A pincér azért kellett, mert nagyon nehéz, amikor valaki egyes szám első személyű könyvet ír, amikor magáról beszél, akkor ki-kiszól az olvasóhoz.

■ *Tehát tudja, hogy ezt majd egyszer valaki látni fogja.*

▼ Tudja, de kívülről nem látjuk őt. Valóban olyan elegáns az a spanyol ruha, ami rajta van? Azt mondja, hogy igen. De mi van, hogyha hazudik? És akkor jön a pincér, és mondja, hogy kopott, szar maskara, látjuk, hogy ne higgyünk azért neki mindent. Azért jó egy olyat beállítani az egyes szám első személybe, hogy kívülről mond róla valaki valamit. Ezért kellett nekem ez a pincér. Hogy kívülről is megmutassa. Ezek után már nem hiszünk neki annyira, mert nyilván magáról is hazudik, ha itt kiderül. Mert elkezdesz hinni egy ilyen figurának, ahogy mesél. Kell valaki, aki azt mondja kívülről: á, dehogyis!

■ *A borokról miért tudsz te ilyen sokat? Mindegyik könyvedben. A Trüffelben van a kadarkáról egy nagyon jó mondatod. Azt kiírtam magamnak. „A kadarka nem túri a büszke embert.” Miért?*

▼ Azért, mert nagyon mélyen terem. Tehát fut a földön, és le kell hajolni hozzá. Az a helyzet, hogy én rátaláltam a ménesi kadarkára. Keresem azt, hogy egy hedonista számára mik azok az ételek, és mik azok az italok. És volt egy nagy borélményem. Egy igazi, mint a nagy borkóstolás. Ezt Tarján Tamás berakta egy könyvbe. Gyönyörű könyv. *A nagy kadarkakönyv*. Abban azt mondja, hogy a magyar irodalom kadarkagyöngyszeme vagy borgyöngyszeme ez, úgyhogy megjelent külön is ez a kadarkafejezet. A régi Magyarországon fantasztikus borvidékek voltak, például ez a ménes-aradi. Azt nem tudja senki, hogy a Ménesi utcát miért hívják Ménesi útnak Budapesten. És nem tudják, hogy azért, mert ott volt a borkutató, és van Villányi út, van Szőlő út, van Bor út. A Ménesi út nem egy ménesről szól, hanem erről az Arad megyei Ménesről. Aki ma elmegy megkóstolni Balla Gézának ezeket a borait... hát az hihetetlen, micsoda borok vannak! Úgy gondoltam, hogy egy ilyen hedonistának kell ismernie a borokat. Három mondatban elmondom gyorsan, nem

vacakolok. A taxissztrájk idején kollégámnak olyan autója volt, amit Magyarországon nem tudtak szervizelni még, és nem tudtuk, hogy taxissztrájk lesz. Kimentünk Bécsbe. A szervizben délben elkészült a kocsi, és Ruszton keresztül jöttünk vissza. Ismeri valaki Ruszt nevét? Ez a legkisebb magyar királyi város volt Burgenlandban. Magyar nem sok lakik már, de gyönyörű kis telep gólyákkal, szóval gyönyörű kisváros. Nagyon jó bora van, a Fertő-tóhoz közel. Mondom, hogy bort innánk. Akkor azt mondják, ha magyarok vagyunk, akkor menjünk Herr Vencelhez, beszél magyarul, és nagyon jó. Elmentünk Herr Vencelhez, és mondja: maguk még nem ittak bort. Hogyhogy nem ittunk bort? Mondom neki, hogy az egri mittudomén, bika-vér, meg a szekszárdi, sok van. „Az nem bohr, kéhrem. Maguk nem ittak bohrt. Azok pancsok. Most adok maguknak bohrt.” Hozott egy bort, és magyarázni kezdte, hogy ez egy olyan hordóban van, amit belül kiégettek; a barik szót még nem ismerték, tehát körülírta a barikot. Megkóstoltam azt a bort, egy kékfrankos volt, akkor éreztem, hogy valami megváltozott bennem. Komolyan mondom, annyira bennem van az, hogy ennek semmi köze nincs ahhoz, amiket eddig ittam. Ez valóban valami egészen különös minőség. Elég sokba került ez a korty, hisz attól fogva keresem. Éreztem, itt valami egészen más minőség van, és kiderült, hogy ezt a minőséget nagyon sok munkával éri el. Egy tőke terem, mit tudom én, négy kiló szőlőt, és azt mondja ilyenkor a nagygazda, hogy tessék szíves lenni két fürtöt meghagyni, és az egész tőke arra a két fürtre dolgozik. És akkor lehet 22 cukorfoka, meg lehet olyan beltartalma. Korábban Magyarországon az volt, hogy minél többet teremjen, jó sok legyen, majd belerakunk cukrot, fölnyomjuk a cukorfokot, aztán lesz belőle bor. '91-től elkezdtem végigjárni a magyar borászatokat, megismertem Taklert, Bockot, fantasztikusan tudnak az emberek beszélni. Imádtam, ahogy elmondták ezeket. Attól fogva egy baráti körrel

bejártuk a magyar borvidékeket, azóta is gyűjtöm a borokat. A legjobb játék, amíg nem futott föl valaki, olcsón nagy bort találni, s majd kiderül, két év múlva ő lesz az év borásza, és tízszeresére megy az ár. Ez nagyon jó játék. Megveszem 800 forintért, azt mondja, annyiért adja azt a palackot, veszek belőle húsz palackot, aztán kiderül, két év múlva 3200 forintért viszik. Balla is nagyon drága lett most már. Szóval nekem volt egy ilyen élményem, és ezt adtam Trüffelnek. Az alkoholizmusától is el tud állni, mert aki nagy borokat iszik, az nem lesz alkoholistá. Aki megérzi ezeket az ízeket, zamatokat, az másképpen viszonyul. Tehát alkoholizmus ellen, kigyógyításnak, főleg fiataloknak jó bort kell kínálni. Valószínűleg van egy ínyem is erre, ki vagyok erre hegyezve, mert szegény apámnak soha nem tudtam ezt átadni. Megkérdezte, mennyibe kerül. Ennyiért nem iszik ilyet. Ő otthon az otellóból, izabellából a lugasból csinálta az iszonyatos borait. És nem értette, hogy azok miért iszonyatosak.

■ *Amikor a Rükvercet írtad, – most megint kalandozunk egy kicsit másfelé – akkor, úgy tudom, beköltöztél egy hajléktalanotthonba.*

▼ Nem, azért ennyire nem. Elmentem nappali szállókra, nappali melegedőkbe, szállókba, és ott beszélgettem egyrészt a vezetőkkel, másrészt interjúztam. Nem költöztem be, de sokat beszélgettem velük.

■ *A nyelvet is ott szedted föl?*

▼ Főleg a nyelv miatt mentem.

■ *Van egy csomó szleng. Mondj egy ilyet.*

▼ Szóbelizés. A szóbelizés kéregetés az utcán.

■ *Kérdezek egy másikat. Mit jelent az, hogy üvegezés?*

▼ Azt jelentette: bemásztunk a nagy kukákba, és átfektettük egy bottal a kukát, addig fejtették, míg az üveget meg nem találták, hogy kivegyék.

■ *Nagy utazó vagy. Rengeteget utazol. Ilyenkor mit csinálsz, viszed magaddal a laptopodat, és dolgozol is, vagy akkor átadod magad az utazásnak?*

▼ Nem. Csak utazom. Van egy gyerekkori barátom, gimnáziumi osztálytársam, aki híres matematikus lett, Tokióban él, Frankl Péternek hívják, 14 nyelvet beszél, zseniális matematikus, és vele utazunk. Kimegyek hozzá Tokióba, és onnan valahova megyünk. Ázsiában mindenhol voltunk már. Akkor ő zsonglörködik, én is tudok, tehát hat labdával tudunk ketten is. Úgy tudunk bemenni nyomortanyákra, az egyszerű világba, hogy zsonglörként megyünk.

■ *Van hat labdátok?*

▼ Péter egyedül tud nyolc labdával. Ő zsonglőr. 23 évesen az akadémia intézetében volt mint kandidátus, de letette a zsonglőrvizsgát, és az Astoriában labdazsonglörként lépett fel. El akarták tiltani ettől. Milyen dolog ez? Közös halmaz nem sok van az Akadémiára járók és az Astoria bár közönsége között. Tehát ilyen gond volt vele. Szóval vele járjuk a világot. Megrendítő élmény volt a világ egyik legnagyobb nyomortelepe a Fülöp-szigetek fővárosában, Manilában, a Smokey Mountain, Füstölgő Hegyek. Vagy 500 méter magas szeméthalmaz, ahová hordják a tízmillió város szemetét, ott vannak különböző bugyrok, ahol először a gumikat kiszedik, ilyen udvarokba különítik el, a szemétből élnek az emberek, ott laknak. Följutottunk egészen a tetejére, ahol már füst van az öngyulladás miatt. Szörnyű, szörnyű viszonyok. Japán szociális munkások vittek oda bennünket, ott műsor volt, labdazsonglőr-műsorok. Tehát nem szokványos turistautak ezek. Ez a barátom 14 nyelvet beszél, másképpen működik az agya. Péccett járt nálam

is, bementünk a könyvtárba, ott volt egy antikvárius, nála egy csomó norvég könyv. Hazatelepült valaki Pécsre Norvégiából, és hazahozta. És neki eladták. Vett néhány norvég regényt, egy norvég nyelvkönyvet és egy norvég szótárt. Először elolvasta a nyelvkönyvet, hogy nézze a nyelv struktúráját. Utána megtanulta a fele szótárt, s hozzákezdett regényt olvasni.

■ *Meséld már el, légy szíves, azt a történetet, amikor taxiba ültetek, és egy koreai vett föl.*

▼ New Yorkban voltunk kinn a Bell Institute-ben, ez is nagyon érdekes hely, három Nobel-díjas dolgozik ott, a tranzisztort ott találták föl. Ülünk egy taxiban. Majdnem minden taxis koreai volt akkor, és Péter akkor már elég jól megtanult koreaiul. Mint mondtam, Japánban él, és előadó tanár az egyetemen. Ülünk hátul ketten, és akkor elkezd koreaiul beszélni a taxisofőrrel. Nézte a sofőr, hogy ki ez. Láta, fehér ember. Kérdezte, ki maga. A barátom azt felelte: hát én egy magyar zsidó vagyok, aki francia állampolgár, és Japánban él. Többet nem kérdezett a pasi.

■ *Hogy van az, hogy te nagy Ázsia-szerelmes vagy, de a könyveidben én nyomát nem látom ennek?*

▼ Egy magyar író írjon Magyarországról. De most benn vagyok egy regényben, a felénél tartok, egy rendszerváltó regény lesz, megint rendszerváltás. De már én is belefáradtam a rosszkedvűségembe, és iróniával, maró gúnnyal akarom megírni, hogy hogy jutottunk el a nyolcvanas évektől idáig. Ebben van egy komoly laoszi szál. Egyébként Laosz az egyik kedvenc országom, a Luangprabang nevű város hihetetlen. És Luangprabangban van egy szál, de nem árulom el, hogy mi. Minden fejezet közben van egy luangprabangi szál, aztán összeérnek a dolgok. Most először teszek be egy ilyen világot, ami nagyon más, mint nálunk.

■ *Pista drága, azzal kezdtük, hogy 47 évesen kezdél írni. Könnyű volt vagy nehéz a „beilleszkedés”? Idézőjelbe teszem a beilleszkedést, mert nem biztos, hogy be kell illeszkedni az irodalomba, az irodalom világába. Egyáltalán hogyan fogadtak téged? Annak ellenére, hogy voltak kiváló író barátaid.*

▼ Nem a 47 év volt a baj, hanem az, ahonnan jövök; az volt a baj inkább. Ez a világ, ahol nehéz megélni irodalomból, nagyon nehéz, és voltak az elején ilyenek, hogy ott vagyunk egy étteremben, s akkor most fizessenek? Nekem van pénzem, de ha fizetek, úgy néz ki, hogy be akarom magamat vásárolni.

■ *Mármint a többieknek.*

▼ Igen. Nagyon nehéz dolgok voltak. Aztán eljutottam elég gyorsan odáig, hogy ez nem került szóba. De azért voltak mindenféle vádak, hogy egy kiadónál biztosan azért jelenek meg, mert mittudomén, fizettem érte. Ezek nagyon kínos dolgok. Vagy ott vagyunk a JAK-táborban, az egyik író nő odaáll elé, nem is ismertem, s azt mondja: „Maga tényleg olyan gazdag, ahogy mondják?” Mit lehet erre mondani? Nincs szó gazdagságról, normális polgári létről van szó, amit megengedhetek magamnak.

■ *És megengedheted magadnak, hogy írsz. És nem kell megrendeléseket teljesítened.*

▼ Ami nyilván sokakat irritál. Idővel ezek, úgy látom, már elmúltak. De eleinte bizony nehéz volt. Mit akar itt ez az izé fickó?

■ *Most már nincsen ezzel semmi probléma. Úgy látom, benne vagy a sűrűjében. Köszönöm szépen még egyszer.*

(Elhangzott 2015. november 6-án, Nagyváradon. A hanganyag átírása Tóth Hajnal munkája. Szerkesztette: Szűcs László)

A szerkesztő asztala

VARADINUM 2017 Az idei Festum Varadinumon több programmal is képviseltette magát a Várad folyóirat. Bemutattuk Molnár Krisztina Rita új, *Kréta-rajz* című kötetét (a tavaly is a Varadinum idején megismert *Maléna kertje* folytatását). Ugyancsak gyermekeknek szóló könyveivel járt Váradon a Naphegy kiadó szerkesztője, Kertész Edina. Az előző két rendezvényhez hasonlóan az Illyés Gyula könyvesbolt adott otthont a debreceni *Alföld* folyóirat estjének, ahol Szirák Péter főszerkesztő és munkatársai mellett jelen volt és felolvasott Papp András és Térey János. A Szigligeti Stúdióban bemutattuk Varga Gábor *Az üres tér dicsérete* című drámakötetét, a művet gondozó Kriterion kiadó igazgatója, H. Szabó Gyula, valamint Kiss Török Ildikó és Meleg Vilmos színművészek közreműködésével. Sor került Kormányos László készülő történelmi munkájának, a *Nagyvárad krónikájának* sajtóbemutatójára is. Ugyancsak májusban Berettyóújfaluban Szilágyi Aladár közreműködésével mutattuk be Bakó Endre *Irodalmi őrvárosok* című könyvét, mely a Várad kiadásában jelent meg.

TÖRZSASZTAL Előreláthatóan szeptemberben folytatódik a Törzsasztal sorozat, mely immár több mint tíz éve szolgálja

a kortárs magyar irodalom népszerűsítését, együttműködve a Szépírók Társaságával. Tervezett őszi vendégeink: Nyáry Krisztián, Kali Kinga, Boka László, Vass Tibor. Ugyancsak szeptemberben jelentkezik újra a HolnapFeszt, valamint novemberben a Könyvmaraton.

PÁLYÁZATOK Május elején a Szigligeti Stúdióban Szilágyi Aladár és Szűcs László adta át a Várad *Esszintsünk!* című pályázatának díjait. Az est során a Szigligeti Színház HolnapUtán Fesztiváljának egyik zárórendezvényeként az Élő Várad szerzői olvastak fel műveikből. Folyóiratunk idén is közreműködött az egri Eszterházy Károly főiskola hagyományos, *Kortárs hangon* elnevezésű irodalmi pályázatában; jelen lapszámunkban két ifjú szerző műveiből olvashatnak.

Kormányos László és Szűcs László a Nagyvárad krónikája sajtóbemutatóján

Varga Gábor drámakötetének bemutatója a Szigligeti Stúdió Fehér termében

Fotók: Csíkos Roland